

NIZSALOVSKY MAGÁNJOGI KOLLOKVIUM I.

Szerkesztette

Auer Ádám

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

NIZSALOVSKY
MAGÁNJOGI KOLLOKVIUM
I.

NIZSALOVSKY MAGÁNJOGI KOLLOKVIUM I.

Szerkesztette

Auer Ádám

LUDOVICA
EGYETEMI KIADÓ

BUDAPEST, 2025

A Nizsalovszky Magánjogi Kollokvium Szervezőbizottsága

Auer Ádám

Bagdi Árpád Gyula

Kovács Tamás

Szerzők

Auer Ádám

Papp Tekla

Trócsányi László

Bagdi Árpád

Senyei György Barna

Varga Réka

Kovács Tamás

Sulyok Tamás

Vékás Lajos

Szakmai lektor

Kiss György Árpád

A fotók forrása: Sándor-palota/Bartos Gyula

Kiadja a Nemzeti Közszerológati Egyetem

Ludovika Egyetemi Kiadó

A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Vida Krisztina

Olvasószerkesztő: Szabó Ilse

Korrektor: Farkas-Nagy Judit

Tördelészerkesztő: Kőrösi László

ISBN 978-963-653-245-1 (nyomtatott)

ISBN 978-963-653-246-8 (elektronikus PDF)

ISBN 978-963-653-247-5 (ePub)

DOI: https://doi.org/10.36250/01305_00

© A szerkesztők, 2025

© A szerzők, 2025

© Kiadó, 2025

Minden jog védve.

A mű elektronikus változata
a CC BY-NC-ND 4.0 nemzetközi licenc
feltételeinek megfelelően felhasználható.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

TARTALOM

Bagdi Árpád köszöntője	7
Varga Réka köszöntője	11
Senyei György Barna köszöntője	13
Auer Ádám köszöntője	15
 SULYOK TAMÁS köztársasági elnök nyitóbeszéde	 19
 VÉKÁS LAJOS	
Nizsalovszky Endre tudományos hagyatéka és mai magánjogunk	23
 TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ	
Nemzeti jog és uniós jog viszonya	45
 PAPP TEKLA	
Variációk alimentációs kötelmekre 2.o	57
 KOVÁCS TAMÁS	
A mögöttes felelősség a társasági jogban, a költségvetési érdekek érvényesítése	 97
 AUER ÁDÁM	
A vezető tisztségviselő felelőssége a 21. századi elvárások tükrében	121

BAGDI ÁRPÁD¹ KÖSZÖNTŐJE

A Gyulai Törvényszék nevében nagy tisztelettel és szeretettel köszöntök mindenkit a Nizsalovszky Magánjogi Kollokviumon. Megkülönböztetett tisztelettel köszöntöm körünkben Magyarország köztársasági elnökét, aki még az Alkotmánybíróság elnökeként mondott igent meghívásunkra, és a mai napon immáron köztársasági elnökként vesz részt szakmai rendezvényünkön, és jelenlétével emeli a kollokvium fényét. Köszönöm előadóinknak, hogy elfogadták felkérésünket, és több száz kilométert utazva érkeztek Gyulára, hogy előadásukkal, gondolataikkal hozzájáruljanak a rendezvény sikeréhez. Külön köszönettel tartozunk az Országos Bírósági Hivatal elnökének a *Ráth György Bírósági Történelem és Hagyományápolás Pályázat* meghirdetéséért, hiszen a mai konferencia a Gyulai Törvényszék sikeres pályázatának eredményeként valósulhat meg.

Nagy tisztelettel köszöntöm körünkben a Békés vármegye határain túlról érkező jogász kollégákat, hiszen a visszajelzések szerint szép számmal érkeztek vendégek Debrecenből, Szegedről, Budapestről, de még a csaknem szomszédos Vas megyéből is. Nagy öröm volt számunkra, hogy a nagy érdeklődésre való tekintettel többször is meg kellett emelnünk a kollokvium létszámkeretét. Ennyi polgári jogász egy időben, egy helyen nagyon ritkán tartózkodik, különösen nem egy bírósági tárgyalóteremben, és különösen nem hallgatóságként. A nagy érdeklődés, úgy gondolom, hogy két dolgot mindenképpen visszaigazol:

- egyrészt, hogy szükség van hasonló rendezvényekre, amelyeken a jogásztársadalom az aktuális magánjogi kérdésekről közvetlenül az ország legkiválóbb egyetemi oktatóitól és legfelkészültebb gyakorló szakembereitől szerezhethet autentikus információt;

¹ Elnök, Gyulai Törvényszék.

- ♦ másrészt pedig, hogy anélkül is meg lehet tölteni a Gyulai Törvényszék gyönyörű dísztermét, hogy kötelező oktatási rendezvénné kellett volna nyilvánítanom a mai eseményt.

Komolyra fordítva a szót, bár a mai kollokvium középpontjában Nizsalovszky Endre jogtudós szellemi hagyatéka áll, én mégis szeretnék egy gondolat erejéig megemlékezni édesapjáról, idősebb Nizsalovszky Endréről is, aki 1912 és 1921 között a Gyulai kir. Törvényszék elnöke volt. Idéznék a *Békes – Politikai, Társadalmi és Közgazdasági Lap* 1921. február 26. napján, Gyulán megjelent számából:

„Id. Nizsalovszky Endre 1866-ban született felvidéki nemesi családból, melynek tagjai a jogi pályákon tevékenykedtek. Édesatyja is bíró volt. Bírói pályáját 1891-ben vármegyénk területén, mint békéscsabai aljárásbíró kezdte meg; innen csakhamar a nagyvárad törvényszékéhez került és Gyulára kerültéig ott működött, hosszú ideig mint vizsgálóbíró, majd, mint a polgári fellebbezési tanácsnak jogász körökben nagy tekintélyre szert tett elnöke. Ebből az állásból került 1912. év nyarán a Gyulai Törvényszék élére, és lett a gyulai kir. törvényszéknek fennállása óta harmadik elnöke. Városunkban csakhamar közkedvelt lett személye, a törvényszék egész területén pedig tisztelt és becsült jogász és bírói egyénisége.

Alig ismerkedett meg a Gyulai Törvényszék viszonyaival, alig fogott hosszú bírói pályája tapasztalatainak az elnöki székben való értékesítéséhez, reánk tört a háború és megbénított minden békés munkát, szárnyát szegte minden ambiciózus törekvésnek. Fájdalmas szívvel kellett látnia az alkotó ereje teljében lévő elnöknek, hogy miként tornyosulnak a legsúlyosabb akadályok minden olyan törekvése elé, mely az igazságszolgáltatás fejlesztését, az élet és a haladás követelményeihez való alkalmazkodását célozta. A háború okozta rendkívüli viszonyok passzivitásra kényszerítettek minden reformtörekvést, sőt a háború zaja közben életbelépett nagyszabású igazságügyi reformokat sem lehetett a maguk élő teljességében átvinni a gyakorlatba, és ez a nyomasztó tudat, az azután bekövetkezett még súlyosabb megpróbáltatások, melyek a hazát és az államot érték, id. Nizsalovszky Endre lelkét is súlyosan érintették.

Pedig nagyszabású, korszakos reformok léptek életbe elnöksége alatt. 1915. január elsején léptették életbe a legteljesebb szóbeliségre alapított új polgári perrendtartást és ezzel kapcsolatban a bírósági ügyvitelnek gyökeresen új szabályait. Id. Nizsalovszky Endre a legtökéletesebb rátermettséggel rendelkezett a szóbeli tárgyalásokhoz szükséges nagy jogi tudást, alapos tájékozottságot és higgadt megértést igénylő jogász és bírói képességekkel és arra a magaslatra emelte a szóbeli peres eljárás színvonalát, melyre azt a törvényhozó és a jogászvilág valóban emelni kívánta. Az eljárásnak a szóbeliséggel elérni kívánt gyorsasága azonban, sajnos, a háborús állapotok egyre tornyosuló akadályai miatt egyre elérhetetlenebb reménység maradt. A remények, amiket a béke beköszöntéséhez fűztek a polgári munka hivatott napzámosai, a legsúlyosabb csalódásban haltak meg. A jogrendet fenekestől felforgató forradalmak, a hazafiúi lelkesedés buzgalmat bilincsbe verő idegen megszállás a gyötrelmek olyan sorozatát hozta reánk, mely id. Nizsalovszky Endrének hazaszeretettől, humanizmustól és igazságérzettől túlradó lelkét teljesen megtörte. Ez a lelkiállapot is nagyban segített kiváltani azt a kórt, melynek áldozata lett. A szellemi munkások korán beállt betegsége, az érzelmeszedés ölte meg. Orosházán, a járásbíróság megvizsgálásakor lett először rosszul, azóta nem is lett jobban, míg végre a halál megváltotta szenvedéseitől.”

Az elhangzottak tükrében, azt gondolom, kijelenthető, hogy idősebb Nizsalovszky Endre szellemi hagyatéka nagyon komoly hatást gyakorolt a későbbi jogtudós, fia gondolkodásmódjára, világszemléletére és a magánjoghoz fűződő viszonyára, amelyről a mai napon még számtalan érdekes és értékes információt hallhatunk előadóinktól.

A Nizsalovszky Magánjogi Kollokviumot ezennel megnyitom, és minden kedves résztvevőnek hasznos, tartalmas és eredményes együtt gondolkodást és kellemes időtöltést kívánok a Gyulai Törvényszék impozáns dísztermében Gálbory Józsefnek, a Gyulai Törvényszék második elnökének 1909. július 25. napján a királyi törvényszék teljes ülése előtt elhangzott székfoglaló beszédéből idézett gondolataival:

„Olyan törvényt, melynek szabályai az egyszeregy törvényeinek megfelelően minden életviszonyokra alkalmazhatók volnának, addig míg a törvényhozók is csak emberek lesznek, hozni nem lehet, s akármilyen előrelátó és körültekintő lesz is a törvényhozó, a bíró jogalkalmazó gép sohasem lehet, s a bírónak a legrészletesebb törvény mellett is szüksége lesz a tudására, főleg pedig a szívére.”

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!

VARGA RÉKA¹ KÖSZÖNTŐJE

Sok szeretettel köszöntöm Önöket az I. Nizsalovszky Magánjogi Kollokviumon a társszervező Nemzeti Közzolgálati Egyetem nevében.

Az Egyetemünk missziója, hogy olyan szakembereket képezzen, akiknek magas színvonalú munkájával sikeres államot, közszolgálatot építhetünk. Az ilyen szakemberek képzéséhez olyan tanári karra van szükség, amely képes arra, hogy használható tudást, szemléletet adjon át hallgatóinak. Olyan oktatókra, akik az egyes jogi helyzetek mögött látják a társadalmi folyamatokat, problémákat. Figyelemmel kísérik a gyakorlatot is, ahogy Nizsalovszky Endre megfogalmazta: „a gyakorlat az elmélet próbaköve s egyszersmind az elmélet továbbfejlesztésének, revíziójának legjobb eszköze.” Képesek érvekkel vitázni, tájékozottak szakterületük hazai és nemzetközi helyzetéről. A legfontosabb azonban, hogy képesek a tudásukat átadni a hallgatóknak. Ez teszi őket tanárrá, egyetemi tanárrá, professzorrá.

A mai konferencián Nizsalovszky Endre pályájának számos állomásáról, tudományos tételeinek máig tetten érhető hatásairól is lesz majd szó. A magam részéről egy egyetem nevében a tanári oldalát szeretném kiemelni. Egy olyan tanárét, akinek a pályája kimagaslóan sikeres volt nem csak egy egyetemen, ugyanakkor ez az életút nem volt mentes viszontagságoktól sem, hiszen a tudományos életben bejárta a legnagyobb magasságokat és mélységeket is.

Nizsalovszky Endre egy ma is számontartott tanáregyéniség maradt. Vajon ez minden egyetemi oktatóval így történt vagy történik? Aligha. Az egyetemi oktatók hatása elsősorban azokon érződik, akiket tanítottak, akiket vizsgáztattak, akikre személyesen hatást tudtak gyakorolni valamilyen módon. Így egy egyetemi oktatónak, ha már nem tanít, az emlékezete

¹ Dékán, egyetemi docens, NKE Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar; alkotmánybíró.

természetes módon kopik, a mai egyetemi rendszerben három–ötévente a teljes hallgatói kar cserélődik.

Nizsalovszky Endre tanári munkássága nem korlátozódott a tanteremre, és nem korlátozódott azokra a hallgatókra, akiket ő maga tanított.

Ennek oka egyrészt az, hogy számos tanítvánnyal rendelkezett (Mádl Ferenc, Weiss Emília például). Nem csak hallgatói voltak, akik egy-egy órát hallgattak nála, hanem olyan tanítványai, akiknek pályáját később – ha kellett – aktívan, értő figyelemmel befolyásolta. A tanítványok tartották a kapcsolatot professzorukkal. Akkor is, amikor már nem a tanítvány, hanem a mester, tanító pályáját kellett támogatni. Később pedig ápolták az emlékét, kiadták műveit.

A tanítványok mellett Nizsalovszky Endre a szakirodalmi, tankönyvi munkásságán keresztül is hatást gyakorolt későbbi generációkra. Olyan területeken alkotott alapvető munkákat (például családi jog, kötelmi jog, jelzálogjog, vagy a bírói döntvények közzététele és szerkesztése), amelyek joggal vívták ki a későbbi nemzedékek figyelmét. Mutatja ezt az is, ha az utóbbi évek szakirodalmi hivatkozásait nézzük meg modern eszközökkel. Látható, hogy Nizsalovszky Endre neve rendre előkerül szakirodalmi hivatkozásokban, és nem a tisztelet jeléül vagy csupán történeti utalásként, hanem egy-egy gondolatra reflektáló érv vagy ellenérv kapcsán. Pályája, tudományos és oktatói munkája ezért ma is példaként állítható az egyetemi oktatók elé.

Ezúton köszönöm az együttműködést a szervezőknek, különösen a Gyulai Törvényszéknek. A Nemzeti Köszolgálati Egyetemen a magunk eszközeivel járulunk hozzá a konferencián elhangzott gondolatok hosszú távú hatásaihoz, így a konferencián elhangzott előadások alapján készült tanulmányokat könyv formájában a Ludovika Egyetemi Kiadó gondozásában jelentetjük majd meg.

Bízom abban, hogy hagyományt teremtünk ezzel a Kollokviummal, és egy olyan beszélgetést kezdünk el ma, amely mindig nyitott lesz a magánjog aktuális kérdéseinek megvitatására.

Ehhez kívánok Önöknek sikeres tanácskozást!

SENYEI GYÖRGY BARNA¹ KÖSZÖNTŐJE

„Az igazságszolgáltatás állapota az ország kultúrájának legmegbízhatóbb fokmérője. A bírói gyakorlat jól csiszolt tükrömódjára tárja elénk egy-egy korszaknak egész kultúrképét.”

Juhász Andor

Nagy örömmel fogadtam el a megtisztelő felkérést, hogy köszöntőt tartsak a Nizsalovszky Magánjogi Kollokvium elnevezésű rendezvényen. Úgy vélem, valószínűleg nincs ma hazánkban olyan jogász, aki ne hallott volna Nizsalovszky Endréről. Ez természetesen nem is véletlen, hiszen rendkívül tiszteletreméltó életutat tudhatott professzor úr a háta mögött. Nizsalovszky Endre kimagaslóan sokat tett azért, hogy a magánjogi kultúra a kommunizmus évei alatt is a lehető legmagasabb színvonalon fennmaradjon. Harmathy Attila professzor úr egy megemlékezésében azt írta:

„Nizsalovszky előadásaiából sugárzott a tudás, a magyar jogon kívül más országok jogának is az ismerete. Bizonyos fokig összehasonlító jogi előadásokat tartott, amelyekben francia, német jogra, szerzőkre is történetek utalások és természetesen helyet kaptak a szovjet jogra és szerzőkre vonatkozó megjegyzések is. Az akkori időkben szokatlan módon be akarta vonni a hallgatókat az előadások menetébe: azt javasolta, hogy ha valakinek az előadás alatt kérdése van, írja fel azt egy papírlapra és küldje oda neki. A sajátos hangulathoz tartozott, hogy előadásaira beültek a tanszék fiatal oktatói is. Visszagondolva, ez a megoldás a tanszék bizonyos közös munkáját, közös gondolkodását is sugározta.”²

¹ Az Országos Bírósági Hivatal elnöke.

² Emlékezés Nizsalovszky Endrére (1894–1976), a Magyar Tudomány Akadémia rendes tagjára. Online: <https://real.mtak.hu/80576/>

A kiemelkedő oktatói tevékenységén kívül, mint az ismert, elévülhetetlen érdemei voltak professzor úrnak abban, hogy az 1959-es Ptk. több ponton átemelte az 1875-ös kereskedelmi törvény, valamint az 1928-as magánjogi törvényjavaslat szabályozását, ezzel is megőrizve a korábbi évtizedek alatt formálódó magyar magánjog több elemét.

Bár az 1956-os forradalomban vállalt bátor kiállása miatt kénytelen volt elhagyni az egyetemi katedrát, tudományos munkássága nem ért véget, és ez a tiszteletre méltó tudományos tevékenység mind a mai napig fontos sarokköve a kortárs magyar magánjognak. A jelen kollokvium is ezt támasztja alá, hiszen Nizsalovszky Endre születésének 130. évfordulója alkalmából összegyűltünk megemlékezni professzor úr életéről, és tudományos tevékenysége előtti tisztelgésként kiváló jogtudósoktól, szakemberektől hallhatunk előadásokat a hazai és uniós jog vonatkozásában.

Bízom benne, hogy minden tisztelt résztvevő új élményekkel és tudással tér majd haza.

AUER ÁDÁM¹ KÖSZÖNTŐJE

Sok szeretettel köszöntöm Önöket a Nizsalovszky Magánjogi Kollokviumon. Mindösszesen három gondolatot engedjenek meg, hogy megosszak Önökkel: az ötletről, a személyről és a kollokviumról.

2023 nyarán a gyulavári könyvtárban kutattam a szerződés érvénytelensége témában. Nizsalovszky Endre neve természetesen nem volt ismeretlen számomra. A kutatás során ma is kiindulópontot képez Nizsalovszky *Fogyatékos jogügyletek* című munkája, amely az érvénytelenség általános jellemzőihez nyújt támpontokat.

A következő kapcsolódás az 1959-es Ptk. előkészítésének tanulmányozása volt. Az Igazságügyi Minisztérium kutatható adatbázisba szerkesztette az elérhető iratokat, így azok a Levéltáron kívül is használhatók. Az általam vizsgált témához kapcsolódóan követtem végig a kodifikáció alakulását, és ennek során találtam egy hosszú levelet a kodifikáció végéről, amelyben Nizsalovszky professzor – habár ebben az időben már szilenciumra ítélték – egyes érvénytelenségi kérdések szabályozása kapcsán elég meggyőzően érvelt. Az akkori Ptk. végleges tervezetében és magába a törvénybe is azok a szabályok kerültek be, amelyeket ő javasolt. A levélből is kítűnt az a kítűnő érvelés, szenvedély és alázat, ahogy egyes kérdéseket megközelített.

Végül a kutatás során tudatosult bennem, hogy ő Gyulán kezdte a gyakorló jogi pályafutását. Habár Békéscsabán született, és iskoláit nagyrészt Nagyváradon végezte, több szálon kötődik Gyulához. Édesapja a 20. század elején (1912–1921 között) közel tíz évig volt a Gyulai Királyi Törvényszék elnöke, így a tanulóévek alatt vélhetően Gyulára tért rendszeresen haza, ráadásul a törvényszéki épületben lakott a család. Majd Gyulán indult el a gyakorló jogi pályája is a diploma megszerzését követően. Mindez

¹ Tanszékvezető egyetemi docens, NKE Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Civilisztikai Tanszék; főtanácsadó, Alkotmánybíróság.

motivációt nyújtott a mai konferenciához. De ez önmagában még csekély lett volna.

A második gondolat, hogy a személyes kapcsolódás mellett miért is éppen Nizsalovszky Endre. Az angol szakkönyvek közül jól ismertek a *Chitty on Contracts*, az *Anson's Contract of Law* című munkák, a német szakirodalomból például a *Staudinger Kommentar*. A közös ezekben a könyvekben, hogy azokról kapták a nevüket, akik első ízben készítették őket még a 19. század végén. Így a 31–35. kiadások, amelyek az utóbbi években megjelentek, az eredeti alkotók szellemiségét képviselik még 150 évvel később is, és a név nem hagyománytisztelet, hanem Esterházy Péter szavaival „hagyományhasználat, ami a tisztelet maga”. A mintát a mai konferencia címéhez ez a hagyomány adta, és azt gondolom, hogy a magyar magánjogban ez egy talán időszerű lépés.

Úgy gondolom, hogy Nizsalovszky Endre alakja a mai napig emberi, jogászi, tudósi példakép. Itt hangsúlyoznám az emberi oldalt. Jogásként az intézményekbe vetett bizalom mellett nem szabad szem elől tévesztenünk azt, hogy az intézményeket is emberek töltik meg tartalommal. Ha szabad ezt továbbgondolni, egy-egy jogintézmény pusztá létrejötté is nagymértékben függ attól, ki és hogyan találta ki vagy alakította ki azt. Itt egy sajátos *nemo plus iuris* elv sejlik fel: senki sem képes ugyanis több tudást átadni, mint amivel önmaga rendelkezik. Igaz ez a jogintézmények alkotóira, valamint az egyetemi oktatókra is. A munkássága során kodifikátor, egyetemi tanár Nizsalovszky Endre kataklizmákkal teli, rendszereken átívelő emberi karaktere és teljesítménye példaértékű.

A mai konferencia nem csak egy emlékülés, tudatosan nem az. A konferencia szervezőiként a Nizsalovszky-módszert tűztük ki magunk elé célul. A recept nem bonyolult. A jogi szabályok mögötti társadalmi helyzet vizsgálata és megértése, a szabályozás lehetséges alternatíváinak számbavétele, a külföldi minták feltérképezése, majd egy koherens rendszerbe illesztett megoldás kidolgozása. Végül a gyakorlati adaptáció nyomon követése, és ha kell, a korrekciók elfogadása. Azonban minden elemében tökéletesen csinálni ezt már nem ennyire egyszerű. Nizsalovszky Endre ebben példát mutatott, és ezért úgy gondolom, hogy munkássága etalon napjainkban is. Amikor születésnapjának napra pontosan 130. évfordulóján

egy jogi tudományos konferenciát tartunk, akkor felelősséget ró ránk, hogy ezt a színvonalat fenntartsuk és szellemiségét képviseljük.

Végül a harmadik gondolat, hogy miért kollokvium. A konferencia frontális műfajából kilépve szerettük volna hangsúlyozni a párbeszédet, a közös eszmecsere fontosságát. A jogi munka egy része magányos, töprengős műfaj, de a szakmai párbeszéd akkor is nélkülözhetetlen. Ennek fontosságára hívja fel a figyelmet az egyik talán legsikeresebb Nizsalovszky-tanítvány, Mádl Ferenc néhai köztársasági elnök is. Az ő egyik felvetésére szeretnék utalni, elősegítve a mai közös gondolkodást: ha két embernek van száz-száz forintja, és azt kicserélik, akkor mindkettőnek lesz száz forintja. De ha a két embernek van egy-egy gondolata, és azt cserélik ki, akkor mindkettőnek két-két gondolata lesz.

Ezen útravalókkal a mai napon adjunk teret a közös gondolatcserének, a természetes intelligenciának, mert lehet, hogy érdemes lesz. Hiszen: *de te fabula narratur*, ez a mese rólunk is szól.

SULYOK TAMÁS
KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK NYITÓBESZÉDE

„Aki nem tudja, merre tart, azt oda vezetik, ahova akarják.”

Szeretettel köszöntöm mindannyiukat Sütő András író szavaival a Nizsalovszky Endre emlékére rendezett tudományos konferencián.

Sütő András fenti gondolatát a honfoglalásunk millenniuma idején megjelent *Erdély* honismereti album előszavában fogalmazta meg. Az utalás félreérthetetlen, a nemzet megmaradásának egyedüli útja a tudatosan vállalt önazonosság megtartásával érhető el. Megállapítása az egész magyarságra vonatkozik. Tudnunk kell, merre tartunk, hogy el ne vesszünk.

A jogász feladata a jogrend megóvása. Ha értékrendünk tartóoszlopait, axiómáit, alapvető törvényeit feladjuk, negligáljuk vagy szembefordulunk velük, az minden esetben végzetes következményekkel jár. Ezért is van kulcsszerepe azoknak a nagyjainknak, akik a történelmi időkben is magabiztosan megmutatják az előrevezető utat.

A 130 évvel ezelőtt e napon született és ma ünnepelt Nizsalovszky Endre ilyen ember volt. Szilárd morális alapokon álló, embertársaiért felelősséget vállaló és viselő, szeretett tanár és legendás jogtudós. A magánjog elismert professzora, akire évtizedek múltán is büszkén néz fel a magyar jogászság. Nizsalovszky Endre átélte két világháborút, országvesztést, szélsőséges és emberellenes diktatúrákat, gazdasági válságot és padlássöprést, eltiport szabadságharcot és szocialista elnyomást. Megtapasztalta a kényszerű mellőzöttséget, a katedrától való megfosztást, de mindig hű maradt értékeihez. Alapelvei vezérelték, amelyek szerint a haza magyar, az állam humánus, a jog pedig igazságos kell legyen. Mindig tudta, hogy merre tart, el nem téríthették.

Nizsalovszky Endre életútja innen, Békés vármegyéből indult. A gyulai törvényszéki elnök fia beleszületett a polgári értékrendbe. Elhivatottsága mellett édesapja példája vonzotta a jogi pályára. A Debreceni Egyetemen

és a Nagyváradi Jogakadémián tanult, 1918 őszén a berlini egyetem jogi ösztöndíjasa volt. Kortársai precíz, széles körű tudással rendelkező, derűs fiatalembernek írták le. Benne volt abban a hallgatói körben is, amely a frontról hazatérő sebesült katonáknak rendezett szórakoztató délutánokat traumáik enyhítésére. Nizsalovszky Szélházy Balambér néven földrajzi és csillagászati felfedezésekkel átszőtt humoros estet tartott nekik. Ez volt az a mély együttérző képessége, amelyről évtizedekkel később is sokan beszámoltak azok közül, akik ismerték.

A Sándor-palota első köztársasági elnöke, Mádl Ferenc, bár jóval fiatalabb volt nála, közeli barátságba került vele. Mádl így emlékezett Nizsalovszkyra: ő „mindenkiről [...] csak jót feltételezett [...]”. Még az elvi ellenfélre is, kényszerűen viselt egzisztenciális bénítások ellenére is, ráborította a humánus [...] varázsköpenyét.”

A közélet iránt érdeklődő Nizsalovszkyt tehát jó szándék, empátia és a békét sugárzó szolidaritás jellemezte. Mindez mélyen a része volt annak a világlátásnak, amelyben fiatalként részesült. Családjukban hagyomány volt a jótékonykodás. Nizsalovszkyék neve szerepelt az új gyulai templomi harangok vagy a hadiárva támogatására szóló adománygyűjtések névsoraiban.

Így vált olyan tanáregyenységgé is, aki nemcsak nagy tudását adta át, hanem személyesen odafigyelt hallgatóira, és több esetben felkarolta őket. Ez történt Mádl Ferenc elnök úr esetében is, akit ő államvizsgáztatott. Még lakhatást is biztosított számára és ifjú felesége számára. Előbb albérlet formájában, majd a saját budai ingatlanából egy lakrészt leválasztott a fiatal házaspárnak.

Nizsalovszky Endre vidékről, a magyar végekről jött, éppúgy, mint Mádl Ferenc elnök úr, vagy hozzám hasonlóan még sokan mások. Debrecen, Pécs vagy Szeged egyetemének jogi karait a magyar jogászképzésben fontos helyszíneként tarthatjuk számon. Számomra személyes kötődést jelent, és szívügyem is ez. Ezért hadd erősítsem meg most itt is, hogy elnökségem alatt mindvégig támogatni kívánom a vidéki jogászságot.

Nizsalovszky kezdetben maga is vidéki jogász maradt. Itt, a Gyulai Királyi Járásbíróságnál lett bírósági jegyző. Tanítani is itt kezdett, a Debreceni Tudományegyetemen, az alma materben, 12 évvel diplomájának megszerzése után. Rendkívüli munkabírása, gyors észjárása és hírneve miatt azonban egyre több meghívást kapott a fővárosba.

Életművének meghatározó alkotásai között ki kell emelnünk kodifikációs tevékenységét. Nizsalovszky Endre többek közt részt vett az 1928-as magánjogi törvényjavaslat megírásában. Később fontos szerepet vállalt az 1952. évi családjogi törvény megfogalmazásában, valamint az 1959. évi Polgári törvénykönyv elkészítésében is. Ezzel egészen 2014-ig hatályos jogszabályokat és jogi gondolkodásmódunk strukturáltságában máig ható örökséget hagyott ránk. Jogi műveltsége, szellemisége megkérdőjelezhetetlenül befolyással volt a magyar jogrend alakulására.

Életétől elválaszthatatlan az egyetemi katedra is. 1929-től 1957-es eltiltásáig egyetemen tanított, Debrecen után Budapesten. Először a Műszaki Egyetem Közgazdaságtudományi Karán a kereskedelmi és magánjog tanára lett. Majd 1938-ban innen került a pesti jogi egyetemre, ahol öt évvel később Szladits Károlytól, az egyetem dékánjától vehette át a magyar polgári törvénykezési jog tanszékének vezetését. Kinevezése alkalmából Szladits Károly dékán rendkívüli ülésen nyilvánította ki belé vetett bizalmát. Elismerte átfogó egyetemes civilisztikus tudását és munkásságát, valamint meggyőződését, hogy Nizsalovszky a perjogot ugyanabban a szellemben fogja művelni, mint legnevesebb elődei a tanszéken, Plósz Sándor, a modern magyar perrendtartás megalkotója és Magyary Géza, a magyar perjog tudományos rendszerének megteremtője.

A pesti jogi karra érkező Nizsalovszky Endre csupán 44 éves, a kar legfiatalabb tagja. Minden nehézséggel dacolva kiváló tanárrá vált. Személyiségéből adódott a következő jogásznemzedék iránt érzett felelősségtudata. Amikor eltiltották a tanítástól, tanítványait otthonában fogadta, tovább egyengette útjukat. Fontos szerepe volt abban is, hogy Mádl Ferenc a kiélezett politikai helyzetben inkább a biztonságosabbnak látszó tudományos pályán maradt. Ő hívta fel Mádl figyelmét később a nyugat-európai integráció jogi vonatkozásainak vizsgálatára és ennek kulcsterületeire is.

Hogy Nizsalovszky mennyire éles elme volt, talán itt a leginkább szembeűnő. A kommunizmus hosszú ideje hazánkra boruló sötétsége sem takarta el szeme elől Európa gazdasági integrációjának jövőben várható alakulását. A két vidéken kitanult jogász, Nizsalovszky és Mádl, a tanár és tanítványa számos előremutató beszélgetést folytatott erről a témáról.

Mádl elvégzett kutatásai pedig később az uniós csatlakozás előtti hatalmas joganyag harmonizációja során is fontos támpontot jelentettek.

Nizsalovszky Endre azonban nemcsak kodifikátorként és tanárként, hanem jogtudósként is tekintélyes életművet hagyott ránk. Rendkívül sokoldalú munkát végzett. Szenvedélyesen tanulmányozta a jogtörténet és jogbölcelet számos területét, részletes nemzetközi összehasonlító jogi kitekintéseket tett. A zálogjogtól kezdve a szerzői jogon át a szervátültetések jogáig rengeteg jogterületet tanulmányozott. Könyveket írt, tudományos folyóiratokban publikált. A Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottságának elnökévé választották. De további szervezetekben is képviselte a jogi szakmát. Tagja volt a Szent István Akadémiának, a Magyar Jogász Egyletnek. Nizsalovszky akadémikusi munkássága a magyar jogtudomány számos hiánypótló építőelemét alkotta meg.

1956. október 22-én, a forradalom előtti napon, bizottsága előtt kendőzetlenül nyíltan beszélt. Az igazságtalanul bebörtönzött és háttérbe szorított tudóstársaiért állt ki, kártalanításuk fontosságáért emelt szót. Majd feltört belőle a nemzeti jelképünk, a magyar címer elvételének fájdalma is. Kimondta, hogy a Rákosi-címer a „legnemzetietlenebb nemzeti jelvény”. A tapasztalt jogtudós pontosan kifejezte mindazt, ami a magyar nemzet lelkében lejátszódott. Felszólalása, és mert a forradalom alatt az Akadémia titkárává nevezték ki, elég volt ahhoz, hogy a diktatúra gépezete eltávolítsa a közéletből. Elvesztette címeit, katedráját. Kitiltották az egyetemről. Ő mégis megmaradt lelkesen dolgozó jogtudósnak. Lakása a jogtudomány szellemi műhelyévé vált. Halálos ágyán is egy doktori disszertáció opozíciójának összeállításán gondolkozott. Így ment el közülünk 1976-ban. Amit tett a magyar jogtudományért, nem felejtettük, nem felejtethjük el. Hálával tartozunk neki.

Kodifikációs, oktatási és tudományos tevékenységén túl Nizsalovszky Endre jogász szellemisége, jogrendünk töretlen megerősítésébe vetett hite az, ami felejtethetlenné teszi őt. Ami miatt mi, magyar jogászok, évszázadok múlva is emlékezni fogunk rá. Köszönöm minden jogásznak, különösen a mostani Nizsalovszky-konferencia megszervezőinek, hogy emléket és szellemi hagyatékát gondosan őrzik és éltetik. Munkájuk további folytatásához és a mai tartalmas ünnepi esemény megvalósításához sok sikert kívánok!

NIZSALOVSZKY ENDRE TUDOMÁNYOS
HAGYATÉKA ÉS MAI MAGÁNJOGUNK²

PÁLYAKÉPE

Nizsalovszky Endre személyiségének portréját Mádl Ferenc megható empátiával festette meg.³ Ebben az írásban inkább professzori tevékenységéről és tudományos műveinek mai értékeiről kívánunk számvetést készíteni, a magánjog mai kihívásait is szem előtt tartva. Több mint negyedszázados *egyetemi tanári* tevékenysége a civilisztikai tárgyak teljes spektrumát felölelte. A kereskedelmi és váltójog professzoraként indult: 1930 és 1934 között a Debreceni Tudományegyetemen a kereskedelmi és váltójogot, majd 1934 és 1938 között a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Karának egyetemi tanáraként mind a kereskedelmi és váltójogot, mind a magánjogot előadta. 1938 és 1943 között a pesti egyetemen a polgári törvénykezési jog egyetemi tanára volt, végül Szladits Károly nyugdíjba menetele után, 1943-ban az egyik magánjogi tanszék professzora lett, és átvette Szladitstól a magánjogi szeminárium vezetését is.⁴ Az 1940-es és az 1950-es években a magánjog, illetve a polgári jog szinte minden részéből írt egyetemi jegyzetet. 1957 szeptemberében

- ¹ A Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja; professor emeritus, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar.
- ² A tanulmány egy korábbi dolgozatunk gondolatmenetét követi, annak kiegészített változata. Lásd: VÉKÁS 2022: 99–113.
- ³ MÁDL 1994. Pályaképéhez lásd továbbá: BALOGH 2006; 2007; ASZTALOS 1972: 323. sk.; MÁDL 2001; HARMATHY 2017.
- ⁴ A Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi Karának másik magánjogi katedráján – Grosschmid utódként – 1928 és 1947 között egy ugyancsak kiemelkedő tudós tanár, Kolosváry Bálint (1875–1954) volt a professzor. Nizsalovszky perjogi professzori időszakának kezdetén átdolgozta a „nagyemlékű Magyar Gyéza Magyar polgári perjogának második kiadását”, lásd: MAGYARY–NIZSALOVSZKY 1939 [reprint kiadás a Közjegyzői

fegyelmi eljárással távolították el egyetemi tanári állásából, elsősorban az 1956-ban – közvetlenül a forradalom kitörése előtt – a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottságának elnökeként elmondott beszéde miatt,⁵ és amiatt, hogy a forradalom alatt az Akadémia Nemzeti Bizottságának titkára és az Akadémia főtitkára volt. 1962-ben mentesítették ugyan a fegyelmi büntetés jogi következményei alól, de nemcsak állásába nem helyezték vissza, hanem meghívott előadóként sem állhatott egyetemi katedrára többé.⁶ A Magyar Tudományos Akadémián, amely 1939-ben választotta levelező tagnak, 1954-ben pedig rendes tagnak, 1957-ben szintén fegyelmi büntetést kapott, de akadémiai tagságát megtarthatta.

Nizsalovszky pályájának másik fontos színtere a *törvényalkotás* volt. 1920-tól dolgozott az Igazságügyi Minisztériumban, többek között a Magánjogi törvényjavaslat (a továbbiakban: Mtj.) megalkotásában is részt vett. 1928-ban már osztálytanácsosi címet viselt, és egyetemi tanárként is aktívan segítette a törvényalkotást. Tudományosan megalapozott kodifikációs gyakorlata nagy nyereség volt az 1959-es Polgári törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.) előkészítése során is, amelyben jelentős szerepet játszott. Ekkor – több, fontos részletproblémákat tárgyaló dolgozat mellett – tanulmányt írt a kodifikáció általános kérdéseiről, különös tekintettel a polgári jog folyamatban lévő kodifikációjára.⁷ Helytálló megállapítása szerint: „A szó szoros értelmében *kodifikáció* csak az, amikor a jognak egy önállóan

Akadémia Kiadó gondozásában: Budapest 2021]. Itt említjük meg 1941. február 10-én tartott akadémiai levelező tagi székfoglaló előadását, lásd: NIZSALOVSKY 1942.

⁵ Ebből a beszédből és a fegyelmi eljáráshoz vezető sajtótámadásból is részleteket idéz MÁDL 1994: 19–22.

⁶ Ez utóbbit különösen nehezen viselte, évtizedekkel később is fájdalommal emlegette jelen sorok írójának is. Az egyetemről történt eltávolítása előtti évtized alkalmazkodási kényszere okozta sebekről és a megalkuvás gyötrelmeiről is vallott az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának elnökeként 1956 októberében tartott beszédében. Idézi: MÁDL 1994: 19. skk. Ugyanitt olvashatók részletek a Nizsalovszky ellen a *Népszabadságban* 1957. június 12-én megjelent, éles személyes támadást tartalmazó cikkből is.

⁷ NIZSALOVSKY 1984a. (A tanulmány keletkezésének időpontjaként a szerkesztők 1958-at jelölték meg. Ekkor Nizsalovszky még az akadémiai fegyelmi eljárásban büntetésként kiszabott publikálási tilalom alatt állott. Lásd: MÁDL 1994: 22.)

szemléltethető nagyobb területe, egy egész *jogágazat* alkotja az új szabályozás tárgyát.”⁸ A tanulmány eszmetörténeti keretbe ágyazva a magánjogi kodifikációk történetének tömör összefoglalását adja, majd röviden kitér az 1957-es Ptk.-tervezet néhány kérdésére. A polgári jognak, benne az 1959-es Ptk.-nak az 1968-as gazdaságirányítási reformot követő törvényi átalakítását kívánta szolgálni Nizsalovszky ekkor írt újabb igényes tanulmánya.⁹ Ebben az írásban az aktuálisan felmerült kérdések megválaszolásához olyan általános problémákat is vizsgált, mint a szerződéstipizálás elvi szempontjai és a szerződési jog monista vagy dualista, azaz egységes vagy magánjogi-kereskedelmi jogi kodifikációs rendszerbeli elhelyezése. Ez utóbbi téma felvetésével Nizsalovszky a majd a 2013-as Ptk. előkészítése során eldöntésre váró egyik legfontosabb vitakérdést vetítette előre,¹⁰ amikor tanulmánya zárásaként ezt írta: „Úgy látszik tehát, hogy a magyar jogalkotót ezen a vonalon még évtizedek választják el attól, hogy szükséges legyen választania a kereskedelmi jogias megoldás és a polgári jog belső egysége között.”¹¹ Természetesen Nizsalovszky sem sejthette, hogy a kérdés mennyire megváltozott gazdasági és társadalmi körülmények között fog felmerülni és választ kapni a piacgazdasági viszonyokra koncipiált 2013. évi Polgári törvénykönyv elméleti előkészítése során.

TUDOMÁNYOS MUNKÁSSÁGA

Nizsalovszky Endre fél évszázados tudományos munkássága során igen *változatos témákat* dolgozott fel.¹² Kereskedelmi jogi és gazdasági jogi művek szerkesztése mellett a magánjog szinte minden területén maradandó eredményeket ért el. A dologi jog, a kötelmi jog és az öröklési jog klasszikus kérdései mellett olyan problémák is foglalkoztatták, mint az előadóművész

⁸ NIZSALOVSKY 1984a: 104

⁹ NIZSALOVSKY 1968b. A tanulmány újraközlése: MÁDL–PESCHKA 1984: 117–145.

¹⁰ Lásd: VÉKÁS 2001: Második fejezet.

¹¹ NIZSALOVSKY 1968b: utolsó bekezdés.

¹² Műveinek eddigi legteljesebb bibliográfiáját lásd: KOVÁCS 1994. Az impozáns műlista közel 300 tételt tartalmaz: magyar és idegen nyelven megjelent monográfiákat és tanulmányokat, továbbá egyetemi tananyagokat, könyvismertetőket stb.

jogállása,¹³ az orvosi jog¹⁴ vagy a születésszabályozás jogi vonatkozásai.¹⁵ Családjogi összefoglaló monográfiájáról alább önálló értékelést adunk. Jelentős perjogi tanulmányokat¹⁶ publikált, és igen értékesek jogelméleti¹⁷ és tudománytörténeti munkái is. Ez utóbbi körben ki kell emelni az Eötvös Józseffel és a Szalay Lászlóval foglalkozó értekezéseket.¹⁸ Nizsalovszky jogirodalmi tevékenységét méltatva Mádl Ferenc joggal hangsúlyozza: „A tudomány és a szakirodalmi erőfeszítések iránti megbecsülését és alázatát jelzi, hogy nagyon sok recenziót írt, nevével sok szerzőnek adott rangot, és beható elemzéseivel-javasolataival sok diszciplína fejlődését segítette.”¹⁹ Nizsalovszky általános személyiségjegye volt a kollégák eredményeinek tárgyilagos, önzetlen méltatása és a fiatalok pályaindulásának segítése. Mások mellett Harmathy Attila és a jelen írás szerzője is neki köszönheti első nagyobb munkájának értő bírálatát.

Nizsalovszky igazságügy-minisztériumi működésének idejére esett az első világháború utáni rohamos pénzromlás jogi kezelése, és e feladat megoldásában ő tevékenyen részt vett. Munkáját itt is elméleti igényességgel látta el. Elsőként alapos kutatást végzett: a külföldi törvényalkotások megoldásait térképezte fel.²⁰ Történetileg is alaposan körüljárta a problémát, a *pénzromlás történetét* összefoglaló tanulmánnyal alapozta meg a készülő

¹³ NIZSALOVSKY 1963b. A tanulmány újraközlése: MÁDL–PESCHKA 1984: 146–166.

¹⁴ NIZSALOVSKY 1969: Ez a tanulmány az egy évvel később *A szerv- és szövetátültetések joga* címmel megjelent könyv (NIZSALOVSKY 1970) részletének előpublikációja volt.

¹⁵ NIZSALOVSKY 1984b.

¹⁶ Levelező tagi székfoglaló előadását például *Az alanyi magánjog és a perjog* címmel tartotta 1941. február 10-én; megjelent: NIZSALOVSKY 1942. Ekkor még a perjogi tanszéket vezette a pesti jogi karon, és – ahogy Kuncz Ödön visszaemlékezéseiben (KUNCZ 2017: 251) írja – „bámulusos szorgalmával és általános jogászai műveltségével rövid időn belül sajtó alá rendezte Magyar Géza kitűnő kézikönyvének” új kiadását. Lásd: MAGYARY 1940.

¹⁷ NIZSALOVSKY 1931 (különlenyomatként is közzétették). A tanulmány újraközlése: MÁDL–PESCHKA 1984: 11–39.

¹⁸ NIZSALOVSKY 1966; 1973; NIZSALOVSKY–LUKÁCSY 1967; NIZSALOVSKY 1967; 1964. Utóbbi tanulmány újraközlése: NIZSALOVSKY 1965; MÁDL–PESCHKA 1984: 57–88.

¹⁹ MÁDL 1994: 15.

²⁰ NIZSALOVSKY 1924–1925.

törvényt.²¹ E dolgozat megírásakor a bírói gyakorlat már a maga lehetőségei között sikerrel törekedett a pénzromlás magánjogi következményeinek lehető orvoslására. Nizsalovszky jól érzékeli a probléma megoldásának rendkívüli nehézségét. Megállapítja, hogy az úgynevezett restitúciós megoldás valójában tagadja a pénz értékcsökkenését, noha az nyilvánvalóan bekövetkezett. A stabilizációs megoldásban pedig az téves, hogy úgy kezeli a pénzt, mintha az mindig a romlási folyamat végén észlelhető értékű lett volna, holott a *de facto* érték a folyamat során lényegesen magasabb is volt. Mindkét szélsőséges megoldást korrigálni kell tehát.

„A restitúció korrektívuma a papírpénz kényszerárfolyamának a romlási folyamat tartamára való hatályon kívül helyezése, vagyis az a megoldás, amikor az új pénz névérték szerint a romlási folyamat előtti pénz helyébe lép ugyan, de a közbenso időre csak a belső értéket kifejező árfolyam szerint. [...] Ami a magánjogi következményeket illeti, e megoldás következetes végrehajtása mellett az adós mindig ugyanazt a belső értéket köteles szolgáltatni, amivel az a pénztartozás keletkezésekor bír. Ezt a korrektívumot nevezném magánjogi nézőpontból *devalvációnak*. A stabilizáció korrektívuma [...] annak megengedése, hogy a pénztartozásnak az összege az eltérő keletkezéskori értékhez képest felemeltessék. Ezt tartom a szó szoros értelmében vett *valorizációnak*. A magánjogi hatás, ha ezt a megoldást a jog az árfolyamértéket szigorúan szem előtt tartva alkalmazza, a valorizációnál is ugyanaz lesz, mint a devalvációnál, azzal a különbséggel, hogy az árfolyamkülönbözet szorzószám alakjában fog kifejezésre jutni.”²²

A Nizsalovszky elméleti előkészítése alapján megszületett, az egyes magánjogi pénztartozások átértékeléséről szóló 1928. évi XII. törvény magyarázata is az ő tollából került ki.²³ Ez a kommentár a törvény indokolása mellett feldolgozza a pénzromlás körében született kúriai eseti döntéseket. Nizsalovszky bevezetésképpen megállapítja, hogy ez a törvény „kivételes joganyagot tartalmaz és a törvényhozásnak már a tárgyalásakor az a cél lebegett a szeme

²¹ NIZSALOVSZKY 1926 (különlenyomatként is közzétették).

²² NIZSALOVSZKY 1926: 34.

²³ NIZSALOVSZKY 1928b.

előtt, hogy a pénzromlás nyomán felmerült magánjogi jogviták mielőbbi végleges eldöntése után a törvény rendelkezései mielőbb tárgytalanná váljanak”.²⁴ Minden lényegi eltérés ellenére ez a törvény, a hozzá vezető út és a törvényhozás elméleti előkészítése egyaránt hasznos tanulságokkal szolgálhatott volna az elmúlt évtized úgynevezett devizahiteleinek jogi problémái kapcsán választott tévutak elkerüléséhez.

Ugyancsak igazságügy-minisztériumi tevékenységéhez kapcsolódóan született meg Nizsalovszky ezen alkotói periódusának legjelentősebb műve, a *jelzálogjog jogszabályainak* nagyszabású részletes kommentárja.²⁵ A jelzálogjog szabályait a párhuzamosan készült Mtj.-ből emelték ki és tették át a jelzálogjogról szóló 1927. évi XXXV. törvénycikkbe, mert e fontos intézmény megalkotásával nem akarták megvární a magánjogi kódex elfogadását és hatálybalépését. Szászy Béla igazságügyi államtitkár, aki a Minisztériumban fő felelőse volt mind az Mtj.-nek, mind a jelzálogjogi törvénynek, Nizsalovszky könyvének előszavában e sajátos szerkesztési megoldás okáról a következőket írta: a Magánjogi Törvénykönyv törvényjavaslatának „készülő tervezetéből a törvényhozás a jelzálogjogi részt kivette, hogy azt a fejlődő hitelélet követelményeinek megfelelően mielőbb törvényerőre emelje”.

A történelmi párhuzamok erőltetése nélkül is megállapíthatjuk, hogy hasonló helyzet alakult ki az 1990-es rendszerváltozás után, amikor a hitelélet ugyancsak sürgetően követelte a korszerű, kiegyensúlyozott hitelbiztosítókat, és a törvényhozásnak – az új Polgári törvénykönyv létrehozására irányuló átfogó kodifikációs munkálatok érdemi beindulását megelőzően – két zálogjogi novellával (a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyve egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1996. évi XXVI. törvény és a zálogjoggal kapcsolatos törvényi szabályozás módosításáról szóló 2000. évi CXXXVII. törvény) kellett erről gondoskodnia. A két történelmi szituáció hasonlósága a törvényi szabályozás igényén kívül semmiképpen sem állapítható meg. Az 1990 utáni zálogjogi novellák mögött ugyanis négy évtizede nem állt szerződéskötési tapasztalat és bírói gyakorlat. Ezzel szemben az 1927-es jelzálogjogi törvény kapcsán Szászy Béla azt állapíthatta meg,

²⁴ NIZSALOVSKY 1928b: III.

²⁵ NIZSALOVSKY 1929: 438.

hogyan a jelzálogjogi törvény „a fennálló jog alapul vételével és a szerzett jogok lehető kíméletével csupán több új magánjogi eszközt kíván nyújtani mind a jelzálogjog tulajdonosának, mind a jelzálogos hitelezőnek, hogy azok közül olyat választhassanak, amely jogi érdekeiknek leginkább megfelel”.²⁶

A jelzálogjogi törvény rendkívül alapos magyarázatáról maga a szerző, Nizsalovszky a következőket írja:

„Művemben a jelzálogjogra vonatkozó új jogszabályok elemzését azon a ponton kezdem, ahol a törvény javaslatának indokolásában az egyes rendelkezések magyarázata véget ér. Igyekeztem minden olyan kérdésre választ adni, amely nézetem szerint a gyakorlati jogász szempontjából jelentős lehet, de úgy véltem, hogy ezen felül a fontosabb elméleti kérdéseket is meg kell világítanom, vagy legalább érintenem.”²⁷

Ez a szerzői igényesség teszi Nizsalovszky művét a magyar zálogjogi irodalom máig érvényes alpművévé, amely kiindulópontul szolgált mind az említett zálogjogi novellák, mind a Ptk. hitelbiztosítéki fejezeteinek elkészítésénél.

Nizsalovszky e kérdéskörben két alapos, elméleti igénnyel és gyakorlati céllal írt tanulmánnyal is jelentkezett, és adott igen színvonalas háttérrel az Mtj.-nek a *telki teherre és a zálogjogra* vonatkozó szabályai, illetve a jelzálogjogi törvény szabályai mögé.²⁸ A zálogjogok és a telki teher alapkérdéseiről írott kismonográfia a téma máig érvényes, magas szintű feldolgozása.²⁹ Nizsalovszky a német, a svájci és az osztrák jogszabályok figyelembevételével munkálta ki a hitelbiztosítéki rendszer legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdéseit, és ennek alapján értékelte az Mtj. megoldásait. A könyv első fejezete a magánjog rendszerében helyezi el az értékjogokat, a második fejezet az akkor hatályos magyar jogban és a külföldi törvénykönyvekben vizsgálja azokat. Ezt követően részletesen elemzi a könyv a jelzálogjogot és annak

²⁶ NIZSALOVSZKY 1929: Előszó, III.

²⁷ NIZSALOVSZKY 1928b: Magyarázat, IX.

²⁸ NIZSALOVSZKY 1928c (különlenyomatként is közzétették); 1928a. E két tanulmány képezte 1929-es egyetemi magántanári habilitációjának alapját Debrecenben. Lásd: BALOGH 2007: 244. sk.

²⁹ NIZSALOVSZKY 1928a.

különböző válfajait, majd az ingó dolgon és jogon fennálló zálogjog kérdéseit veszi sorra, és ad választ azokra. Összefoglaló jelleggel Nizsalovszky megállapítja, hogy az Mtj.

„értékjogi fejezetei feltétlenül kiállják a szembeállítást azoknak a törvénykönyveknek a megfelelő fejezeteivel, amelyeket az alapelgondolásbeli rokonságuk folytán tanulmányozásom körébe vontam. Hogy mégis találtam olyan pontokat, amelyeken véleményem szerint a kódex rendelkezéseit lehetne még jobbra is tenni, ez csak azt mutatja, hogy egyes vonatkozásokban más gondolatmenet útjára kerültem, mint amelynek eredményeként a Mt. egyes rendelkezései megszülettek.”³⁰

Magától értetődőnek találhatjuk, hogy Nizsalovszky fiatal professzorként egyike volt annak a huszonkét szerzőnek, akik Grosschmid *Fejezetek kötetmi jogunk köréből* című művének³¹ témáihoz kapcsolódó, az ott írtakat kommentáló-magyarozó és kiegészítő megjegyzésekkel ellátó tanulmánnyal tisztelegtek 80. születésnapján a magyar magánjogtudomány legnagyobb alakja előtt.³² Természetes volt Nizsalovszky témaválasztása is: a *korlátozott dologi jogok* problematikája.³³ A témát a jelzálogjogról szóló 1927. évi XXXV. törvénycikk különösen aktuálissá tette, de ez az új törvény egyben felvetette azt a kérdést is, hogy vajon nem váltak-e meghaladottakká Grosschmid e tárgyban írt fejtegetései. A *Fejezetekben* ugyanis a jelzálogjoghoz kapcsolódó gondolatmenet alapját gyakran az osztrák ABGB szabályai képezték, amelyeket pedig Magyarországon a jelzálogtörvény kifejezetten hatályon kívül helyezett. Ráadásul a jogalkotó a jelzálogtörvényt mintegy az Mtj. egyik önállóvá vált fejezeteként illesztette a jogrendszerbe, és „ekként – ahogy Nizsalovszky írja – a bírót a kódex szellemi világához szoktatja hozzá, ami kétségkívül erős ható tényezőként fog szerepelni a többi korlátozott dologi jogok tekintetében is a bírói gyakorlat alakításában”.³⁴ Nizsalovszky

³⁰ NIZSALOVSKY 1928a: 184.

³¹ GROSSCHMID 1899.

³² Glossza Grosschmid Béni *Fejezetek kötetmi jogunk köréből* című művéhez 1932–1933.

³³ NIZSALOVSKY 1932.

³⁴ NIZSALOVSKY 1932: 69.

végül is arra a következtetésre jutott, hogy a *Fejezetek* megállapításai a jelzálogtörvény mellett is megállják a helyüket. Ezt azzal magyarázza, hogy a jelzálogtörvény csak a jelzálogjog dologi jogi „életfolyamatára terjed ki”, Grosschmid viszont elsősorban a törvényt „övező kötelmi jogi gyűrűvel” foglalkozik, csak „elkerülhetetlen esetekben nyúlva keresztül az önmaga elé szabott határvonalon”, ugyanakkor „természetesen kiterjeszkedve a többi korlátozott dologi jog hasonló gyűrűjére”.³⁵ A dologi és a kötelmi szabályok ugyanakkor szorosan kapcsolódnak egymásba, és ezért Grosschmid fejtegetéseinek tanulmányozása a jelzálogtörvény próbaköveként is igen hasznos. „Amennyiben ugyanis sikerül a Grosschmid szeme előtt még nem állott új intézményekre az ő gondolatait harmonikusan alkalmazni, ez nemcsak az eredeti fejtegetések helyességét fogja igazolni, hanem az új intézmények helyes átgondoltságát is.”³⁶ A tanulmány vizsgálódásainak ez a megközelítés a vezérlő eszméje. Végül is az esetek többségében a megváltozott jogszabályi környezetben is igazolódnak Grosschmid fejtegetései.

Nizsalovszky részletes elemzéseinél abból indult ki, hogy a korlátozott dologi jogokkal kapcsolatban *mutatis mutandis* ugyanazok a kötelmi jogi kérdések merülnek fel, mint a tulajdonjoggal összefüggésben, Grosschmid megfogalmazásában: „a tulajdonra vonatkozó *telekkönyvi szolgáltatás* körében”. A *Fejezetekben* mindkét kérdéskör tárgyalásánál először is élesen különválasztódnak a telekkönyvi szolgáltatásra irányuló kötelmi jogviszonyok, a dologi igények és a jogszerző megtámadás esetei. Maguk az e körben tárgyalandó *kötelmek* a szerint különböznek egymástól, hogy már létező dologi jog átruházására, új dologi jog alapítására, fennálló dologi jog megszüntetésére, már bekövetkezett megszűnés elismerésére, vagy esetleg más jellegű szolgáltatásra (például elsőbbség engedésére) irányulnak. A tanulmány ebben a sorrendben tárgyalja az egyes kötelmeket. Ezt követően az egyes *dologi igények* taglalására kerül sor, éspedig: az eredeti érvénytelenségre alapított törlési igény, a kiigazításra vonatkozó igény, a telekkönyvön kívüli elbirtoklásra alapított igény, a jog megszűnése miatti törlési igény és néhány különleges alakzat elemzése keretében. Végül a *jogszerző megtámadás* eseteinek vizsgálata következik. Nizsalovszky – vérbeli

³⁵ NIZSALOVSZKY 1932: 69.

³⁶ NIZSALOVSZKY 1932: 70.

perjogásként – az anyagi jogi kérdések tárgyalásánál mindig kitér a perjogi következményekre is. Grosschmid számára – még Plósz Sándor Pp.-je előtt – ez legalább ennyire természetes volt.

Összességében igen jelentős tanulmányként értékelhetjük a Nizsalovszky glosszáit összefoglaló nagyigényű dolgozatot, amelyet minden bizonnyal a két kötet legszínvonalasabb írásai közé sorolhatunk. Mai jogunk megértése szempontjából is rendkívül hasznos a szerző gondolatmenetét végigkísérni. Megállapíthatjuk ezenkívül azt is, hogy a tételes jog változása jórészt érintetlenül hagyja a jogi szabályozás mögötti elvi megfontolásokat, különösen, ha azok olyan kivételes tudós személyiség gondolatai, mint Grosschmid Béni.

Nizsalovszky családjogi kutatásainak eredményeit először egy rendkívül színvonalas, a magyar családjogot átfogó jelleggel bemutató és a fontosabb külföldi jogokra is kitekintő tankönyvben foglalta össze, még az 1952-es családjogi törvény (1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról, a továbbiakban: Csjt.) megalkotása előtt.³⁷ Másfél évtizeddel később Nizsalovszky monográfiában foglalta össze a *család jogi szabályozásának* legfontosabb elvi kérdéseit.³⁸ A Csjt. megalkotása előtt, már évekkel korábban alapvetően eldőlték Magyarországon a legfontosabb jogpolitikai kérdések a családjog területén: a nők³⁹ és a házasságon kívül született gyermekek⁴⁰ egyenjogúsítása. Ezzel a magyar jogfejlődés évtizeddel megelőzött fejlett jogi kultúrára alapozott jogrendszereket.⁴¹ Nem került viszont még napirendre a II. világháború után a polgári jog egészének kódexbe foglalása. A családjogon kívüli területeket még mindig a bíróságok gyakorlatában

³⁷ NIZSALOVSKY 1949 [2., reprint kiadás Mádl Ferenc bevezető tanulmányával (MÁDL 1994 újraközléseként) a Notarialia Hungarica sorozatban (sorozatszerkesztő Rokolya Gábor), Tom XXXII., a Közjegyzői Akadémia Kiadó gondozásában: Budapest 2019].

³⁸ NIZSALOVSKY 1963a. Megemlítjük, hogy Nizsalovszky már a Csjt. előtt elméleti igényű, átfogó könyvet írt a családjogról, amely elsősorban egyetemi tananyag szerepét töltötte be. Lásd: NIZSALOVSKY 1949.

³⁹ 1948. évi XLIII. törvény.

⁴⁰ 1946. évi XXIX. törvény. E problémához lásd: NIZSALOVSKY 1947; 1968a.

⁴¹ A Német Szövetségi Köztársaságban például a nők teljes egyenjogúságát az 1949-es Grundgesetz 3. §-ában foglalt elvi deklaráció alapján csak az 1957-es Gleichberechtigungsgesetz valósította meg.

kifejlődött szokásjog vagy külön törvények rendezték,⁴² és egy átfogó polgári jogi kódex terve csak két évvel később merült fel.⁴³ Ezért a családjogi törvényt úgy kellett megalkotni, hogy akár egy szokásjogi magánjogi háttérrel, akár egy Ptk. mellett megálljon a lábán. S bár 1952-ben – nem utolsósorban a szovjet elmélet hatására⁴⁴ – elméletileg is eldőlt már, hogy a családjog a szocialista jogrendszer önálló jogága, de ennek rendszertani és főként jogdogmatikai következményei még kidolgozásra vártak. Tíz évvel később, Nizsalovszky könyvének megírásakor sem tisztázódott még, hogy – ahogy a szerző írja – „a jogági önállóság akár elméleti, akár gyakorlati szempontból mit jelent”.⁴⁵ A nagyigényű, jogpolitikai kérdéseket a tárgyalás homlokterébe helyező, jelentős történeti háttérrel adó és összehasonlító jogi kitekintéssel megírt mű középpontjában – érthetően – az itt említett kérdések állnak: mindenekelőtt a családjog jogági önállóságának következményei, s azonkívül „a női nem rehabilitálása” és a házasságon kívül született gyermek jogállásának tisztázása. A könyv három nagy részre tagolva tárgyalja témáját. Az első rész a család jogi rendjének természeti és társadalmi alapjait összegezi, a második rész a család jogi rendjét a jog rendszerében helyezi el, a harmadik rész a magyar családjog szabályai alapján a dogmatikai kérdéseket veszi sorra.

Az első rész *történeti tablón* mutatja be a család kialakulását, különböző formáit, a jogi szabályozás szerepét. A történetiség nem feltétlenül kronológiai előadást jelent, a szerző inkább témák szerint veszi sorra az egyes fontos kérdéseket, és ezt a tematikus tárgyalást keresztezi a történeti megközelítés. Már ez a rész kiemelten foglalkozik a nők jogi, különösen családjogi helyzetével és a nem házasságból született gyermek jogi státusával. Sajnálatos módon a család jogi szabályozásának történeti bemutatására torzítóan nyomja rá bélyegét a *kor ideológiája*. Ennek köszönhetően a könyv szerint a család

⁴² A legfontosabb családi viszonyokat már évtizedekkel a Csjt. előtt átfogó írott szabályok rendezték: 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről (Gyámi törvény), 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról (Házassági törvény – Ht.).

⁴³ VILÁGHY 1954.

⁴⁴ Nizsalovszky utal a szovjet jogtudományban uralkodó felfogástól eltérő nézetre, Tadevoszjan véleményére is: NIZSALOVSZKY 1963a.

⁴⁵ NIZSALOVSZKY 1963a: 5.

szocialista jogi rendje minden szempontból magasabb rendű. Ez a beállítás még akkor is erősen túlzó, ha – mint utaltunk rá – a szocialista jog valóban előbb szüntette meg a nők és a házasságon kívül született gyermekek jogi diszkriminálását.⁴⁶ Ez az árnyék sem vetődik egyformán az első rész minden fejezetére; például a házassági vagyoni jogi rendszerekről írtak egészükben ma is igen instruktívak.⁴⁷

A második rész a családjog *jogrendszerbeli önálló helyének* kérdéseit járja körül. Elvi jelleggel állapítja meg, hogy a magántulajdon és kizsákmányolás nélküli szocialista viszonyok között a vagyoni jogi kérdések a családi viszonyokban teljesen háttérbe szorulnak. Így a *család személyes oldala* kerül előtérbe, alapvetően ez az oldal képezi a jogi szabályozás tárgyát, és ez adja a családjog önállóságának alapját is. A családjogot ezért Nizsalovszky egyértelműen a *jogrendszer önálló ágának* tekinti, elválasztja a polgári jogtól,⁴⁸ és az e részben található fejezetek ennek a kiinduló megállapításnak a részletek következményeit elemzik: többek között a családjogi tartással, a gyámsággal és gondnoksággal foglalkoznak.⁴⁹ Külön figyelmet fordít a könyv azokra a jogviszonyokra, amelyek a családhoz kapcsolódnak, de a jogrendszer más területeivel is szorosan összefüggenek. Ezek között a jogintézmények között említi a házassági vagyoni jogot, a házastársi tartást és az örökbefogadást. Kiemelt jelentőségének megfelelően önálló fejezet tárgyalja a nem házasságból született gyermek „szocialista egyenjogúsításának útját a magyar jogban”.⁵⁰ A „szocialista” családjogi szabályozás valódi vagy állított „fölnye” – a torzító ideológiai görbe tükörben – nem csak e kérdésben kap hangsúlyt.

A könyv harmadik része, a mű csaknem második fele elsősorban a *magyar tételes szabályok* alapján foglalkozik a családhoz kapcsolódó legfontosabb – többségükben – jogdogmatikai kérdésekkel. Megállapíthatjuk: az e részben elhelyezett fejezetek megalapozzák az önálló jogágként kezelt családjog saját dogmatikai vértetét. Nizsalovszky sikerrel valósítja meg bevallott, határozott célját, hogy a részletek kidolgozásával elszakítsa

⁴⁶ Lásd a 6. §-ban és a 9. §-ban.

⁴⁷ Lásd a 8. §-ban.

⁴⁸ Lásd különösen a 14. §-ban, *expressis verbis*: 211.

⁴⁹ Lásd a 11. §-ban és a 12. §-ban.

⁵⁰ Lásd a 16. §-ban.

a családjogot a magánjog vagyoni jogi részeitől. Rendszeresen górcső alá veszi a hagyományos magánjogi megoldásokat, megvizsgálja azok alkalmazhatóságát családjogi viszonyokban, és megállapítja a szükséges eltéréseket. Maradandó értékeket hoznak felszínre ezek az elemzések. A számos lehetséges példa közül egyet említünk a könyvből: azokat az elmélyült fejtegetéseket, amelyek a jognyilatkozatokra vonatkozó polgári jogi szabályoknak a családjogi jognyilatkozatokra való „áthatását” mutatják be. Igen eredeti megközelítésben, két nagy kérdéscsoportban folytatja vizsgálódásait: a személyi jogállás és a családjogi nyilatkozatok képezik a középpontokat. Az első témakörben tárgyalja a családjogi jog- és cselekvőképességet, a képviselői lehetőségét családjogi viszonyokban, a házastársi és szülői jogállás kizárólagosságát, továbbá – némileg meglepő módon – a házastársi vagyonszerzés problémáit.⁵¹ A családjogi nyilatkozatok értékelését a polgári jogi nyilatkozatok érvényességi-érvénytelenségi kérdéseinél megszokott rendszerben végzi el a könyv. A törvényes tilalomba ütköző, az akarathibában szenvedő jognyilatkozatok felvonultatását követően a családjogi nyilatkozatok érvénytelenségének kérdései zárják az utolsó fejezetet.⁵² A rendkívül színvonalas fejtegetések külön értéke, hogy a szerző a polgári perjog nyelvét is anyanyelvként beszéli. Összefoglaló jelleggel is leszögezhetjük: Nizsalovszky a könyv harmadik részében többségében máig érvényes módon alkotta meg, illetve fejlesztette tovább a családjog dogmatikai vázát, igen jelentős tudományos eredményeket sorakoztatva fel e cél érdekében. A munka a problémák megoldásának egységes, zárt rendszerét alkotja meg.

Több mint fél évszázaddal a könyv megírása után, ma zömmel más kérdések foglalkoztatják a családjog és a szomszédos jogterületek elméleti művelőit és a jogalkotót is. A házasságkötés nélküli partnerkapcsolatok különböző jogi formái, az azonos nemű párok együttélésének jogi keretei, a béranyaság által felvetett kérdések és hasonló problémák kötik le a szakemberek figyelmét. A szocialista jogtudományban túlexponált, jelentőségénél sokkal jobban hangsúlyozott viták a jogágba tartozásról pedig szinte teljesen feledésbe merültek. Ennek ellenére Nizsalovszky könyve ma sem tekinthető csupán történeti értékűnek. A rendkívül alapos munka napjainkban is

⁵¹ Lásd a 17–20. §-okban.

⁵² Lásd a 21–26. §-okban.

számos családjogi kérdés megválaszolásához ad nélkülözhetetlen segítséget. Itt újra utalunk azokra az eredményekre, amelyeket Nizsalovszky könyve a családjog dogmatikájának kidolgozása terén ért el. Az a körülmény távolról sem csökkenti a monográfiának ezt az értékét, hogy a családjogi szabályok ma nem egy külön törvényben, hanem a Polgári törvénykönyv (2013. évi V. törvény) Negyedik könyvében (a továbbiakban: Családjogi Könyv) találhatók. A családjogi szabályoknak a többi magánjogi norma között történt elhelyezése elsősorban azt kívánja formailag is kifejezésre juttatni, hogy a magántulajdon talaján a családjogi viszonyok egy része, mindenekelőtt a házassági vagyoni jogi viszonyok nagyon közel kerültek a magánjog más területeihez: a tulajdonjogi szabályokhoz, a szerződési és az öröklési joghoz. Ez a tény ugyanakkor nem változtat a családjog több klasszikus területének, elsősorban a házassági köteléki jognak és a gyermek jogállására vonatkozó jogviszonyoknak alapvetően személyi jellegén, a magánjogi vagyoni jogtól eltérő sajátosságain, külön szemléletet kívánó voltán.⁵³ Ezeket a sajátosságokat a Ptk. azzal is hangsúlyosan kifejezésre juttatja, hogy külön alapelveket határoz meg a Családjogi Könyv élén.⁵⁴

Néhány évvel később Nizsalovszky *angol nyelven* is közzétette családjogi monográfiájának átszerkesztett és rövidített változatát.⁵⁵ A külföldi olvasó számára koncentráltabb és informatívabb lett így a könyv. A visszhangból a rutinjellegű, elismerő recenziók helyett egy német dolgozatot emelünk ki. Müller-Freienfels⁵⁶ a családjog rendszertani elhelyezéséről írt nagyszabású tanulmányának első részét egyben Nizsalovszky könyvének ismertetéseként publikálta,⁵⁷ sőt írása bevezetésében röviden kitért a magyar magánjog újabb kori fejlődésére, és megemlékezett több híres magyar

⁵³ Lásd: WEISS 2000; KÖRÖS 1999.

⁵⁴ Lásd: SZEIBERT 2018: 663. skk.

⁵⁵ NIZSALOVSKY 1968c. E könyv külföldi olvasó számára történő beharangozásának is tekinthető Bacsó Jenő német nyelvű recenziója az eredeti magyar nyelvű változatról: BACSÓ 1964.

⁵⁶ Jelen sorok írója halálával emlékezik a neves freiburgi professzorra (1916–2007), akinek intézetében kutathatott az 1977/78-as akadémiai évben.

⁵⁷ MÜLLER-FREIENFELS 1973; 1974. Lásd a szerző háromkötetes művét is, német, angol és francia nyelvű tanulmányokkal: MÜLLER-FREIENFELS 1978; 1986; 1994.

jogtudósról is.⁵⁸ Több mint érdekes, amit itt Müller-Freienfels – elsősorban Dölle könyvére hivatkozva⁵⁹ – arról ír, hogy miként befolyásolta a magyar szokásjogban (és a kódextervezetekben) közrendűek és polgárok (1945 után a Csjt.-ig mindenki) számára elfogadott házassági vagyoni jogi megoldás, a közszerzeményi rendszer a német jogfejlődést.⁶⁰ Dölle nyomán megemlíti Müller-Freienfels azt is, hogy a német jogászok élénk figyelemmel kísérték a magyar családjogban a II. világháború után gyors ütemben végbement, majd a Csjt.-vel folytatott és befejezett jogpolitikai jelentőségű reformokat, például a férjezett nő névviselésére, az egyenjogú házastársaknak a közös lakást érintő megegyezésére, a házasságon kívül született gyermek jogi státusára, a családjogi tartásra vonatkozó új szabályokat.⁶¹ Magáról Nizsalovszky könyvéről Müller-Freienfels több vonatkozásban elismerően ír. Mindenekelőtt kiemeli, hogy a mű az európai jogi tradíciókra épül, és a német jogtudomány rendszerelvű hagyományaira támaszkodik. Elismerően említi, hogy Nizsalovszky kitűnően ismeri és felhasználja a klasszikus német jogtudományi műveket és a német jogdogmatikai eredményeket. Szinte különösnek tartja, hogy a könyv angolul és nem németül jelent meg, hiszen gondolati rendszere annyira a német jogi kultúrához kapcsolódik. Müller-Freienfels megállapítja, hogy Nizsalovszky monográfiája széles ívet rajzol, bár nem épít fel egy külön rendszert, hanem alapvetően a magyar családjogi szabályozásra alapoz. A könyv részletes bemutatása során⁶² Müller-Freienfels nem száll közvetlenül vitába Nizsalovszkynak a szocialista családjog magasabbrendűségére vonatkozó kitételeivel, hanem jobbra kommentár nélkül idéz azok közül néhányat. Ennek elsősorban az a tény az oka, hogy a recenzenst nagyszabású tanulmányában egyetlen kérdés: a *családjog rendszertani elhelyezésének* problémái érdeklik, és ehhez az elemzéshez alkalmas kiindulópontot kínálnak Nizsalovszky fejtegetései a *családjog önállóságáról*, a *magánjogtól történő elválasztásáról*, átvezetve őt a hasonló szovjet és a többi kelet-európai jogtudományi

⁵⁸ MÜLLER-FREIENFELS 1973: 609–613.

⁵⁹ DÖLLE 1964.

⁶⁰ MÜLLER-FREIENFELS 1973: 610.

⁶¹ DÖLLE 1964: 467, 410; 1965: 364, 404.

⁶² MÜLLER-FREIENFELS 1973: 613–620; vö.: MÁDL 1994: 29.

felfogás bemutatásához.⁶³ Ezért Müller-Freienfels csak apró kérdőjeleket helyez el a bemutatott könyv néhány belső ellentmondása mögé, elsősorban olyan megállapítások esetében, amelyek nem támasztják alá az önálló jogágiság alapítását.⁶⁴

A külvilág és az utókor rendszerint inkább kész a csodagyerekekre, mint az idős alkotók teljesítményének rendkívüliségét értékelni; pedig az utóbbiban nem kevésbé a teremtoi kegyelem megnyilvánulását kell tisztelni. Michelangelo jóval túl a nyolcvanon is kreatívan dolgozott, a befejezetlenül is csodálatos *Rondanini Pietà* még utolsó napjaiban is foglalkoztatta. Verdi nyolcvanéves volt az egyedülálló zárófúgával koronázott *Falstaff* bemutatásakor. Rameau szintén nyolcvanévesen komponálta utolsó operáját: *Abaris ou Les Boréades*. Szememben ilyen alkotó öregkor adatott meg Nizsalovszky Endrének, aki hetven felett a *szerv- és szövetátültetések* etikai és jogi problémáival foglalkozott, és hetvenhat évesen e témáról tette közzé utolsó könyvét.⁶⁵

Nizsalovszky művéhez írt előszavában Petri Gábor orvosprofesszor a következőket írja: „E kötet szerzője alighanem mélyebbre hatolt az orvosi ismeretek eszmei, sőt tárgyi tartalmában, mint amennyire az én számomra a jogi disztinkciók finomságai megközelíthetők.”⁶⁶ Nizsalovszky valóban körüljárta a különleges orvosi kapcsolatok minden, abban az időben ismert típusát. A rendhagyó orvosi tevékenység körébe azokat a beavatkozásokat sorolja, amelyekből a gyógyító tevékenység hiányzik, vagy csak „nem domináns mértékben van jelen”.⁶⁷ Elemzéseinek középpontjába az orvosi kötelezettség és a páciens érdeke közötti esetleges ellentét, illetve az orvosi kötelezettség és az orvostudomány haladása közötti esetleges ellentét vizsgálatát állítja. A szövet- és szervbeültetés új fejleményei előtt a terhességmegszakítás és a mesterséges megtermékenyítés problémáit ismerteti. Ezt követően foglalkozik a szervbeültetés jogi minősítésével és annak

⁶³ MÜLLER-FREIENFELS 1973: 620–632.

⁶⁴ MÜLLER-FREIENFELS 1973: 618. sk.

⁶⁵ NIZSALOVSKY 1970. Még a szerző életében megjelent a mű angol nyelvű változata is: NIZSALOVSKY 1974.

⁶⁶ NIZSALOVSKY 1970: iv.

⁶⁷ NIZSALOVSKY 1970: 178.

következményeivel. Figyelme kiterjed a véradás és a gyógyszerkipróbálás kérdéseire is. Egy közbeiktatott fejezetben, amelynek *Az élet szolgálatában az élet után* címet adta, a holttest orvosi felhasználásának etikai és jogi problémáinak kérdéskörét járja körül. A könyv módszere az egyes problémák tárgyalásánál lényegét tekintve azonos: előbb az adott orvosi beavatkozást írja le, majd a felvetődő problémák orvosetikai és jogi vonatkozásait összegezi. Tekintettel arra, hogy a könyv megírásának idején a legtöbb vizsgált kérdésben még nem alakulhatott ki minden szempontból megnyugtató álláspont, Nizsalovszky összegyűjtötte a jogirodalomban fellelhető véleményeket, és azokhoz fűzte hozzá saját felfogását. Összegzésként megállapítja, hogy a felvetett kérdésekre nem lehet egységes választ adni. A beavatkozáshoz minden esetben elengedhetetlennek tartja az illető személy beleegyezését, amelynek megtétele az érintett legszemélyesebb joga. Több rendhagyó orvosi tevékenységnél azonban Nizsalovszky a beleegyezést nem is tartja elégségesnek. Adott esetben „a társadalmi szükségesség, vagy komoly indokoltság vonja meg azt a cezúrárt, amely az életében és épségében megfelelő védelem alatt maradóra gyakorolt behatást beleegyezésével megengedetté teheti”.⁶⁸

Nizsalovszky könyve több vonatkozásban megelőzte korát. A tárgyalt problémák egy része tekintetében az elmúlt fél évszázad alatt kérdésfeltevései és következtetései meghaladottá váltak ugyan, de a mű időszerűsége egészében ma is fenntartás nélkül megállapítható. Ennek illusztrálására elegendő egy példát idézni: a német törvényhozás 2019-ben tűzte napirendre azt a kérdést, hogy a szervüket más ember meggyógyítása érdekében átengedő személyek beleegyezését vélelmezni kellene, amelyet az érintett kifejezett nyilatkozattal dönthetne meg.

NIZSALOVSKY TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI ÉS A MAGÁNJOG MAI KIHÍVÁSAI

Nizsalovszky Endre alakjának felidézésével és művének méltatásával a magyar magánjogtudomány egy jelentős egyéniségének alkotói portréját

⁶⁸ NIZSALOVSKY 1970: 178.

kívántuk megrajzolni.⁶⁹ Tünetemenyesen felívelő pályáját az 1948 utáni évek megtörték ugyan, de még az egyetemről 1957-ben történt eltávolítása után is egy csodálatos „másodvirágzás” tudományos gyümölcseit szüretelte le. Hagyatéka megkerülhetetlen, ha a 20. század első kétharmadának magánjogtudományát kívánjuk értékelni. Műveivel külföldön is elismerést szerzett a magyar jogtudománynak.

Elgondolkozhatunk azon, hogy miként vélekedne Nizsalovszky Endre a magánjogot ma érő jelentős kihívásokról. Hogyan kezelné például a személyes adatok vagyontárgy jellegét, a génszerkesztés jogi kérdéseit, vagy hogyan reagálna a mesterséges intelligencia magánjogot is próbára tevő fejleményeire. Pályájának páratlanul gazdag eredményeit látva biztosak lehetünk abban, hogy az új kérdések megválaszolásához is meghatározó tudományos hozzájárulására számíthatnánk. Ahogy a valorizáció vagy a szövet- és szervátültetések jogi problémáit megoldáshoz segítette, ugyanúgy döntő mértékben működne közre a mai feladatok esetében is. Mélységes jogi kultúrája és invenciógazdagsága, problémaérzékenysége és alapossága garancia volna erre ma is, a néha ijesztően felgyorsult világunkban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ASZTALOS László (1972): A civilisztikai tudománycsoport. In SINKOVICS István (főszerk.): *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1945–1970*. Budapest: ELTE, 310–351.
- BACSO, Jenő (1964): Die Grundlagen der Rechtsordnung der Familie. *Acta Juridica*, 6 (1–2), 165–172.
- BALOGH Judit (2006): Nizsalovszky Endre (1894–1976). In SZABÓ Béla (szerk.): *A Debreceni Tudományegyetem jogtanárai (1914–1949)*. Debrecen: DE ÁJK, 71–141.
- BALOGH Judit (2007): Debreceni adalékok Nizsalovszky Endre életrajzához. *Debreceni Szemle*, 15 (2), 240–251.
- DÖLLE, Hans (1964–1965): *Familienrecht*. I–II. kötet. Karlsruhe: C. F. Müller.
- Glossza Grosschmid Béni *Fejezetek kötelmi jogunk köréből című művéhez* (1932–1933). I–II. kötet. Budapest: Grill.

⁶⁹ Passuth László írja róla a háború végét megörökítő kötetében: „Tegnap láttam sorban állni kenyérért Nizsalovszky professzort. Egyike az ország legjobb koponyáinak.” PASSUTH 1978: 657.

- GROSSCHMID Béni (1899): *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. I–II. kötet. Budapest: Athenaeum.
- HARMATHY Attila (2017): Emlékezés Nizsalovszky Endrére (1894–1976), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára. In HAMZA Gábor (szerk.): *Jubileumi megemlékezések*. Online: https://mta.hu/data/dokumentumok/ix_osztaly/Jubileumi%20megemlekezesek/Nizsalovszky%20Endre%20Harmathy.pdf
- KOVÁCS Attila (1994): Nizsalovszky Endre munkáinak jegyzéke. In MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Emlékkönyv Nizsalovszky Endre születésének 100. évfordulójára [Nizsalovszky Endre emlékkönyv]*. Budapest: ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszéke és Nemzetközi Magánjogi Tanszéke, 297–307.
- KÖRÖS András (1999): A Ptk. és a családjog kapcsolata – a gyakorló jogász szemével. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 1(1), 3–9.
- KUNCZ Ödön (2017): *Életem*. Budapest: ELTE Eötvös.
- MÁDL Ferenc (1994): *Nizsalovszky Endre – Arcképvázlat születésének centenáriumán*. In MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Emlékkönyv Nizsalovszky Endre születésének 100. évfordulójára [Nizsalovszky Endre Emlékkönyv]*. Budapest: ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszéke és Nemzetközi Magánjogi Tanszéke, 13–30.
- MÁDL Ferenc (2001): Nizsalovszky Endre (1894–1976). In HAMZA Gábor (szerk.): *Magyar jogtudósok*. II. kötet. Budapest: Professzorok Háza, 129–146.
- MÁDL Ferenc – PESCHKA Vilmos szerk. (1984): *Nizsalovszky Endre: Tanulmányok a jogról*. Budapest: Akadémiai.
- MAGYARY Géza (1940): *Magyar polgári perjog*. Kiegészítette és átdolgozta Nizsalovszky Endre. Budapest: Franklin.
- MAGYARY Géza – NIZSALOVSZKY Endre (1939): *Magyar polgári Perjog*. I–II. kötet. Budapest: Franklin.
- MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram (1973, 1974): Zur Diskussion um die systematische Einordnung des Familienrechts I–II. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, 37(4), 609–659, 38(2–3), 533–570.
- MÜLLER-FREIENFELS, Wolfram (1978, 1986, 1994): *Familienrecht im In- und Ausland*. I–III. kötet. Frankfurt am Main: Verlag für Standesamtswesen.
- NIZSALOVSZKY Endre (1924–1925): A valorizáció, mint törvényalkotási probléma egyes külföldi államokban. *Jogállam*, 23(9–10), 467–481, 24(1–2), 45–58.
- NIZSALOVSZKY Endre (1926): A valorizáció múltja és jelene. *Magyar Jogi Szemle*, 7(1), 20–58.
- NIZSALOVSZKY Endre (1928a): *A zálogjogok és a telki teher néhány fő kérdése*. Budapest: Grill.
- NIZSALOVSZKY Endre (1928b): *Az egyes magánjogi pénztartozások ártértekeléséről szóló törvény*. Budapest: Grill.
- NIZSALOVSZKY Endre (1928c): Értékjog és zálogjog. *Magyar Jogi Szemle*, 9(5), 156–169.
- NIZSALOVSZKY Endre (1929): *A jelzálogjog jogszabályainak magyarázata*. Budapest: Tébe.
- NIZSALOVSZKY Endre (1931): Látszat a jogban. *Debreceni Szemle*, 5(5), 214–229.

- NIZSALOVSKY Endre (1932): A korlátozott jogokra vonatkozó telekkönyvi szolgáltatás. In *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek kötelmi jogunk köréből című művéhez*. I. kötet. Budapest: Grill, 68–156.
- NIZSALOVSKY Endre (1933): Az érdekkutató jogtudomány a magánjogban. A *Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. Osztályának Kiadványai*, 5(7), 1–31.
- NIZSALOVSKY Endre (1942): Az alanyi magánjog és a perjog. *Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok Köréből*, 5(7), 1–52.
- NIZSALOVSKY Endre (1947): A házasságon kívül született gyermek és az erkölcs. *Jogtudományi Közlöny*, 2(2), 51–53.
- NIZSALOVSKY Endre (1949): *Magyar családi jog*. Budapest: MEFESZ Jogász Kör.
- NIZSALOVSKY Endre (1963a): *A család jogi rendjének alapjai*. Budapest: Akadémiai.
- NIZSALOVSKY Endre (1963b): Az előadóművész jogállása. *Állam- és Jogtudomány*, 6(1), 3–25.
- NIZSALOVSKY Endre (1964): Szalay László kodifikációs külföldi kapcsolatai és a sioni epizód. Megemlékezésül halálának centenáriumán. *Állam- és Jogtudomány*, 7(2), 175–207.
- NIZSALOVSKY Endre (1965): Szalay László kodifikációs külföldi kapcsolatai és a sioni epizód. *MTA II. Osztályának Közleményei*, 14(1–2), 17–28.
- NIZSALOVSKY Endre (1966): Eötvös József életművének ismeretlen elemei. *MTA I. Osztályának Közleményei*, 23, 1–26.
- NIZSALOVSKY Endre (1967): Eötvös József és a notaperek. *Állam- és Jogtudomány*, 10(3), 332–344.
- NIZSALOVSKY Endre (1968a): A nem házasságból született gyermek jogállásának újabb fejleményei. *Állam- és Jogtudomány*, 11(3), 318–329.
- NIZSALOVSKY Endre (1968b): Az állami vállalatok forgalmi viszonyainak új alakulásához. *Állam- és Jogtudomány*, 11(4), 517–544.
- NIZSALOVSKY Endre (1968c): *Order of the Family – Legal Analysis of Basic Concepts*. Budapest: Akadémiai.
- NIZSALOVSKY Endre (1969): A modern biológia és orvostudomány hatása a polgári jogra. *Állam- és Jogtudomány*, 12(3), 387–404.
- NIZSALOVSKY Endre (1970): *A szerv- és szövetátültetések joga*. Budapest: KJK.
- NIZSALOVSKY Endre (1973): Eötvös József és a „jövő zenéje”. In SZALAI Anna (szerk.): *Ábránd és valóság – Tanulmányok Eötvös Józsefről*. Budapest: Szépirodalmi, 179–212.
- NIZSALOVSKY Endre (1974): *A Legal Approach to Organ Transplantation (and Some Other Extraordinary Medical Actions)*. Budapest: Akadémiai.
- NIZSALOVSKY Endre (1984a): A polgári jog kodifikációja. In MÁDL Ferenc – PESCHKA Vilmos (szerk.): *Nizsalovszky Endre: Tanulmányok a jogról*. Budapest: Akadémiai, 103–116.
- NIZSALOVSKY Endre (1984b): A születésszabályozás egyes változatainak jogi vonatkozásai. In MÁDL Ferenc – PESCHKA Vilmos (szerk.): *Nizsalovszky Endre: Tanulmányok a jogról*. Budapest: Akadémiai, 279–307.

- NIZSALOVSZKY Endre – LUKÁCSY Sándor (1967): *Eötvös József levelei Szalay Lászlóhoz*. Budapest: Akadémiai.
- PASSUTH László (1978): *Barlangeképek*. Budapest: Szépirodalmi.
- SZEIBERT Orsolya (2022): Családjog. Alapelvek. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. 1. kötet. Budapest: Wolters Kluwer, 693–699.
- VÉKÁS Lajos (2001): *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései*. Budapest: HVG-Orac.
- VÉKÁS Lajos (2022): *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből*. Budapest: Orac.
- VILÁGHY Miklós (1954): Az új szakasz és a törvényalkotás elvi kérdései. *A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Osztályának Közleményei*, 5, 215–248.
- WEISS Emilia (2000): Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2(2), 4–13.

Jogszabályok

1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről
1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról
1927. évi XXXV. törvénycikk a jelzálogjogról
1928. évi XII. törvény egyes magánjogi pénztartozások átértékeléséről
1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról
1996. évi XXVI. törvény a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyve egyes rendelkezéseinek módosításáról
2000. évi CXXXVII. törvény a zálogjoggal kapcsolatos törvényi szabályozás módosításáról
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, 1949
- Gleichberechtigungsgesetz (Gesetz über die Gleichberechtigung von Mann und Frau auf dem Gebiet des bürgerlichen Rechts), 1957

NEMZETI JOG ÉS UNIÓS JOG VISZONYA²

A jogtudomány várában sok jogtudós lakik, lakott. De a fellegvárba csak kevesen juthattak be. Ma, amikor ezen jeles konferencia Nizsalovszky Endréről is emlékezik, elmondhatjuk, hogy a kiváló jogtudós a fellegvárban kap helyet. Jogtudományi munkássága közmegebecsülésnek örvend, írásait a szerzők ma is előkelő helyen idézik. Hogy milyen is volt Nizsalovszky, elegendő csak Mádl Ferencet és Harmathy Attilát felidézni.

Mádl Ferenc sokszor hivatkozott életében Nizsalovszkyra. Már 1956-ban, amikor Mádl még fiatal, kezdő kutató volt, az alábbiakat írta feleségének, Mádl Dalmának: Nizsalovszkyval beszéltem. 24 éves korában ma is elismert 240 oldalas disszertációt írt. Nem is szólva az egyéb területekről. És én? Semmit – írja a fiatal Mádl Ferenc Dalma asszonynak.³ Harmathy Attila így írt Nizsalovszky egyetemi előadásairól:

„Előadásaiból sugárzott a tudás, a magyar jogon kívül más országok ismerete. Bizonyos fókig összehasonlító jogi előadásokat tartott, amelyekben a francia, német jogra, szerzőkre is történtek utalások. Az akkori időszakban szokatlan módon be akarta vonni a hallgatókat az előadások menetébe: azt javasolta, hogy ha valakinek az előadás alatt kérdése van, írja fel egy papírlapra, és küldje oda neki. Az előadásai során a hallgatók tekintetét kereste, folyamatos kapcsolatot tartott fenn. Ez időnként zavarba ejtő volt, mert ha a hallgató

¹ Rektor, egyetemi tanár, Károli Gáspár Református Egyetem; elnök, Magyar Jogász Egylet.

² A 2024. november 14-én a Nizsalovszky Endre tiszteletére rendezett emlékkonferencián elmondott beszéd kiegészített változata.

³ Lásd: DOMANICZKY 2023: 324.

figyelmét valami vagy valaki más ragadta el, tekintete követte a máshova irányuló tekintetet, anélkül, hogy az előadás menetét változtatta volna.”⁴

Nem kívánok több szerzőtől idézni, de az világos számomra, hogy a legújabb kori magyar magánjogászok gyökereiket Szladitshoz és Nizsalovszkyhoz vezetik vissza. Nizsalovszkytól pedig európai kultúrát, az európai főbb jogrendszerek megismerésének szükségességét is megtanulták. Az egyes országok jogfejlődése, jogról alkotott felfogása jelentősen eltér egymástól, különösen akkor, ha a különbségeket a kontinensek viszonylatában is vizsgáljuk. Az összehasonlító joggal foglalkozó jogászok az európai kontinensen különbséget tesznek angolszász jog, kontinentális jog, azon belül latin és germán jogrendszerek között. Mindegyik jogrendszer egy önálló kultúrát képvisel, a brit precedensrendszer nem összehasonlítható a francia állami etatista jogrendszerrel, amelyben a közigazgatási bíraskodásnak, és így az Államtanácsnak kiemelkedő szerepe van. Ügyvéd koromban láttam az európai kontinensen működő jogászok közötti különbségeket is. Egy angolszász jogász, ha egy jogvitát lát, amelyben az állam is szereplő, azt kérdezi, hogy mi a pernyertesség esélye, „go to the Court” a jelszó. Egy állam által okozott káreset esetében a francia jogász azt kérdezi, hogyan tudna ügyvéd úr az állam politikai képviselőivel találkozót szervezni a jogvita politikai rendezése céljából. A jog szerepéről való felfogásban tehát ugyanolyan különbségek vannak nemzeti szinten, mint ahogy magában a nemzeti jogrendszerekben is vannak lényeges eltérések.

A múlt század második felétől kezdődően az összehasonlító jognak különös jelentőséget ad, hogy a világban a nemzetközi, valamint a regionális integrációs szervezetek működésének köszönhetően a világ országai közötti együttműködések jellege megváltozott, a nemzeti jog mellett a szupranacionális jog meghatározó szerepet játszik.⁵ Az összehasonlító alkotmányjog elsősorban az állam- és kormányformákra, a hatalommegosztás módozataira, az állami hatalom korlátozására, az alapjogok megítélésére fókuszál, az összehasonlító polgári jog pedig a kötelmi jog területére koncentrál. A nemzeti jogrendszerek, államszervezeti modellek összehasonlítása mindenkor

⁴ Lásd: HARMATHY 2017.

⁵ Lásd: TRÓCSÁNYI 2006.

gazdagítja a jog fejlődését. Kérdés, hogy lehetséges-e egyáltalán a nemzeti és egy szupranacionális jog összehasonlítása. Az Európai Unió tagállamai a szuverenitás letéteményesei, az európai szerződéseket a tagállamok alakítják. Alkotó és a megalkotott viszonyrendszerében azonban olyan kölcsönhatás jött létre, amely óhatatlanul felveti a nemzeti és a szupranacionális közötti viszony elemzését. Ez különösen a Maastrichti Szerződés óta kap jelentőséget, hisz az azt megelőző időszakban elsősorban a nemzetközi gazdasági joggal foglalkozó jogászok értekeztek az európai integráció jogáról, ezzel szemben ma a közjogászok azok, akik a nemzeti jog és a szupranacionális jog kapcsolatát elemzik. Ezt a bonyolult viszonyrendszert különböző aspektusból tudjuk vizsgálni. Az alábbiakban a nemzeti jog és az uniós jog szempontjából kívánok néhány megállapítást megfogalmazni. Az összehasonlítást lehet formai, tartalmi, jogforrási hierarchia szemszögéből vizsgálni, bár a formai és a tartalmi kérdések egymásra kihatással vannak.

Kezdjük magán az elnevezésen, amely első látásra formai kérdés. Az uniós jog fogalmát már a francia és holland népszavazással megbukott Európai Alkotmányos Szerződés is tartalmazta, szimbolizálva egyfajta föderalisztikus gondolkodást. Ugyanez a dokumentum az unió jogalkotási aktusai között európai törvényt, európai kerettörvényt, európai rendeletet, európai határozatot, ajánlást és véleményt sorolt fel. A Lisszaboni Szerződés megtartotta az uniós jog (*European law, droit européen*) kifejezést, és ezáltal a korábban használatos közösségi jog (*droit communautaire*) elnevezés a múlté lett. A közösségi jogtól való búcsúnak véleményem szerint egy mögöttes tartalmi üzenete is van. Már a Maastrichti Szerződés elfogadása óta a politikai unió létrejött az elsődleges cél, és ezt jobban kifejezésre juttatja az „egységes” uniós jog elnevezés, mint az elsősorban a négy alapszabadságot szimbolizáló közösségi jog kifejezés. Ugyanakkor a Lisszaboni Szerződés elfogadásakor a tagállamok nem kívánták az európai törvény és európai kerettörvény elnevezést elfogadni, miután a törvény szó a nemzeti parlamentek által lefoglalt kifejezés. Így egyfajta kompromisszum jött létre az elnevezést illetően, de láthattuk, hogy a föderalista intézményi reformokat sürgető erők – akik az Európa jövőjéről szóló konferencia szószólói voltak – továbbra is szeretnék, ha az Európai Alkotmányos Szerződésben foglaltakat a tagállamok magukévá tennék.

De milyen is az uniós jog természete összehasonlítva a nemzeti jogokkal? Az uniós jog alapvető ellentmondása, hogy nagyon sokfajta jogrendszer szemléletmódját, valamint a tagállamok és az Európai Parlament kompromisszumait próbálja összehangolni. Ezért van az, hogy az uniós jog nehezen vagy egyáltalán nem hozható összhangba valamelyik európai jogcsaládi modellel. Ha csak magyar, cseh, német, olasz terminológiát, jogintézményeket kellene összefésülni, az még talán viszonylag egyszerű feladat lenne. De az európai integráció az ilyen kereteket már régen szétfeszítette (valójában sosem vette azokat figyelembe), és ebből adódik olykor az unióban az, hogy nem értjük egymást.

Az uniós jog ugyanis dogmatikailag gyökértelen. Erőteljesen hat rá az angolszász jogi gondolkodás, mindenekelőtt az angol nyelv széles elterjedése miatt. A nemzeti jogrendszerekbe az angolszász, valamint az uniós jog hatására idegen nyelvi terminológiák átvételére is sor kerül, amelyeket a nemzeti jog már nem is ültet át saját jogi nyelvezetébe.⁶ A terminológiák sem jelentik minden országban ugyanazt.

Elég pusztán a szerződési jog területére tévednünk két példáért: az angolszász jog – mivel az esetjogi felépítéséből adódóan alacsonyabb absztrakciós szinten mozog – nem ismeri például a jogviszony fogalmát; a francia jogban viszont ismeretlen a szerződések érvényességének-semmisségének rendszere (ott az abszolút és relatív érvénytelenségi kategóriák léteznek). Az ilyen és ehhez hasonló különbségek nyomán szembesül gyakran komoly nehézségekkel a jogalkotó az uniós jog átültetése kapcsán.

Az európai kontinensen meglévő klasszikus közjog-magánjog elhatárolás az uniós jogban nem játszik szerepet, vagy ha igen, akkor is az csak marginális szerepet kap.⁷ A francia közjogászok sérelmezik, hogy az unió jogalkotása felborítja a jól bevált közjog-magánjog elhatárolást, ezzel szemben a brit jogászok éppen arra hivatkoztak, hogy az uniós jog elősegíti a közigazgatási jog fejlődését. Az uniós jog szinte valamennyi jogágot érinti, valamennyire hatást gyakorol, de ez nem jelenti azt, hogy az uniós jog a római jogi hagyományon alapuló köz- és magánjog elhatárolására építkezne. Az uniós jognak inkább közjogi jellege van, az államok és az érintettek számára állapít

⁶ Lásd például: GDPR, ESG.

⁷ Lásd: AUBY 2010: 287–302.

meg jogot és kötelezettségeket. Persze mondjuk, hogy létezik uniós közjog, uniós büntetőjog, uniós társasági jog, uniós munkajog stb., de ezeknél az unióra történő utalás sokkal inkább csak jelzőként értékelhető. Az uniós jog funkcionális jog, a tagállamok együttműködését szabályozó jog.

Amíg a tagállami jogban nemzeti hagyományok jelennek meg, addig az uniós jog a kompromisszumok joga. A nemzeti nagy kodifikációs alkotások a nemzeti sajátosságokat is figyelembe tudják venni, azonban az európai jogalkotásban az európai bürokrácia is meghatározó szerepet játszik. A kezdeményező a Bizottság, a Tanács és az Európai Parlament a tényleges jogalkotók. Ahhoz, hogy a jogot elfogadják, a résztvevők közötti nézetazonosságra van szükség. A jogalkotás bonyolultságára tekintettel egy uniós jogszabály elfogadása hosszabb időt igényel, mint a nemzeti jog esetében. A kompromisszum elérését hosszas politikai csatározások és intenzív lobbitevékenységek késleltethetik. A jogalkotásnál szerepet játszik, hogy a nagyobb súlyú országok, illetve az Európai Parlamentben többséggel rendelkező frakciók támogatnak-e egy jogalkotási kezdeményezést, vagy sem. Itt a titkos, színpalak mögötti tárgyalásoknak meghatározó szerepe van. Míg a nemzeti jogalkotás adott esetben elég jól átlátható, addig az uniós jogalkotás szövevényességét csak a bennfentesek tudják nyomon követni. A nemzeti parlamentek kész jogszabálysöveget kapnak véleményezésre, de a gyakorlatban jól tudjuk, hogy érdemi ráhatásuk nincs a folyamatokra. A Lisszaboni Szerződéshez csatolt 1. és 2. Jegyzőkönyv ugyan magasztos elveket fogalmaz meg a nemzeti parlamenteknek az Európai Unióban betöltött szerepéről, valamint a szubszidiaritás és arányosság elvének alkalmazásáról, mindazonáltal ezek inkább csak hangzatos szólamok, a gyakorlati érvényesülésük szinte nem létezik. Az utóbbi évtizedek is arról tesznek bizonyosságot, hogy az Európai Bizottság az irányelvek helyett a rendeleteket részesíti előnyben, ezekben az esetekben a rendeletek közvetlen alkalmazása nem is hagy mozgásteret a tagállamok számára. Az európai uniós jogi szabályok pedig egyre inkább már a részletszabályokra is kiterjednek, ami a tagállami szabályozási jogosítványokat megszünteti vagy legalábbis minimalizálja. Mindez olyan környezetben valósul meg, amikor az európai országok eltérő álláspontot képviselnek alapvető kérdésekben, így például

az energiabeszerzés vonatkozásában. Sokszor az európai országok közötti eltérő álláspontok nemhogy közelednének, hanem úgy tűnik, távolodnak.⁸

Amíg az európai építkezés kezdetén a francia jogi gondolkodás határozta meg az uniós jogalkotást, mára ez a helyzet lényegesen megváltozott. Annak ellenére, hogy az Európai Unió Bíróságának munkanyelve a francia, az európai szintű jogi gondolkodásban egyértelműen teret nyert az angolszász jogi felfogás. A franciák számára oly fontos közszolgáltatási jog (*droit des services publics*) relativizálódik, ezzel szemben az angolszász hagyományú jogintézmények szervülésének lehetünk szemtanúi.

A jogalkotási kérdésekhez tartozik az is, hogy az EU-ban a többnyelvűségű szabály működik, azaz az EU 27 tagállamának 24 hivatalos nyelvén megjelenő jogszabályok egyaránt hitelesek. Ehhez az uniós intézményekben dolgozó jogász-nyelvészek tudnak garanciákat nyújtani. Ugyanakkor az intézményeknél alkalmazott nyelvhasználati szabályok bonyolultak, egyes esetekben felvethetnék a tagállamok egyenjogúságának a kérdését is. A mindennapi gyakorlatban a jogszabálytervezetek és a kapcsolódó módosítási indítványok angolul készülnek, de az eljárás későbbi szakaszában a Fordítószolgálat jogász-nyelvészei elkészítik a hiteles fordításokat, így a jogszabályok az EU 24 nyelvén jelennek meg. A közzétett jogszabályok vonatkozásában adott esetben kérdésként vetődhet fel, hogy egyes fogalmak értelmezésénél a tagállamok a fordítások miatt eltérő következtetésre juthatnak. Egy előzetes döntéshozatali eljárásban Hollandia kérdése az volt, hogy egy irányelvben foglalt folyócsatornázás és árvízvédelmi művek kifejezés vajon magában foglalja-e a védőgátakon végzett munkákat is? Az egyes nyelvi változatok ugyanis eltéréseket mutattak. Egyes fordítások utaltak a védőgátakra, míg mások nem. A Bíróság megállapította, hogy az irányelv megfogalmazása széles alkalmazási körre és széles körű célkitűzésre enged következtetni. Ezek szerint a védőgátakon végzett munkálatok a folyócsatornázás és árvízvédelmi művek kifejezés részét képezik.⁹ Az Európai Unió Bírósága, mint ennél a példánál is láthattuk, a jogszabályok értelmezését nyelvi tekintetben is elvégzi.

⁸ VARGA 2020.

⁹ HETTINGER 2019.

A jogforrási hierarchiát illetően sem egyértelmű a helyzet. Az unió jogának alkalmazási elsőbbsége van a tagállamok jogával szemben, ugyanakkor az uniós jog a belső jog része, amelynek csúcsán a nemzeti alkotmány áll. Persze jól ismerjük azt a feszültséget, amely a tagállamok és az unió között a jogforrási hierarchiát illeti.¹⁰ Az Európai Bíróság szerint a nemzeti alkotmányok is az uniós jog alatt helyezkednek el, ezt a nézetet azonban a legtöbb alkotmánybíróság nem vallja magáénak. Ennek a vitának különös jelentőséget ad, hogy az Európai Unió egyre több területen kíván jogot alkotni, egyes esetekben sokak szerint az Unió már *ultra vires* jár el.

Ami az uniós jogszabályok tartalmát illeti, különbséget lehet tenni a Maastricht előtti és utáni időszak között. Maastricht előtt a közös piac, majd annak fejlődésével az egységes belső piac szabályainak a kidolgozása volt a cél. A belső piaci szabályok arról szólnak, hogy az együttműködésben részt vevő országok hogyan biztosítsák a négy alapszabadságot, a normák legfőképpen tiltásokat fogalmaznak meg. Valósuljon meg a valóban egységes piac, tagállami korlátozásra csak rendkívül indokolt esetben legyen mód. Ezek a szabályok érintik az áruk kereskedelmét, a tőke mozgását, a szolgáltatásokat és a személyek szabad áramlását. A tagállamok felé az uniós jog tiltásokat fogalmaz meg, azaz a tagállamok nem korlátozhatják a szabad belső piac működését. Ezzel szemben a politikai unió létrehozását célzó jogszabályok a tagállamok aktív szerepvállalását várják el. A migráció esetében megszabják, hogyan kell az eljárásokat lefolytatni, mikor kell a menekülteket beengedni az ország területére, miként kell elősegíteni integrálásukat a társadalomba. Hasonlóan a családjog területén miként kell viszonyulni a genderkérdéshez, amely elvezet a tagállamok anyakönyvi szabályaihoz is. A politikai uniót célzó jogszabályok – mint ahogy a példákon is láthattuk – a tagállamok részéről adott esetben ellenállást válthatnak ki. Így jutunk el a szuverenitás kérdéséhez, azaz meddig terjed az unió jogalkotási hatásköre? Meg is érkeztünk a tagállamok és az unió közötti szuverenitási jellegű jogvitákhoz. Itt már nem a belső piac vívmányairól, hanem az önálló államiságról van szó. Nem véletlen, hogy a tagállamok alkotmánybíróságai azok, amelyek e területen nagyon fontos döntéseket hoznak. Ilyenek a migrációhoz, a menekültügyhez,

¹⁰ KRUSZLICZ 2023.

az európai letartóztatási parancshoz, a monetáris politikához kapcsolódó közrendi jellegű kérdéseket érintő döntések, amelyek egy állam szempontjából alapvető jelentőségűnek, szuverenitási kérdésnek tekinthetők. Figyelemmel arra, hogy az unió egyre több területen alkot az uniós jog releváns szereplőire kiterjedő szabályokat, és társadalmi kérdésekben is állást foglal (gender, család, migráció stb.), joggal vélelmezhető, hogy az uniós jog versus nemzeti alkotmány vita folytatódni fog.¹¹ Kérdés, hogy a *modus vivendi*, a bírók közötti dialógus elegendő lesz-e a vita rendezéséhez, vagy olyan konfrontáció előtt állunk, amely az egész unió jövőjére kihatással lehet.¹² Ez nagymértékben függ az uniós intézményektől is. Amennyiben ezen intézményekben a föderációs irányvonal tovább erősödne, akkor bizonyosra vehető, hogy a vonakodó országok alkotmánybírókai olyan határozatokat fognak hozni, amelyek további és akár még erősebb konfrontációt fognak eredményezni.

Az uniós jogról értekezve külön kell szólni az Európai Unió Bíróságának szerepéről. Az uniós jog tartalmának legfőbb és hiteles értelmezője az Európai Bíróság, amely életet lehel a betűk szellemébe. Az elmúlt évek arról győzték meg, hogy ez az az intézmény, amely az európai föderalisztikus törekvések egyik legfőbb motorja.¹³ Figyelemmel az Európai Unió hatásköreinek folyamatos bővülésére, az előzetes döntéshozatali eljárásoknak, az Alapjogi Chartának a Szerződésekre való integrálására és a közös értékeknek a döntésekben való megjelenítésére az Európai Bíróság rendkívüli hatalomra tett szert. Az uniós jog kiterjesztő értelmezésével szemben nincs jogorvoslat, a tagállamok mozgásterét folyamatosan szűkíti. Az Európai Unióról szóló szerződés 2. cikkelyére való hivatkozással az Európai Bíróság az európai demokrácia védelmezőjeként lép fel, amelyben a politikai aspektusok egyre hangsúlyosabb szerepet kapnak. Míg korábban a négy alapszabadságot érintő ügyekben egyfajta európai konszenzusról beszélhetünk, addig a migrációt,

¹¹ Az egyre szélesebb területekre kiterjedő uniós jogalkotás nemzeti alkotmányossági korlátait foglalja össze Anne Leva de *L'approfondissement des réserves constitutionnelles à la primauté* című tanulmányában. LEVADE 2023: 115–130.

¹² Lásd: DUMONT–RIZCALLAH 2022: 178–179. E tanulmányukban a szerzők inkább pesszimizmusukat fejezik ki hivatkozván az Unió és a tagállamok közötti értékvitákra.

¹³ KRUSLÍČ 2021.

a gendert érintő és más társadalmi kérdésekben hozott döntések esetében ilyen konszenzus már nem alakítható ki.

Az Európai Bíróság és a tagállamok közötti viták egyrésről a nemzeti alkotmánybíróságok szintjén jelennek meg, másrészt az Európai Bíróságnak vannak olyan döntései, amelyek egy ország gazdaságára komoly negatív hatást gyakorolnak. Ilyennek tekinthető az Európai Bíróságnak a közelmúltban elfogadott azon döntése, amely szerint Magyarország nem hajtotta végre az Európai Bíróságnak a migrációs és menekültügyi szabályok tiszteletben tartására kötelező döntését. Az Európai Bizottság mint a szerződések őre a konkrét esetben napi 16 393, 16 euró, valamint 1 044 000 euró átalánybírság kiszabását kérte a korábbi bírói döntés végrehajtásának elmaradására tekintettel. Az Európai Bíróság 2019-ben meghozott egyik döntésében leszögezte, hogy a Bizottság egy ítélet végre nem hajtása miatt kiszabandó kényszerítő bírságra vonatkozó javaslatai nem köthetik a Bíróságot, azok csak hasznos hivatkozási alapként szolgálnak. Erre a következtetésre az Európai Bíróság az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 260. cikkelye értelmezése útján jutott, figyelemmel arra, hogy egy irányelv notifikációjának elmaradása esetében az EUMSZ idézett pontja kizárja azt, hogy az Európai Bíróság a Bizottság javaslatánál súlyosabb átalányösszeget vagy kényszerítő bírságot szabjon ki. Egy európai bírósági ítélet végre nem hajtása esetében azonban a Bizottság bírságra vonatkozó javaslata nem köti meg az Európai Bíróság kezét.

Mégis van egy diszkrepancia. A Bizottság javaslatával szemben indoklás nélkül kiszabott messze súlyosabb bírság kétségeket támaszt az ítélet jogszerűségét illetően. Magyarország esetében a Bizottság józan számításával szemben napi 1 millió euró kényszerítő bírságot és 200 millió euró átalányösszegű bírságot szabott ki az Európai Bíróság. Ezzel kapcsolatosan jogázként néhány aggály fogalmazható még meg. Vajon rendjén való-e az, hogy az Európai Bíróságnak egy szankciót kiszabó döntésével szemben nincs jogorvoslatnak helye? Az Európai Unió mind ez idáig nem csatlakozott az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, noha ez irányú kötelezettségét a Szerződés tartalmazza. Így az érintett felet megfosztották annak lehetőségétől, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt keressen alapjogi jogvédelmet az Európai Bíróság döntésével szemben. Vajon mi az indoka,

hogy az Európai Bíróság túlléphet a Bizottság szankció mértékére vonatkozó indítványán? Vajon milyen számítási módszerrel számolta ki az Európai Bíróság a bírságok mértékét, miután erről az Európai Bíróság indokolása hallgat?

A nemzeti alkotmánybírósági döntések, így különösen a német szövetségi alkotmánybíróságnak a PSPP döntése, vagy akár a Magyarországot érintő szankciós határozat jól rámutat arra, hogy az uniós jog végső ellenőre az utóbbi évtizedben olyan útra tért, amely komoly kritikákat vált ki szakmai és politikai körökben egyaránt.

A potenciális konfliktus ma bonyolultabbnak tűnik, különösen, ha a német Alkotmánybíróságnak a PSPP döntésére gondolunk, amelyben a német alkotmánybíróság szintet lépett. A német AB keményen fogalmazott:

„Az Európai Unió Bíróságának jogalkalmazási megbízatása akkor éri el a határait, amikor a Szerződések Bíróság általi értelmezése már nem érthető, és ezért objektíve önkényes. Ha a Bíróság túllépi ezt a határt, akkor fellépése már nem tartozik a megbízatás hatálya alá [...], ami azt jelenti, hogy – legalábbis Németország tekintetében – a Bíróság döntése nem rendelkezik a szükséges minimális demokratikus legitimációval.”¹⁴

Azaz az Európai Bíróság döntése nem alkalmazható. A német alkotmánybíróság döntése kisebb földrengést okozott Brüsszelben és Luxemburgban, így nem véletlen, hogy a német kormány és a Bizottság hamar az ügy lezárásában voltak érdekeltek. Mindazonáltal a német Alkotmánybíróság idézett döntését nem lehet meg nem történtté tenni, és így adott esetben az *ultra vires* ellenőrzés kapcsán még hivatkozási alapként szolgálhat.

A szupranacionális együttműködés legnagyobb ellentmondása abban testesül meg, hogy az Európai Bíróság a szerződéses keretrendszerben a formális jog alapján hozza meg döntéseit, ugyanakkor a válságkezelés alapkérdéseire – lásd migrációs vagy pénzügyi válság – a formális jog nem ad megoldást. Ezért is van szükség arra, hogy a nemzeti alkotmánybíróságok

¹⁴ CHRONOWSKI 2020.

a nemzeti alkotmányok üzenetei alapján résztvevők lehessenek az európai szintű problémák közös megoldásának keresésében.

A 27 tagállam együttműködése a lojális együttműködés elvén alapul. A lojális együttműködésnek azonban az Unió intézményei részéről is fenn kell állnia. Amennyiben az uniós jog európai intézmények általi gyakorlása hatalmi arroganciával párosul, az az uniós jogba vetett bizalmat nagymértékben gyengítheti.

Összegzésképpen elmondható, hogy az uniós jog ma az Európai Unió legfontosabb szövéténeke. Az uniós jog határozza meg az európai intézmények és tagállamok viszonyát. Az uniós jog azonban soha nem léphet a nemzeti hagyományokkal rendelkező tagállami jogrendszerek helyébe, azokra mindenkor szükség lesz. Az Európai Unió ugyanis nem egy önálló állam, szerepe a tagállamok közötti együttműködés szabályozása a legkülönbözőbb területeken. Legfőképpen az európai jog nem lehet olyan politikai eszköz, amely öncélú törekvéseknek ad helyt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AUBY, Jean-Bernard (2010): *La distinction du droit public et du droit privé. L'influence du droit européen sur les catégories du droit public*. Sous la direction de Jean-Bernard Auby. Paris: Dalloz, 287–302.
- CHRONOWSKI Nóra (2020): Fordulópont az európai bírói párbeszédben: Német Szövetségi Alkotmánybíróság PSPP döntése. *Közjogi Szemle*, 13(2), 74–79.
- DOMANICZKY Endre (2023): *Mádl Ferenc: tudós és államférfi*. Budapest: Mádl Ferenc Intézet.
- DUMONT, Hugues – RIZCALLAH, Cecilia (2022): Les relations entre l'égalité et la souveraineté des États membres de l'Union européenne: des complémentarités à géométrie variable et des tensions gérables. In DUBOUT, Edouard (szerk.): *L'égalité des États membres et de l'Union européenne*. Bruxelles: Bruylant, 133–188.
- HARMATHY Attila (2017): *Emlékezés Nizsalovszky Endrére (1894–1976), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára*. Online: https://mta.hu/data/dokumentumok/ix_osztaly/Jubileumi%20megemlekezesek/Nizsalovszky%20Endre%20Harmathy.pdf
- HETTINGER Sándor (2019): A többnyelvűség értelmezési irányai az Európai Unió jogában. *Comparative Law Working Papers*, 3(1). Online: https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/hettinger_tbbnyelvsg_eu.pdf

- KRUZSLICZ Péter (2021): *A nemzeti alkotmányosság tagállami alapjai – a nemzeti szuverenitás és a nemzeti alkotmányos önazonosság*. Szeged: SZTE ÁJTK.
- KRUZSLICZ, Péter (2023): L'ordre constitutionnel hongrois face à la primauté du droit de l'Union : une résistance théorique et une pratique conciliante. *Revue de Affaires européennes*, 34(1), 111–119.
- LEVADE, Anne (2023): L'approfondissement des réserves constitutionnelles à la primauté. In GAUDIN, Hélène (szerk.): *La Primauté du droit de l'Union européenne*. Sous la direction de Hélène Gaudin. Paris: Mare & Martin, 115–129.
- TRÓCSÁNYI László (2006): Az összehasonlító alkotmányjog alapkérdései és korunk jogrendszerai. In TÓTH Judit – LEGÉNY Krisztián (szerk.): *Összehasonlító alkotmányjog*. Budapest: CompLex, 23–54.
- VARGA Réka (2023): Az orosz–ukrán háború, a nemzetközi világrend és az EU szerepe. In NAVRACSICS Tibor – SCHMIDT Laura – TÁRNOK Balázs (szerk.): *Úton a magyar uniós elnökség felé*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 30–31.

VARIÁCIÓK ALIMENTÁCIÓS KÖTELMEKRE 2.0²

„A gondozás közös ügyünk. Társadalmainkat összetartó és nemzedékeket egymáshoz közelebb hozó szövetet alkot. Életünk során mi és szeretteink is részesülünk gondozásban, vagy nekünk kell gondoznunk valakit.”³

BEVEZETŐ GONDOLATOK ⁴

Az alimentációs (létfenntartási) kötelmek funkciója napjainkban felértékelődik, különösen a demográfiai változások függvényében: az európaiak hosszabb ideig és egészségesebben élnek, viszont a gondozási szolgáltatások iránti igényük is egyre erőteljesebben jelentkezik.⁵ Az időskor magával hozza a betegségek, fogyatékoságok és a fizikai gyengeség kialakulását, szükségessé

¹ Az MTA doktora, egyetemi tanár, Nemzeti Közfoglalkoztatási Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Civilisztikai Tanszék.

² A TKP2021-NKTA-51 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NKTA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

³ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az európai gondozási stratégiáról. Brüsszel, 2022. szeptember 7. COM(2022) 440 final (a továbbiakban: a Bizottság közleménye az európai gondozási stratégiáról).

⁴ Jelen tanulmány a következő munkáim részleges felhasználásával készült: PAPP 2023a; 2023b; 2023c; 2024.

⁵ Lásd: a Bizottság közleménye az európai gondozási stratégiáról 1. Bevezetés: „a tartós ápolásra-gondozásra szoruló 65 év felettiak közel felének sem teljesül az önmaguk ellátásához vagy a háztartási tevékenységek elvégzéséhez való segítségnyújtás iránti igénye. Sok esetben a gondozási szolgáltatások nem állnak rendelkezésre ott és akkor, ahol és amikor az embereknek szükségük van rájuk, akik emellett hosszú várólistákkal és bonyolult eljárásokkal is szembesülnek.”

téve az alimentációs szolgáltatásokat.⁶ Magyarországon majdnem kétfélmillió 65 év feletti ember él, a nyilvánosságra hozott népszámlálási adatok szerint ez a lakosság közel 21%-a. Magyarországon az időskori eltartottsági ráta 31,2%, azaz ezer aktív (15–64 éves) korúra 312 fő 65 éves és annál idősebb korú jutott 2021. január 1-jén. Ennél rosszabb az arány, ha csak a tényleges aktív korúakra, a 20 és 64 év közötti népességre vetítve vizsgálódunk: 2021-ben 326 fő időskorú jutott ezer 20–64 éves emberre. Az öregedési index, amely az időskorúak gyermekkorúakhoz viszonyított arányát méri, 2024-es értéke 143,2%.⁷ Az időskorúak egy része egyedül él, és bizonytalanságban: nem tudja, kap-e segítséget, ha bajba kerül. Egyre növekvő igény van tehát a biztonságra, amivel viszont a szociális ellátórendszer nem tart lépést: a KSH legutolsó elérhető (2022-es) adata szerint maximum 53 348-an élnek ma idősotthonban Magyarországon.⁸

Az Európai Bizottság az Európai Unió Alapjogi Chartájára⁹ és a szociális jogok európai pillérének 18. alapelvére¹⁰ támaszkodva stratégiát dolgozott ki, többek között azért, hogy „életkortól függetlenül minden, gondozásra szoruló személy javát szolgálja a megfizethető, hozzáférhető és magas színvonalú gondozás igénybevehetőségének javítása révén”.¹¹ Az Európai

⁶ Lásd: a Bizottság közleménye az európai gondozási stratégiáról 2. A gondozási szolgáltatások fejlesztése: „Színvonalas tartós ápolással-gondozással támogatható a gondozottak jólléte, méltósága és alapvető jogai, többek között az elszigetelődés, a magány, valamint az ebből eredő testi és lelki hatások megelőzése és enyhítése révén.”

⁷ Lásd: <https://www.ksh.hu/sdg/4-19-sdg-1.html>; <https://www.ksh.hu/fiatalok-es-idosek>.

⁸ Lásd: https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0026.html

⁹ Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2016/C 202/02) 25. Cikk: Az idősök jogai. Az Unió elismeri, és tiszteletben tartja az idősök jogát a méltó és önálló élethez, a társadalmi és kulturális életben való részvételhez. 26. Cikk: A fogyatékkal élő személyek beilleszkedése. Az Unió elismeri és tiszteletben tartja a fogyatékkal élő személyek jogát az önállóságu, társadalmi és foglalkozási beilleszkedésük, valamint a közösség életében való részvételük biztosítását célzó intézkedésekre.

¹⁰ Tartós ápolás-gondozás. Mindenkinek joga van megfizethető, hosszú távú, minőségi ápolási-gondozási szolgáltatásokat igénybe venni, különös tekintettel az otthoni ápolásra és a közösségi alapú szolgáltatásokra. Lásd: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_hu

¹¹ Lásd: a Bizottság közleménye az európai gondozási stratégiáról 6. Következtetések.

Gazdasági és Szociális Bizottság véleményében az összetársadalmi megközelítés fontosságát hangsúlyozta azzal, hogy a családok és közösségek támogatása elengedhetetlen, ugyanakkor olyan fenntartható (a zöld és digitális átállás keretében kialakított lakásállomány lehetőségeit igénybe vevő) és emberi jogokon alapuló ápolási-gondozási modell kialakítása szükséges, amely megfizethető és folyamatos szolgáltatásnyújtást tesz lehetővé.¹² Ezekhez kapcsolódóan a Régiók Európai Bizottsága a zöld taxonómiához¹³ hasonlóan szociális taxonómia kialakítását ajánlja.¹⁴ A megelőző véleményekre tekintettel a Tanács a szociális és szolidáris gazdaság olyan üzleti és szervezeti modelljei használatára hívja fel a figyelmet, amelyek a nyereséggel szemben társadalmi célokat helyeznek előtérbe, beleértve a szociális és környezetvédelmi célokat is. Ezek a szervezetek a tagállamokban különböző jogi formát ölthetnek, illetve eltérő jogállással rendelkezhetnek, így például lehetnek szövetkezetek, biztosító egyesületek, egyesületek, alapítványok és szociális vállalkozások is. Ezen szervezetek működésének közös alapelve az, hogy nyereségük egészét vagy túlnyomó részét társadalmi vagy környezetvédelmi céljaik megvalósításába forgatják vissza;¹⁵ így az ápolás-gondozásba is. A Bizottság hangsúlyozta közleményében a mentális egészség fontosságát (amely az emberi egészség szerves része) a gondozók és a gondozottak szempontjából, valamint sürgette a mentális egészség szempontjainak érvényesítését valamennyi szakpolitikában (így a szociális, gondozási területen is).¹⁶

Az Európai Unió ezen legújabb és támogatandó törekvése fényében aktuális és indokolttá vált a személyközpontú, önálló és méltóságteljes

¹² Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az európai gondozási stratégia [COM(2022) 440 final] (2023/C 140/07) 1.1, 1.2, 1.3, 3.2, 6.4.

¹³ Európai Parlament 2020; Európai Unió 2020.

¹⁴ A Régiók Európai Bizottsága véleménye – Európai gondozási stratégia (2023/C 157/06) 21.

¹⁵ A Tanács ajánlása (2023. november 27.) a szociális gazdaság keretfeltételeinek fejlesztéséről (C/2023/1344) (7), 4.

¹⁶ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a mentális egészség átfogó megközelítéséről. Brüsszel, 2023. június 7. COM(2023) 298 final 3, 6, 22.

életvitelt is lehetővé tevő, tartós ápolás-gondozást nyújtó alimentációs kötelemlmek vizsgálata: mire irányulnak és milyen szerepet töltenek be jelenlegi társadalmunkban az e tárgyú magánjogi szerződések?

ALIMENTÁCIÓS JOGVISZONYOK

A létfenntartást és a megélhetést szolgáló ellátási, tartási kötelezettségek alapulhatnak törvényi előíráson, és jogügyleti jogalapúak is lehetnek.¹⁷ Az előbbiek közé tartoznak magánjogi szempontból a Polgári Törvénykönyv szerinti házastársi tartás,¹⁸ az élettársi tartás¹⁹ és a rokontartás²⁰ (gyermek tartása,²¹ szülő tartása,²² testvértartás,²³ mostohagyermek tartása²⁴), a közjog oldaláról pedig a szociális és nyugellátások.²⁵

A jogügyleti jogalapú alimentációs kötelezettségek fakadhatnak szervezeti jogügyletből és kötelmi jogügyletből; az előbbibe tartozóan a szociális szövetkezet²⁶ és bizonyos esetben a nyugdíjas szövetkezet,²⁷ valamint az alapítvány²⁸ is betölthet alimentációs részszerpet, míg az utóbbi

¹⁷ 4/2008. Polgári jogegységi határozat a tartási, életjáradéki, valamint az öröklési szerződéssel kapcsolatos perekről V. 1.

¹⁸ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) 4:29. §.

¹⁹ Ptk. 4:86. §.

²⁰ Ptk. 4:194. §.

²¹ Ptk. 4:213–222. §§.

²² Ptk. 4:196. § (2).

²³ Ptk. 4:197. §.

²⁴ Ptk. 4:198. §.

²⁵ 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról: időskorúak járadéka, ápolási díj, települési támogatás, foglalkoztatást helyettesítő támogatás etc.; BH 2013. 83: A tartási szerződés és a Szoc.tv. hatálya alá tartozó ellátási tevékenység elhatárolása; A személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások kapcsán lásd: BDT 2024. 4838; 1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítási nyugellátásról.

²⁶ 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről (a továbbiakban: Szöv.i tv.) 14. § (1); alapszabály alapján.

²⁷ Szöv.i tv. 25. §, 32. § (1); alapszabály alapján.

²⁸ Ptk. 3:386. § (2).

kategóriában bizonyos kontraktusokhoz köthető egzisztenciát fenntartó/segítő rendeltetés.

Meglátásom szerint jelenleg a létfenntartást szolgáló szerződések több-féleképpen is megszerezhetők.

A) Közvetlen és közvetett típusba sorolhatók:

- az előbbi esetén az alimentációs szolgáltatás nyújtása a szerződő felek között realizálódik;
- míg az utóbbinál egy „eltartó” finanszírozza harmadik személy (kvázi közreműködő) létfenntartási szolgáltatásnyújtását az eltar-tottnak.²⁹ Az első kategóriába tartozik élők közötti jogügyletként a tartási szerződés, a gondozási szerződés, az életjáradéki szerződés és bizonyos fajtájú biztosítási szerződések, míg a második fajtába vonhatók a speciális tárgyú megbízási és egészségügyi kezelési szerződések. Halál esetére szóló jogügyletként az öröklési szer-ződés közvetlen típusú, ha az örökhagyó magának nyújtandó tartás, életjáradék vagy gondozás fejében örökösévé nevezi a vele szerződő felet, és közvetett típusú, ha az alimentációs szolgál-tatások a szerződésben meghatározott harmadik személynek nyújtandók.³⁰

B) A felsorolt kontraktusok szűk és tág értelemben vett alimentációs szerződésekre is bonthatók:

- a szűk értelemben vett alimentációs megállapodásoknak (tartási, életjáradéki és öröklési szerződések) a Ptk. létfenntartást biztosító szerepet szán,³¹
- míg a többi szerződésnek (tág értelemben vettek) más az alap-vető funkciójuk: ezt ezek egy részénél (biztosítási, megbízási

²⁹ Amennyiben az eltartott anyagi helyzete engedi, hogy maga állja a létfenntartási szolgál-tatások költségeit, akkor ez a megkülönböztetés nem releváns.

³⁰ Ptk. 7: 48. § (1).

³¹ Ptk. 6:491. § (1): ellátás és gondozás, 6: 497. § (1): járadék, 7:48. § (1): tartás, életjáradék, gondozás.

szerződések) a Ptk. deklarálja,³² másik részüknél (gondozási szerződés, speciális szolgáltatási szerződés, egészségügyi kezelési szerződés)³³ a joggyakorlat alakította ki. Jójárt Eszter meglátása szerint az általam szűk értelemben vett alimentációs szerződések az öngondoskodás sajátos formái, és a szűkebb család létalapjának garanciájaként is funkcionálnak.³⁴

- C) Az eddig osztályozott szerződések feloszthatók üzletszerű és nem üzletszerű változatokra is: amennyiben az alimentációs szolgáltatás nyújtására kötelezett jogi személy, akkor általában tömegesen és tartós haszonszerzési céllal köt ilyen szerződéseket (kivéve, ha karitatív jelleggel végez gondozási és ellátási tevékenységet).

Az alimentációs jogviszonyok sokféleségét és csoportosíthatóságukat az 1. ábrával szemléltetem, amelynek logikája mentén fejtem ki a jogügyleti jogalapú alimentációs jogviszonyok jellemzőit.

JOGÜGYLETI JOGALAPÚ ALIMENTÁCIÓS JOGVISZONYOK

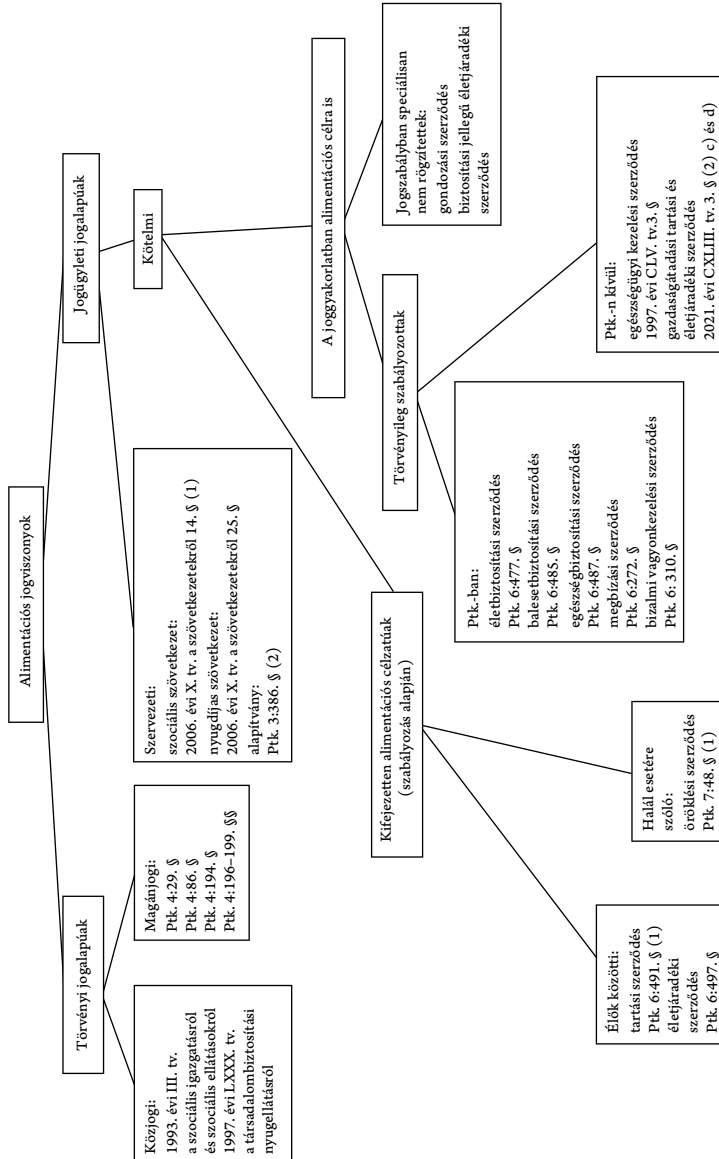
Szervezeti jogügyleti alapú, alimentációs célzatú jogügyletek

A jogi személyek közül a szociális szövetkezet és bizonyos esetben a nyugdíjas szövetkezet, valamint az alapítvány is betölthet alimentációs részszeretet. A jogi személy létrejötté jogügyleten, létesítő okiratán alapul: amely a szövetkezeteknél is – hasonlóan a gazdasági társaságokhoz – többoldalú és többszemélyes jognyilatkozat, az alapítványoknál pedig ez lehet egyoldalú

³² Ptk. 6:439. §: kockázati fedezet nyújtása a biztosítási szerződésnél; Ptk. 6:477. §: feltétel bekövetkezééhez kötött pénzfizetés életbiztosításnál; Ptk. 6:487. §: egészségügyi szolgáltatások nyújtása egészségbiztosításnál; Ptk. 6:272. §: feladat ellátása.

³³ Lakhatás és ellátás, valamint szabadidős szolgáltatások nyújtása, lásd: gondozási szerződés vegyes alfajánál, csak ápolásra és gondozásra kiterjedő egészségügyi szolgáltatás.

³⁴ JÓJÁRT 2007: 19; 2017: 18.

1. ábra. Az alimentációs jogviszonyok
Forrás: a szerző szerkesztése

és többoldalú (többszemélyes) is.³⁵ Mind a szövetkezet alapszabálya, mind az alapítvány alapító okirata organizációs (jogalanyt keletkeztető) és kooperációs, *sui generis* megállapodás (vagy az alapítványnál egyoldalú jognyilatkozat).³⁶

A szociális szövetkezet célja a hátrányos helyzetben lévő tagjai számára munkafeltételek teremtése, valamint szociális helyzetük javításának egyéb módon történő elősegítése.³⁷ A szociális szövetkezeteknél a személyes közreműködés (amely tagsági jogviszonyon alapul) sajátos formája a közös termelésben való közvetlen közreműködés.³⁸ A tagi munkavégzés ellentételezése a tagi munkavégzés arányában részben vagy egészben a tagok által közösen megtermelt javak természetben történő átadásával is megvalósulhat.³⁹ Ennek megfelelően a szociális szövetkezet alapszabályának kötelező tartalmi eleme a tagi munkavégzés meghatározása (a tag által teljesítendő munkafeladatok rögzítése és az elvégzett munkafeladatok dokumentálási módjának megállapítása), és az ennek teljesítéséhez igazodó, a szövetkezet által megtermelt javakból történő részesedés módjának és mértékének (ellenértékének) megadása.⁴⁰

A nyugdíjas szövetkezet⁴¹ eredményes gazdálkodás esetén közösségi alapot képez:⁴² ezt a nyugdíjas szövetkezet tagjának vagy vele közös

³⁵ Ptk. 3:331. § (1), 3:378. §, 3:380. §.

³⁶ Erről részletesebben lásd: PAPP 2019b.

³⁷ Szöv.i tv. 14. § (1).

³⁸ Szöv.i tv. 18. § (1).

³⁹ Szöv.i tv. 18. § (2).

⁴⁰ Szöv.i tv. 19. § (2), (3): az ellenértéket úgy kell meghatározni, hogy alkalmas legyen a tag teljesítményének figyelembevételére és a megtermelt javakból való részesedés teljesítménnyel arányos meghatározására.

⁴¹ Szöv.i tv. 25. §: A közérdekű nyugdíjas szövetkezet (a továbbiakban: nyugdíjas szövetkezet) célja, hogy a még aktív időskorúak számára foglalkoztatást, munkaerőpiaci reaktivizálást biztosítson, a tagok gazdasági és szociális helyzetét előmozdítsa. A nyugdíjas szövetkezet célja továbbá, hogy a következő generációk számára a tagoknál felhalmozódott tudás, szakmai- és élettapasztalat átadásra kerüljön. A nyugdíjas szövetkezet a céljainak megvalósításával közérdeket is szolgál.

⁴² Ptk. 3:334. §.

háztartásban élő közeli hozzátartozójának a szociális, egészségügyi, oktatási, kulturális jellegű szükségleteinek a kielégítésére kell felhasználni.⁴³

Mindkét szövetkezeti formánál a tagok aktív életvitel mellett munkavégzésük révén tudnak életkörülményeiken javító, természetbeni ellátásokhoz jutni, és csak a nyugdíjas szövetkezet esetén van mód a tag gondozásának, ápolásának biztosítására.

Az alapítványt egy vagy több alapító hozhatja létre, többek között azzal a céllal is, hogy az alapító és a csatlakozó hozzátartozóját kedvezményezettként ápolják, gondozzák, tartást nyújtsanak számára, egészségügyi ellátási költségeit viseljék;⁴⁴ azaz alimentációs szolgáltatások juttatására is rendelhető az alapítványi célvagyron.

A www.eginformacio.hu honlapon⁴⁵ 50 szociális szövetkezetet (ebből kettő kényszersztörlesztés alatt áll) és 51 közérdekű nyugdíjas szövetkezetet találtam. Elenyésző azon szociális szövetkezetek száma, amelyek fő tevékenysége kapcsolatba, illetve összhangba hozható alimentációs szolgáltatásokkal: egyéb közösségi, társadalmi tevékenység (például MEGOLDJUK Szociális Szövetkezet), takarítás (például KI-TAKARÍTUNK Szociális Szövetkezet), élelmiszer-előállítás (például Szárasztésztagyártó Szociális Szövetkezet), növénytermesztés (például PANNONTÁJ Szociális Szövetkezet), saját tulajdonú ingatlan bérbeadása (például Fontana-Coop Szociális Szövetkezet); a közérdekű nyugdíjas szövetkezetek közösségi alapjaira az ingyenes céginformáció révén nincs rálátás. Ugyanígy nincs arra nyilvános adat, hogy Magyarországon hány alapítvány működik a kedvezményezett ápolása, gondozása, tartása, egészségügyi költségei fedezése céljából, viszont van számos, az időskori lelki, fizikai és jogi támogatáshoz segítséget nyújtó alapítvány.⁴⁶

⁴³ Szöv.i tv. 32. § (1).

⁴⁴ Ptk. 3:386. § (2).

⁴⁵ 2022. december 6-i állapot.

⁴⁶ Lásd: <http://demenciavalotthon.hu/feledhetetlen-alapitvany/>; <http://misaalapitvany.atw.hu/>; <http://segitokezekalapitvany.hu/>; <http://mindszent.hu/a-mindszenti-idosekert-kozalapitvany/>

*Kötelmi jogügyleti alapú, kifejezetten
alimentációs célzatú jogügyletek*

Élők közötti, kötelmi jogügyleti alapú,
alimentációs jogviszonyok

A tartási szerződés. A tartási szerződés alapján a tartásra kötelezett a tartásra jogosult körülményeinek és szükségleteinek megfelelő ellátására, illetve a gondozására köteles, a tartásra jogosult pedig ellenérték teljesítésére.⁴⁷ A tartási szerződés olyan élők közötti jogügylet, amely

- célhoz kötött: a tartásra jogosult létfenntartásának biztosítására (természetbeni tartásra)⁴⁸ koncentrálnak, és a szerződési cél teljesítése érdekében fokozott együttműködési kötelezettség terheli a feleket;⁴⁹
- személyhez kötött: egyrészt az ellátás és gondozás igénybevételére csak az eltartott jogosult, másrészt az ő körülményeihez (kor, egészségi állapot, fogyatékoság, anyagi helyzet etc.) és szükségleteihez (szociális, egészségügyi, kulturális, szabadidős etc.) igazodik⁵⁰ az ellátás, harmadrészt – főszabály szerint – a tartásra kötelezett személyes tartásra köteles (kivéve jogszabály vagy a szerződés eltérő rendelkezése esetén, ezek hiányában a nyújtandó szolgáltatás sajátos jellege okán, például ápolásnál szakápoló szükséges);
- tartós, huzamos jellegű jogviszonyt fed le:⁵¹ egyrészt az ellátás és gondozás vagy folyamatosan, vagy időszakonként visszatérően szolgáltatandó, másrészt vagy a tartásra jogosult haláláig, vagy egy hosszabb meghatározott ideig, vagy meghatározott feltétel bekövetkeztéig (például ápolási intézménybe kerülésig) hatályos a szerződés;
- egyszerre alapul bizalmon a személyhez kötöttségből és az alimentációs szolgáltatások jellegéből adódóan, és ugyanakkor kiszámíthatatlan a felek közötti viszony megromlása, vagy a tartásra

⁴⁷ Ptk. 6:491. § (1).

⁴⁸ BH 1978. 23.

⁴⁹ BH 2007. 444.

⁵⁰ BH 1989. 272; BH 1995. 347; JÓJÁRT 2021: 2213; OROSZ 2014: 2180; [é. n.]: 1351.

⁵¹ BH 1995. 347.

jogosult halála, vagy a tartásra kötelezett egészségének és anyagi helyzetének hátrányos változása miatt, így a kockázati/szerencseelem⁵² (aleatórikusság)⁵³ is fontos tényezője a kontraktusnak;

- a szerencseelem megjelenik a szerződéses szinallagma kapcsán is: a tartásra kötelezett által nyújtott tartás és a tartásra jogosult által teljesített ellenérték (leggyakrabban ingatlan vagy nagy értékű ingó dolog tulajdonjogának átruházása, esetleg lakásbérleti jog⁵⁴ folytatása)⁵⁵ egyensúlyba kerül-e a szerződés megszűnéséig;⁵⁶
- visszterhes (szerződéskötéskor kerül sor az ellenérték teljesítésére),⁵⁷ ha a körülményekből más nem következik⁵⁸ (például a szerződés alanyai közeli hozzátartozók).⁵⁹

A tartásra kötelezett tartási kötelezettsége a tartásra jogosult lakhatásának biztosítására, élelemmel és ruházattal való ellátására, gondozására, betegsége esetén ápolására és gyógyíttatására, halála esetén illő eltemettetésére terjed ki.⁶⁰ A tartási szolgáltatásokkal szembeni követelmény az eltartott körülményeihez és szükségleteihez, valamint az eltartó képességeihez igazodó, átlagos színvonalú és mértékű szolgáltatásösszesség.⁶¹

⁵² BH 1995. 347; BH 2013. 125.

⁵³ B O Ó C 2011: 163.

⁵⁴ BH 1963. 3728; BH 1998. 383; BH 1999. 163.

⁵⁵ Az ellenszolgáltatás tulajdonátruházó jellegű Fuglinszky Ádámnál: FUGLINSZKY 2018: 781.

⁵⁶ BH 1995. 347; BH 1995. 644; BH 1999. 22; BH 2013. 125.

⁵⁷ Ptk. 6:491. § (1), 6:494. §.

⁵⁸ Ptk. 6:496. § (2); BH 1960. 2762.

⁵⁹ JÓJÁRT 2021: 2210, 2213; OROSZ [é. n.]: 1350, 1351, 1354; 2014: 2179, 2180, 2183, 2186; ZSÍROS 2014: 1272, 1273, 1275, 1279; KÖRÖS 2013: 2203, 2208, 2214, 2215; FUGLINSZKY 2018: 783–785; RIBAI 2010: 19–20; NOVOTNI 1992: 466–467; GELLÉRT 1998: 1713.

⁶⁰ Ptk. 6:492. §.

⁶¹ BH 1989. 272; BH 1995. 347; JÓJÁRT 2021: 2213; OROSZ [é. n.]: 1351; GELLÉRT 1998: 712; KOVÁCS 2008: 207; FUGLINSZKY 2018: 794.

A tartási⁶² szerződés életjáradéki szerződéssé alakítható át⁶³ azzal a feltétellel, hogy a bíróságnak különös gonddal kell vizsgálnia azt, hogy a szerződés betöltheti-e eredeti célját és rendeltetését⁶⁴ az életjáradék fizetésével.⁶⁵

Az életjáradéki szerződés. Az életjáradéki szerződés alapján a járadékadásra kötelezett a járadékszolgáltatásra jogosult javára, annak haláláig, meghatározott pénzösszeg vagy más helyettesíthető dolog időszakonként visszatérő szolgáltatására köteles, a járadékszolgáltatásra jogosult pedig ellenérték teljesítésére.⁶⁶ Az életjáradéki szerződés

- ♦ is élők közötti jogügylet;⁶⁷
- ♦ célja a jogosult létfenntartásának biztosítása, csak más eszközökkel, mint a tartási és gondozási szerződés esetén, és nem szűkíthető le az alapvető létfeltételek biztosítására;⁶⁸
- ♦ a tartási (és gondozási) szerződés alapvetően *facere* jellegű és természetbeni szolgáltatásaival szemben *dare* jellegű szolgáltatások (pénzösszeg vagy más helyettesíthető dolog: természetbeni és kiegészítő szolgáltatás, például élelmiszer, termés, gyógyszer etc.)⁶⁹

⁶² FUGLINSZKY 2018: 807–808; Ptk. 6:495. § (2); BH 2007. 444; BH 2005. 552; BH 2001. 419; BH 2001. 215; BH 1997. 189; BH 1984. 20; BH 1983. 281; BH 1967. 5298.

⁶³ BH 1998. 336: Tartási szerződés életjáradéki szerződéssé átalakítása csupán az egyik kötelezett vonatkozásában is lehetséges.

⁶⁴ BH 2002. 60; BH 1971. 6879: Az eltemettetésre is kiterjedő tartási szerződésnek életjáradéki szerződésre való átváltoztatása – ellenkező rendelkezés hiányában – az eltemettetés kötelezettséget nem szünteti meg.

⁶⁵ BH 1978. 23; BH 1977. 277; BH 1977. 561; BH 1976. 213.

⁶⁶ Ptk. 6:497. §.

⁶⁷ BH 1974. 377: Abban a kérdésben, hogy a felek által kötött szerződést miként kell minősíteni, nem a szerződés elnevezése, hanem annak tartalma, a felek szándéka és akarata az irányadó. Az olyan megállapodás, amely szerint a vevő a vételárat havi részletekben fizeti, az eladó halála esetén azonban a fizetési kötelezettség megszűnik, általában életjáradéki szerződésre utal.

⁶⁸ BH 2010. 445.

⁶⁹ Fuglinszky Ádám szerint a tartás vegyes szolgáltatás (dolgozatszolgáltatás, tevékenységki-fejtés és pénzfizetéssel járó elemeket tartalmaz). FUGLINSZKY 2018: 786; hasonlóan GELLÉRT 1998: 1712.

időszakonként visszatérő (rendszeres: havonta előre) nyújtása a közvetlen tárgya;⁷⁰

- a tartási szerződéstől eltérően a szerződő felek tekintetében a személyhez kötöttség és a bizalmi jelleg nem alapvető ismérve a szerződéses jogviszonynak;⁷¹
- tartós, huzamos idejű kontraktus: a szerződési alanyok eltérő rendelkezése hiányában a járadékszolgáltatásra jogosult haláláig hatályos;⁷²
- a szerződéses szinallagmához kapcsolódó szerencseelem⁷³ itt is tetten érhető: a szolgáltatás és ellenszolgáltatás egyensúlyának alapelve maradéktalanul nem érvényesülhet;⁷⁴
- ha a körülményekből más nem következik, visszterhes, és ellenértékként a tartási szerződésnél gyakori ellenszolgáltatás⁷⁵ a tipikus.⁷⁶

⁷⁰ BH 2013. 16.

⁷¹ BH 2000. 105: Az életjáradéki szerződés célját akkor is betölti, ha a felek viszonya megromlott. Az ilyen jellegű szerződésnél az életjáradékra jogosult személye körüli teendőket nem kell ellátni, tehát a bizalmi viszony megromlása a szerződés céljának és rendeltetésének betöltését nem veszélyezteti, az mindaddig megvalósul, amíg a kötelezett teherbíró képessége az életjáradék fizetését lehetővé teszi. BH 1999. 255; BH 1996. 534.

⁷² BH 2000. 404.

⁷³ BH 2005. 347: Jogszabály tiltó rendelkezése hiányában annak sincs akadálya, hogy tartási és életjáradéki szerződésben az eltartott az ingatlanát úgy bocsássa az eltartó tulajdonába, hogy az eltartó az ingatlan szerzés kori értékének jelentős hányadát a szerződéskötéssel egyidejűleg megfizeti, az eltartott pedig változatlan összegű életjáradék kikötése mellett vállalja azt az előrelátható, sőt, szükségszerűen bekövetkező kockázatot, hogy az életkora előrehaladásával, illetve az infláció hatására a kikötött járadék a későbbi tartásához arányosan kisebb hozzájárulást fog jelenteni, mint a szerződés megkötésekor. BH 1999. 22.

⁷⁴ BH 2002. 22.

⁷⁵ BH 2010. 445.

⁷⁶ JÓJÁRT 2021: 2224–2225; OROSZ [é. n.]: 1360–1361; ZSÍROS 2014: 1285–1286; KÖRÖS 2013: 396; GELLÉRT 1998: 1730–1731; BOÓC 2011: 164–165; FUGLINSZKY 2018: 786–787.

A járadék pénzösszeg vagy más helyettesíthető dolog (termék, termény) lehet.⁷⁷ Az életjáradék összege mindig meghatározott pénzösszeg,⁷⁸ amelyet a szerződő felek megegyezése szerint évente a KSH által közzétett infláció százalékos mértékével növelnek,⁷⁹ vagy a saját jogú öregségi nyugdíj legkisebb összege hivatalos évi emelésének mértékében emelik.⁸⁰ Az életjáradék összecszerűségének megállapításakor figyelemmel kell lenni arra, hogy alimentációs funkciója nem egyeztethető össze tőkefelhalmozási vagy tartalékképzési célzattal.⁸¹

Az életjáradéki szerződésre a tartási szerződésre vonatkozó előírásokat kell megfelelően alkalmazni.⁸²

Halál esetére szóló, kötelmi jogügyleti alapú, alimentációs jogviszony

Az öröklési szerződés alapján az örökhagyó a vele szerződő felet a magának, illetve a szerződésben meghatározott harmadik személynek nyújtandó tartás, életjáradék, illetve gondozás ellenében – vagyona, annak egy meghatározott része vagy meghatározott vagyontárgyak tekintetében – örökösévé nevezi, a másik fél pedig kötelezettséget vállal a tartás, életjáradék, illetve gondozás teljesítésére.⁸³

⁷⁷ Ptk. 6:497. § (1); JÓJÁRT 2021: 2224; OROSZ [é. n.]: 1360; 2014: 2192; KÖRÖS 2013: 395; BOÓC 2011: 164; FUGLINSZKY 2018: 796.

⁷⁸ BH 2010. 445: Az életjáradék összegét a bíróság a felek kölcsönös és méltányos érdekét figyelembe véve módosíthatja, ha az a szerződéskötéskor fennálló helyzethez képest az eredeti tartalomnak megfelelően már nem tartható fenn.

⁷⁹ BH 2005. 347: Nem minősül joggal való visszaélésnek, ha a felek az életjáradéki szerződésben abban állapodnak meg, hogy az életjáradék összege az inflációra tekintettel nem emelhető.

⁸⁰ Lásd: HVG-Orac jogtár iratmintái.

⁸¹ FUGLINSZKY 2018: 796.

⁸² Ptk. 6:497. § (3).

⁸³ Ptk. 7:48. § (1).

Az öröklési szerződés halál esetére szóló jogügylet: az örökhagyó halálához (mint feltétel bekövetkeztéhez)⁸⁴ kötött végintézkedési fajta.⁸⁵ Az öröklési szerződésnél a vagyon, vagyonrész vagy meghatározott vagyontárgy tulajdonjoga az örökhagyó halálával száll át:⁸⁶ addig a kötelezett várományos⁸⁷ (a tulajdonjogszerzésre az öröklés megnyíltakor kerül sor),⁸⁸ az öröklési váromány biztosítására szolgál az elidegenítési és terhelési tilalom.⁸⁹ A tartási (életjáradéki) szolgáltatást tartalmazó szerződés nem minősül öröklési szerződésnek, ha a szerződési kikötés szerint az eltartó az ellenszolgáltatást a tartásra (életjáradékra) jogosult halálának időpontjában szerzi meg, ugyanis az öröklési szerződésnek lényegi (szükségszerű

⁸⁴ 26 62020CJ0277; „Nem öröklési szerződésről van szó tehát például abban az esetben, ha a felek a jogutódlás időpontjául – de nem feltételül – jelölik meg az örökhagyó halálát. Az ilyen kikötés csak a szerződés teljesítési időpontjának meghatározását jelenti.” Weiss Emília és Vékás Lajos in JÓJÁRT 2017b: 14; BH 2015. 7; BH 2001. 325; BH 1981. 407; BH 1974. 209.

⁸⁵ Csak az örökhagyó tekintetében végintézkedés: VÉKÁS 2019: 83; ANKA 2014: 593; JÓJÁRT 2021: 2210; GELLÉRT 1998: 1999; Kúria Pfv. 20989/2022/4; Kúria Pfv. 20028/2019/6; Kúria Pfv. 20091/2015/9; Kúria Pfv. 21385/201264; BH 2003. 317; BH 1991. 149; Pest Megyei Bíróság 5. Pf. 21014/1977; BH 1978. 164.

⁸⁶ KÖRÖS 2013: 386; EÖRSI et al. 1991: 261; KOVÁCS 2008: 206; FUGLINSZKY 2018: 788; BH 2013. 16; EBH 2013.P.6.

⁸⁷ KÖRÖS–OROSZ 2023; Kúria Pfv. 20830/2015/5; BH 2015. 188.

⁸⁸ JÓJÁRT 2017b: 14; KÖRÖS–OROSZ 2023; BH 2016. 63; EBH 2013.P.6: „ha a várható hagyatéki vagyonban dolog is fellelhető [...], akkor az ilyen típusú öröklési szerződés dolog tulajdonjogának az átruházására irányuló szerződésnek tekinthető azzal a sajátossággal, hogy a dolog tulajdonjogának megszerzésére az öröklés megnyíltakor kerül sor.” Kúria Kfv. 37785/2022/6; Kúria Pfv. 21974/2016/4; Kúria Pfv. 20956/2015/8; Kúria Pfv. 20830/2015/5; Kúria Pfv. 22323/2011/6; BH 2008. 215; BH 2004. 258; BH 2002. 58.

⁸⁹ Ptk. 7:50. § [Az örökség biztosítása] (1) A felek eltérő megállapodásának hiányában semmis az örökhagyónak élők között vagy halála esetére az öröklési szerződéssel lekötött vagyontárgyat elidegenítő vagy megterhelő rendelkezése. Ez a rendelkezés harmadik jóhiszemű személy visszterhesen szerzett jogát nem érinti. (2) A felek eltérő megállapodásának hiányában az örökhagyóval szerződő fél az öröklési szerződéssel lekötött ingatlanra az örökhagyó bejegyzési engedélye nélkül jegyeztethet be elidegenítési és terhelési tilalmat az ingatlan-nyilvántartásba; ÍH 2016. 104; Kúria Pfv. 20956/2015/8; BH 2014. 75.

tartalmi)⁹⁰ eleme az, hogy az örökhagyó a neki nyújtott alimentációs szolgáltatások ellenében örökösévé nevezze ezen szolgáltatások kötelezettjét.⁹¹ A végrendelet sem értékelhető öröklési szerződésként amiatt, hogy a halál esetére szóló juttatás indokaként az örökös ápolási, gondozási szolgáltatásait jelöli meg.⁹²

Mivel az örökhagyó és a szerződéses örökös kontraktusa harmadik személyek megszerzésére is kihat, így az öröklési szerződés mintegy dologi hatályú.⁹³ Ha az öröklés öröklési szerződés alapján történik, akkor az ági jelleg megállapítása és az ági öröklés kizárt.⁹⁴

Az öröklési szerződés tartalmilag lehet tartási, életjáradéki és gondozási szerződés is⁹⁵ (ez utóbbi nem a tartás részkötelezettségeként, hanem önálló⁹⁶ közvetlen tárgyként jelenik meg a kontraktusfogalomban),⁹⁷ így ezek sajátos változata;⁹⁸ vegyes jellegű is lehet az öröklési szerződés: a szerződéses örökös életjáradéki jellegű fizetési kötelezettsége mellett tartás, ápolás és gondozás vállalásával.⁹⁹

Az öröklési szerződés formája (végintézkedés),¹⁰⁰ valamint tartalma (tartási, életjáradéki, gondozási szolgáltatásnyújtás)¹⁰¹ miatt kettős

⁹⁰ VÉKÁS 2019: 79; BH 2004. 363; BH 2001. 475.

⁹¹ JÓJÁRT 2021: 2210; BOÓC 2022: 24.

⁹² BH 2010. 66; BH 2004. 505; BH 2000. 106; BH 1995. 715; Kúria Pfv. 20643/2014/4: általában a végrendeleti juttatás nincs ellenszolgáltatáshoz kötve.

⁹³ TÓKEY 2021: 2402; VÉKÁS 2019: 77; ÍH 2016. 104.

⁹⁴ BH 2015. 334; BH 1995. 280; LB Ptörv. II. 20.671/1991; LB Ptörv. II. 20.821/1970.

⁹⁵ FUGLINSZKY 2018: 788.

⁹⁶ KAPRINAY 2020: 15.

⁹⁷ JÓJÁRT 2017a: 29; a Ptk. 6:491. § (1) és 7:48. § (1) együttes értelmezése.

⁹⁸ OROSZ [é. n.]: 1351, 1355; KÖRÖS–OROSZ 2023; SÓTH 2004: 10; ANKA 2014: 588: „különleges típusa”; BH 2013. 16; Kúria Pfv. 21863/2011/7; BH 2004. 363; BH 1985. 20.

⁹⁹ BH 1988. 185; Kúria Pfv. 21568/2013/5.

¹⁰⁰ KÖRÖS–OROSZ 2023; Kúria Pfv. 21307/2019/3; Kúria Pfv. 21069/2019/8; Kúria Pfv. 20202/2019/5; Kúria Pfv. 20028/2019/6; Kúria Pfv. 21126/2017/13; Kúria Pfv. 22172/2016/8; Kúria Pfv. 21297/2014/4; Kúria Pfv. 20643/2014/4; BH 2014. 110; Kúria Pfv. 20320/2012/5; Kúria Pfv. 21863/2011/7; LB Ptörv. II. 20366/1990; BH 1990. 59; BH 1969. 2057.

¹⁰¹ KÖRÖS–OROSZ 2023; Kúria Pfv. 21307/2019/3; Kúria Pfv. 21069/2019/8; Kúria Pfv. 20202/2019/5; 21307/2019/3; Kúria Pfv. 21069/2019/8; Kúria Pfv. 20202/2019/5;

természetű¹⁰² (kétarcú jogintézmény).¹⁰³ Weiss Emília szerint a forma és tartalom szerinti elkülönítés nem elégséges, további elhatárolási szempontokat ad:

- a tartási/életjáradéki szerződéshez képest az öröklési szerződés esetén a tartás/életjáradék ellenértékét az eltartók nem a szerződéskötéskor szerzik meg,¹⁰⁴ az eltartó az eltartott örökösevé válik, az öröklési szerződés öröklési jogi jogintézmény (lásd a szabályozás helyét a Ptk.-ban), végrendeleti alakiságokhoz kötött az öröklési szerződés;
- a végrendelettel összevetve az öröklési szerződésnél a *favor testamenti* elve korlátozottan érvényesül,¹⁰⁵ és az örökhagyó nem rendelkezhet¹⁰⁶ az öröklési szerződéssel lekötött vagyontárgyról sem élők között, sem halála esetére.¹⁰⁷

Kúria Pfv. 21126/2017/13; Kúria Pfv. 22172/2016/8; Kúria Pfv. 21297/2014/4; Kúria Pfv. 20643/2014/4; Kúria Pfv. 20059/2014/4; Kúria Pfv. 20320/2012/5; Kúria Pfv. 21863/2011/7; LB P.törv. II. 20366/1990; BH 1990. 59; BH 1981. 407; BH 1977. 442; BH 1974. 209; BH 1969. 6057.

¹⁰² VÉKÁS 2019: 78; JÓJÁRT 2017a: 30; JUHÁSZ 2018: 36; TÓKEY 2021: 2405; Kúria Pfv. 20114/2023/17; Kúria Pfv. 20989/2022/4; BH 2023. 185; Kúria Kfv. 37785/2022/6; Kúria Pfv. 20584/2022/10; BH 2020. 361; Kúria Pfv. 21307/2019/3; Kúria Pfv. 21069/2019/8; Kúria Pfv. 20202/2019/5; Kúria Pfv. 20202/2019/5; Kúria Pfv. 20681/2018/8; BH 2015. 188; BH 2015. 7; Kúria Pfv. 20643/2014/4; EH 2013.03.P6; BH 2013. 192; BH 2013. 16; Kúria Pfv. 20320/2012/5; BH 2012. 170; BH 2002. 269.

¹⁰³ KÖRÖS – OROSZ 2023; BARZÓ et al. 2016: 80; BH 2013. 16; Fővárosi Ítéletábrla Pf. 20127/2021/5: Az öröklési szerződés kettős – kötelmi és öröklési – természetű, mert a szerződés szerinti szolgáltatásban – tartásban, életjáradékban, gondozásban – részesülő fél, azaz a jogosult szerződéses ellenszolgáltatásként meghatározott tartalmú végintézkedést tesz.

¹⁰⁴ Bács-Kiskun Megyei Bíróság 2. Pkf. 21446/1990/2.

¹⁰⁵ Kúria Pfv. 20571/2015/8.

¹⁰⁶ Ptk. 7:50. §: a felek eltérő megállapodásának hiányában semmis lesz az ilyen rendelkezés; BH 2015. 188.

¹⁰⁷ WEISS 1997: 2; lásd még: TÓKEY 2021: 2407; Kúria Pfv. 21297/2014/4; BH 2015. 7; BH 2008. 86.

Az öröklési szerződés sajátos karakterisztikájának megrajzolásához Vékás Lajos is – további elkülönítő jellegzetességek megadásával – hozzájárult:

- ♦ az egyoldalú jogügyletnek tekintendő végrendelettel szemben az öröklési szerződés kétoldalú jogügylet,¹⁰⁸ ebből következően az örökhagyó az öröklési szerződésbeli végintézkedése egyoldalú visszavonására nem jogosult;¹⁰⁹
- ♦ a tartási/életjáradéki szerződésekhez képest az öröklési szerződések-ből származó jogvitáknál a végrendelet értelmezési elvei irányadók,¹¹⁰ és a bíróság elsőszörzeds alapján nem hozhat létre öröklési szerződést, míg tartási/életjáradéki szerződéseket igen.¹¹¹

A Ptk. az öröklési szerződés érvényességére az írásbeli végrendelet előírásait, a módosítására és megszüntetésére pedig a tartási és az életjáradéki szerződés szabályait rendeli alkalmazni.¹¹² Az öröklési szerződés célja is duális:

- ♦ egyrészt az örökhagyó végintézkedési szabadságának érvényre juttatása;¹¹³
- ♦ másrészt kölcsönös, vagyoni értékkel bíró szolgáltatások nyújtása¹¹⁴ (örökösnevezés az örökhagyói oldalon, tartás/gondozás/életjáradék a szerződő fél részéről). A szerződő fél által teljesítendő alimentációs szolgáltatások vagy természetben nyújtható ellátási szolgáltatásokat (tartás, gondozás) takarnak, vagy azok pénzübeli fedezetének biztosítását;¹¹⁵

¹⁰⁸ VÉKÁS 2019: 77; BH 2015. 7; Kúria Pfv. 20643/2014/4; BH 2013. 192; BH 2010. 66; BH 2005. 32; BH 2004. 505; BH 2001. 15; BH 2000. 106.

¹⁰⁹ VÉKÁS 2019: 84; BH 2015. 7; Kúria Pfv. 20643/2014/4; Kúria Pfv. 21297/2014/4; BH 2013. 192; BH 2005. 460; BH 2004. 363.

¹¹⁰ VÉKÁS 2019: 81.

¹¹¹ VÉKÁS 2019: 78; BH 2003. 317.

¹¹² Ptk. 7:49. § és 7:52. §; BH 1985. 232.

¹¹³ Ptk. 7:48. § (3); Kúrai Pfv. 20028/2019/6; BARZÓ et al. 2016: 81: Azonban az örökhagyóval szerződő fél öröklési szerződésbe foglalt végrendeleti rendelkezése érvénytelen, úgynevezett meg nem engedett közös végrendelet lenne akkor az öröklési szerződés. FABÓ 2020: 155; Kúria Pfv. 20681/2018/8; BH 2014. 271; BH 2002. 269; BH 1999. 69. Ezzel ellentétesen a kölcsönös végrendeleteken alapuló megállapodás is lehet öröklési szerződés a 650/2012/EU rendelet szerint: 3. cikk (1) b); 62020CJ0277.

¹¹⁴ FABÓ 2020: 155.

¹¹⁵ BH 2013. 16.

mindegyiket meghatározott és visszatérő időközökben kell teljesíteni.¹¹⁶ Kiemelendő, hogy azonos jogosult és kötelezett viszonylatában egy időben tartási és öröklési szerződés hatályának fennállása fogalmilag kizárt: a jogosult teljes körű eltartása kétszeresen lehetetlen.¹¹⁷

Az öröklési szerződés visszterhes¹¹⁸ szerződés,¹¹⁹ és bizonyos mértékben tartalmaz szerencseelemet,¹²⁰ hiszen csak az örökhagyó halála után állapítható meg a szerződésben kikötött szolgáltatás és ellenszolgáltatás értéke és egyensúlya.¹²¹

¹¹⁶ 4/2008. PJE; BH 2003. 472: Az örökhagyó rendszerint egyszeri szolgáltatásával szemben a szerződéses örökös szolgáltatásai tekintetében tartós jogviszony jön létre a felek között.

¹¹⁷ BH 2020. 361.

¹¹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 650/2012/EU rendeletével (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről *ingyenes öröklési szerződést is ismer: 3. cikk (1)* E rendelet alkalmazásában: b) „öröklési szerződés”: olyan megállapodás – beleértve a kölcsönös végrendeleten alapuló megállapodást is –, amely *ellenszolgáltatás fejében vagy anélkül* a megállapodásban részes egy vagy több személy jövőbeli hagyatékára vonatkozó jogokat létesít, módosít vagy szüntet meg.

¹¹⁹ WEISS–VÉKÁS 2014: 2430; ANKA 2014: 590; WEISS 1997: 4; VÉKÁS 2019: 81; SÓTH 2004: 14; 4/2008. PJE; Kúria Kfv. 37785/2022/6; Kúria Pfv. 21911/2017/9; Kúria Pfv. 20956/2015/8; BH 2015. 188; BH 2015. 7: Kúria Pfv. 20091/2015/9; BH 2001. 15. Ezzel szemben a végrendeleti juttatás nincs ellenszolgáltatáshoz kötve: BH 2013. 192; BH 2012. 170; Kúria Pfv. 21684/2011/9: Az örökhagyó mások által nem befolyásolható akaratelhározásán múlik, hogy a végrendeleti juttatást tartásban vagy életjáradék fizetésében megnyilvánuló ellenszolgáltatáshoz (öröklési szerződés) köti, vagy anélkül is megteszi, hogy ilyen tartalmú ellenszolgáltatás teljesítését várná el az örökösétől (végrendelet); BH 1989. 111; BH 1981. 407; BH 1980. 19; BH 1977. 442.

¹²⁰ WEISS 1997: 4; VÉKÁS 2019: 81; 4/2008. PJE; Kúria Kfv. 37785/2022/6; Kúria Pfv. 21911/2017/9; BH 2016. 63; BH 2015. 188; Kúria Pfv. 20830/2015/5; Kúria Pfv. 22060/2014/5; Kúria Pfv. 20643/2014/4; Kúria Pfv. 20651/2012/7; BH 2001. 117; BH 1989. 111.

¹²¹ BH 2016. 63; Kúria Pfv. 20584/2022/10: Az öröklési szerződés jogintézményével összeegyeztethetetlen a szolgáltatás-ellenszolgáltatás összevetése, miután az örökhagyó kompetenciájába tartozik, mivel viszonyozza a részére nyújtott tartást. Kúria Pfv. 21911/2017/9: Öröklési szerződés esetén az érvénytelen szerződés alapján eredetileg

Az öröklési szerződés esetében a szerződő felek közötti személyes kapcsolatnak és bizalomnak a kötelezett által vállalt szolgáltatástól függően van jelentősége: tartás és gondozás esetén domináns,¹²² míg életjáradék nyújtásánál kevésbé;¹²³ azonban minden esetben a szerződés alanyai együttműködve határozzák meg a kontraktus tartalmát.¹²⁴

*A joggyakorlatban alimentációs célra is
használt, kötelmi jogi jogalapú jogügyletek*

A joggyakorlatban alimentációs célra is használt, kötelmi
jogi jogalapú, a Ptk.-ban szabályozott jogügyletek

A biztosítási szerződések. A biztosítási szerződések közül alimentációs célzatú az életbiztosítás, a baleset-biztosítás és az egészségbiztosítás lehet. Az ösz-szezbiztosítások között az életbiztosítási szerződés részletesen szabályozott, a baleset-biztosítási szerződésre – néhány jellegzetességétől eltekintve – az élet-, illetve a kárbiztosítás szabályai irányadók, az egészségbiztosítási szerződés pedig összeg- vagy kárbiztosítást takarhat.¹²⁵

Életbiztosítási szerződés alapján a biztosító a természetes személy biztosított halála, meghatározott életkor vagy időpont elérése vagy más esemény bekövetkezése esetére a szerződésben meghatározott biztosítási összeg kifizetésére, járadék élethosszig tartó vagy meghatározott időszakra történő folyósítására vállal kötelezettséget. Az életbiztosítás lehet különösen: a) kockázati életbiztosítás, amelynek sem lejáratú szolgáltatása, sem visszavásárlási értéke nincs; vagy b) kockázati életbiztosításnak nem minősülő

nyújtott szolgáltatások egyenértékűségéről a szerződés kockázati jellege miatt nem lehet beszélni, ezért azok visszatérítése esetén az egyenértékűség nem biztosítható; Kúria Pfv. 21974/2016/4.

¹²² Kúria Kfv. 37785/2022/6; BH 2014. 271; BH 2002. 438: A tartási jellegű szolgáltatásokra való jogosultság olyan vagyoni jog, amely szorosan a jogosult személyéhez tapad, és kizárólag általa gyakorolható.

¹²³ BH 1996. 534; BH 1990. 157.

¹²⁴ Kúria Pfv. 20681/2018/8; BH 2000. 494; BH 1998. 176.

¹²⁵ TAKÁTS 2024: 2118.

életbiztosítás, ideértve a befektetési egységekhez kötött életbiztosítást is, ahol a befektetési kockázatot a szerződés szerint a szerződő fél maga viseli.¹²⁶ A kockázati életbiztosítás kizárólag haláleseti szolgáltatást nyújt (nincs lejáratú szolgáltatása és visszavásárlási értéke), az ún. tőkeképző életbiztosításnál¹²⁷ a biztosítottat akkor is ún. maradékjogok illetik meg, ha a szerződés a biztosítási összeg kifizetése nélkül szűnik meg: idesorolandók a befektetési egységhez kötött (*unit-linked*) életbiztosítások is. A biztosítási piacon ún. vegyes életbiztosítások is köthetők, ez a kontraktus haláleseti kockázati fedezetet és lejáratú szolgáltatást – a díj megfelelő megosztása mellett – egyaránt tartalmaz.¹²⁸

Balesetbiztosítási szerződés alapján a biztosító különösen a biztosított baleset miatt bekövetkező halála, egészségkárosodása vagy rokkantsága esetére a szerződésben meghatározott biztosítási összeg vagy járadék fizetésére vagy a szerződésben meghatározott egyéb szolgáltatásra vállal kötelezettséget.¹²⁹ A szerződési gyakorlat a baleset alatt „a biztosított akaratán kívül hirtelen fellépő külső behatást” (testi sérülés) érti.¹³⁰ A biztosítási baleset kétfázisú biztosítási esemény: a biztosított akaratán kívüli hirtelen külső behatás és az ezzel összefüggésben bekövetkező halál vagy az ún. csonkulási táblázatban meghatározott mértékű tartós egészségkárosodás minősül ennek.¹³¹

¹²⁶ Ptk. 6:477. §; Kúria 20232/2017/6: Egy életbiztosítási konstrukciótól semmilyen módon nem várható el, hogy egyfajta banki megtakarításként funkcionáljon.

¹²⁷ 2014. évi LXXXVIII. törvény a biztosítási tevékenységről 4. § (1) 133. biztosítási alapú befektetési termék: olyan biztosítási termék, amely lejáratú értékkel vagy visszavásárlási értékkel rendelkezik, és amelynek lejáratú vagy visszavásárlási értéke részben vagy egészben, közvetlenül vagy közvetve ki van téve a piaci ingadozásoknak, azzal, hogy nem minősülnek biztosítási alapú befektetési terméknek b) azon életbiztosítási szerződések, amelyek tisztán kockázatiak (halálesetiek), illetve amelyek esetén biztosítási szolgáltatás kizárólag sérülésből, betegségből vagy fogyatékosságból eredő rokkantsággal összefüggésben nyújtható.

¹²⁸ TAKÁTS 2024.

¹²⁹ Ptk. 6:485. §; PÍT Mf. 30026/2022/5: a balesetbiztosítás összegbiztosítási jellegű.

¹³⁰ TAKÁTS 2024.

¹³¹ KISS 2021: 2200.

Egészségbiztosítási szerződés¹³² alapján a biztosító a biztosított megbe-
tegedése esetén a szerződésben meghatározott szolgáltatások teljesítésére
vállal kötelezettséget. A biztosító szolgáltatása kiterjedhet a szerződésben
meghatározott egészségügyi szolgáltatások egészséges személy általi igény-
bevételekor felmerülő költségek megtérítésére is.¹³³ Az összegbiztosítási
jellegű egészségbiztosításnak alapvetően a társadalombiztosítás melletti
kiegészítő funkciója van (például kórházi napi térítés a biztosított részére),
a kárbiztosítási egészségbiztosítás pedig az egészségügyi szolgáltatások
költségeinek a biztosító általi, szerződési feltételeknek megfelelő átvállalását
jelenti. A biztosítási piacon kínált termékek lényegében az egyes ellátásokhoz
igazodnak (járóbeteg-ellátás, kórházi ápolás etc.).¹³⁴

Ezeknek a biztosítási szerződéseknek valójában kártalanítási feladata
van,¹³⁵ a biztosító szolgáltatásának mértéke függ a befizetett biztosítási
díjaktól, a biztosítási összeget/járadékot/más szolgáltatást nem feltétlenül
a szerződő fél vagy a biztosított kapja meg (hanem a kedvezményezett),
ezért közvetett alimentációs funkciójuk van (az alimentációs szolgáltatások
finanszírozhatóságát szolgálják),¹³⁶ azonban az öngondoskodás megfelelő
eszközei.¹³⁷

Megbízási szerződés. A gyakorlati igény (különélés, munkahelyi elfoglaltság,
szaktudás hiánya etc.) hívta életre azokat a megbízási szerződéseket,¹³⁸

¹³² Ehhez lásd: TÓKEY 2015.

¹³³ Ptk. 6:487. §.

¹³⁴ TAKÁTS 2024.

¹³⁵ KISS 2021: 2205.

¹³⁶ KISS 2021: 2192: Az életbiztosítási járadék nem azonos az életjáradéki szerződés alapján
nyújtott járadékkal.

¹³⁷ A <https://www.biztositasifeltetelek.hu/> alapján megállapítható, hogy az életbiztosítási
termékek a legelterjedtebbek, a másik kettőt alapvetően ezzel kombinálva kínálják,
és az egészségbiztosításnál járó- és fekvőbeteg-ellátási csomagokban gondolkodnak,
továbbá gyakori az egészségbiztosítási szerződéskötés életkorhoz kötöttsége (általában
18–65 év között Union, Generali, CIG Pannónia, OTP Garancia etc.); ez utóbbihoz lásd:
TÓKEY 2018: 66.

¹³⁸ Ptk. 6:272. § [Megbízási szerződés] Megbízási szerződés alapján a megbízott a megbízó
által rábízott feladat ellátására, a megbízó a megbízási díj megfizetésére köteles.

amelyek tartalma szerint¹³⁹ a megbízó azért fizet díjat, hogy a megbízott bizonyos ellátásokat nyújtson (idősgondozást, felügyeletet, beteg-/szakápolást, szociális ellátást) harmadik személynek. A megbízotti feladatok teljesítése az ellátott otthonában történik, állandóan vagy időszakonként visszatérően (naponta meghatározott időtartamban), általában az ellátott kórházba kerüléséig vagy haláláig. Az eltartott nem szerződő fél, az ellenérték nem dologtulajdonjogának átruházása, a célhoz kötöttség az ellátott számára megfelelő életkörülmények kialakításában tetten érhető, és a személyhez kötöttség abban nyilvánul meg, hogy az ellátott részére teljesíthet csak a megbízott, és az ellátott körülményeihez és szükségleteihez igazodóan. Ebben a visszterhes megbízási szerződésben aleatőrükusság nincs, bizalmi elem pedig annyiban, hogy az eltartott elfogadja-e a megbízottól az ellátást.

*Bizalmi vagyonkezelési szerződés.*¹⁴⁰ Csehi Zoltán szerint „a vagyonkezelés célja az, hogy a vagyonkezelés gazdasági eredménye a kedvezményezetté legyen” úgy, hogy „vagy magának a vagyonnak a felélése révén történik meg a vagyonkezelés – például az ingatlanvagyon értékesítése, és ennek a jövedelemnek a kedvezményezett részére történő kifizetése –, vagy pedig a vagyon megtartása és annak gyümölcsöztetése” által.¹⁴¹ Sándor István sokcélú jogi konstrukcióként értékeli a bizalmi vagyonkezelést: többek között használható befektetések kezelésére, finanszírozási források egysége kezelésére, adójogi optimalizálásra, vagyonvédelemre, laikus vagyonának megőrzésére és gyarapítására etc.¹⁴²

Bizalmi vagyonkezelési szerződés alapján a vagyonkezelő a vagyonrendelő által tulajdonába adott dolgok, ráruházott jogok és követelések (a kezelt vagyon) saját nevében a kedvezményezett javára történő kezelésére, a vagyonrendelő díj fizetésére köteles.¹⁴³ A vagyonrendelő rendelkezhet úgy, hogy meghatározott körülmények bekövetkezése esetén vagy

¹³⁹ A szerződési feltételeket leíró okirat a szerzőnél rendelkezésre áll.

¹⁴⁰ Ehhez többek között lásd: B. SZABÓ et al. 2023; MAGYAR-CSATLÓS – MAGYAR – SÁNDOR 2021; MICZÁN 2014; 2015; SÁNDOR 2015; 2016; NAGY 2020.

¹⁴¹ CSEHI 2021: 1894.

¹⁴² SÁNDOR 2014: 778.

¹⁴³ Ptk. 6:310. § (1).

meghatározott idő elteltével a kezelt vagyon részben vagy egészben rá, jogutódaira vagy meghatározott harmadik személyre száll.¹⁴⁴

Ezek alapján a bizalmi vagyongazdálkodási szerződés csak közvetett aliméntációs funkciót tölthet be.

A joggyakorlatban alimentációs célra is
használt, kötelmi jogi jogalapú, Ptk.-n kívüli
jogszabályban szabályozott jogügyletek

Az egészségügyi kezelési szerződés. Az egészségügyi szolgáltató és a beteg között egészségügyi szolgáltatási jogviszony¹⁴⁵ – egészségügyi kezelési szerződés – keletkezik a beteg érdekének és akaratának megfelelő egészségügyi szolgáltatás nyújtására¹⁴⁶ (szolgáltatási jogviszony).¹⁴⁷ A magyar jogirodalom és a bírói gyakorlat egyező állásponton van abban a tekintetben, hogy az egészségügyi ellátás igénybevétele során polgári jogi jogviszony¹⁴⁸ jön létre, esetenként közigazgatási elemekkel is átszöve,¹⁴⁹ a Ptk.-ban nem nevesített atipikus szerződést eredményezve.¹⁵⁰ Az egészségügyi kezelési szerződés fogalmára vonatkozóan egyetértőleg elfogadom Szeghő Ágnes definícióját:

„Az egészségügyi kezelési szerződés alapján az egészségügyi szolgáltató vállalja, hogy a szakmai és etikai szabályok, irányelvek betartásával,

¹⁴⁴ Ptk. 6:311. § (2).

¹⁴⁵ BDT 2009. 1944; BDT 2009. 1943.

¹⁴⁶ BDT 2013. 2841; BDT 2009. 1944.

¹⁴⁷ BDT 2013. 3030; BDT 2013. 2841; BDT 2009. 1944; BDT 2009. 1943.

¹⁴⁸ Első ilyen megközelítésű munkák: TÖRŐ 1965; JOBBÁGYI 2014.

¹⁴⁹ Például pszichiátriai gyógykezelés, a kötelező védőoltások vagy a hatóság által elrendelt járványügyi intézkedések alkalmával.

¹⁵⁰ Szegedi Ítéltábla Pf. I. 20.086/2017/11; Szegedi Ítéltábla Pf. 20.168/2017/5; Fővárosi Ítéltábla Pf. 21.066/2016/4; Szegedi Ítéltábla Pf. 20.779/2016/6; Gyulai Törvényszék P. 20.597/2015/11; Szegedi Ítéltábla Pf. 21.147/2015/12; Szegedi Ítéltábla Pf. 21.059/2015/6; Szolnoki Törvényszék II. P. 21.316/2014/27; Kecskeméti Törvényszék 5. P. 22.105/2012/82; PAPP 2019a: 45, 79–80, 143–144.

az egészségügyi ellátásban résztvevőktől elvárható gondossággal¹⁵¹ egészségügyi szolgáltatást nyújt az egészségügyi ellátást igénybe vevő vagy abban részesülő természetes személy részére.”¹⁵²

A gondozási szerződés egyes szerződési formája (ismertetését lásd később) megjelenhet egy szűkített tartalmú egészségügyi kezelési szerződésként¹⁵³ is, azonban közvetlen alimentációs funkcióval: egészségügyi szolgáltató¹⁵⁴ vállalja a beteg ápolását és gondozását.¹⁵⁵

*A gazdaságátadási alimentációs szerződések.*¹⁵⁶ Az agrárgazdaságok átadásáról szóló 2021. évi CXLI. törvény

„célja a családtagok részvételével, erőforrásaik közös felhasználásával és munkájuk eredménye által közös boldogulásuk érdekében végzett mező- és erdőgazdasági tevékenység során létrejött gazdaság mint egyedi vagyoniösszeg átadásának elősegítése a következő generáció számára oly módon, hogy a mezőgazdaság sokszínűségének megőrzésével és alkalmazkodóképességének erősítésével az a gazdaság hatékonyságát és működőképességét biztosítsa és segítse a gazdaságokat elindító, működtető és fejlesztő gazdálkodók kiegyensúlyozott jövedelmi viszonyait.”¹⁵⁷

¹⁵¹ BDT 2016. 3445; Szegedi Ítéletábla Pf. I. 20.410/2016/4.

¹⁵² SZEGHŐ 2015: 434.

¹⁵³ SZEGHŐ 2015: 427–458.

¹⁵⁴ 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről 3. § f) egészségügyi szolgáltató: a tulajdoni formától és fenntartótól függetlenül minden, egészségügyi szolgáltatás nyújtására és az egészségügyi államigazgatási szerv által kiadott működési engedély alapján jogosult egyéni egészségügyi vállalkozó, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli szervezet; g) egészségügyi intézmény: az f) pontban meghatározott egészségügyi szolgáltatók közül ga) a rendelőintézet, járóbeteg-szakellátást vagy fekvőbeteg-szakellátást nyújtó szolgáltatók (a továbbiakban együtt: gyógyintézet), továbbá gb) az állami mentőszolgálat, gc) az állami vérellátó szolgálat, valamint gd) az egészségügyi államigazgatási szerv intézetei, amennyiben egészségügyi szolgáltatást is nyújtanak.

¹⁵⁵ BDT 2022. 4509.

¹⁵⁶ Kapcsolódó szakanyagok: BARTA 2024; DÚL 2023; OLAJOS 2022; SZILÁGYI 2022.

¹⁵⁷ 2021. évi CXLI. törvény az agrárgazdaságok átadásáról, Preambulum.

A jogalkotó a jogszabályban deklarált célt gazdaságátadási szerződések révén kívánja elérni, megkülönböztetve többféle gazdaságátadási kontraktust: adásvételit, ajándékozást, tartást és életjáradékot, használatit (haszonbérlet, szívességi földhasználat etc.), valamint ezek típusegyesítő vagy típuskombinációs vegyes szerződési variációit;¹⁵⁸ ezek közül kettő (gazdaságátadási tartási és életjáradéki szerződések) vagy ezeknek a másik három verzióval keverése/vegyítése alimentációs jellegű.

A gazdaságátadási tartási szerződés alapján a gazdaságátvevő a gazdaságátadó, illetve a gazdaságátadó által megjelölt személy haláláig körülményeinek és szükségleteinek megfelelő ellátásra, gondozásra, a gazdaságátadó a gazdaság tulajdonjogának és a gazdasághoz kapcsolódó vagyoni értékű jogok átruházására köteles.¹⁵⁹ A gazdaságátadási életjáradéki szerződés szerint a gazdaságátvevő a gazdaságátadó haláláig meghatározott pénzösszeg vagy más helyettesíthető dolog időszakonként visszatérő szolgáltatására, a gazdaságátadó a gazdaság tulajdonjogának és a gazdasághoz kapcsolódó vagyoni értékű jogok átruházására köteles.¹⁶⁰

Fontos leszögezni, hogy a gazdaságátadási szerződés nem új típusú megállapodás, és nem is atipikus szerződés, hanem a Ptk.-ban nevesített adásvétel, ajándékozás, tartási és életjáradéki, használati szerződések speciális altípusainak gyűjtőkategóriája. A specialitás a Ptk. szabályaihoz képest a szerződő felek személyében, az ellenszolgáltatás (az egyik közvetett tárgy) jellegében, az alimentációs szolgáltatásra jogosult haláláig szóló időbeli hatályban, valamint a szerződéslétesítés alakszerűséghez¹⁶¹ és jóváhagyáshoz¹⁶² kötöttségében nyilvánul meg. A gazdaságátadási szerződés alanyai a gazdaságátadó és a gazdaságátvevő, akiknek törvényi kritériumoknak kell

¹⁵⁸ 2021. évi CXLI. törvény 3. § (2), (3), (4).

¹⁵⁹ 2021. évi CXLI. törvény 3. § (2) c).

¹⁶⁰ 2021. évi CXLI. törvény 3. § (2) d).

¹⁶¹ 2021. évi CXLI. törvény 3. § (5).

¹⁶² 2021. évi CXLI. törvény 4. §, 12–12/C. §§.

megfelelniük,¹⁶³ csak közeli hozzátartozók lehetnek,¹⁶⁴ és a gazdaságátvevő egy személy lehet.¹⁶⁵ A gazdaságátadási tartási szerződésnél az alimentációs szolgáltatások a gazdaságátadó által meghatározott harmadik személy részére is nyújthatók, a gazdaságátadási életjáradéki szerződésnél csak a gazdaságátadónak. A törvény deklarált céljának teljesülése érdekében a szerződő felek legfeljebb öt évre együttműködést vállalhatnak a gazdaság közös működtetésére.¹⁶⁶ Az alimentációs szolgáltatások (mint a kontraktuális közvetett tárgy) ellenértéke a gazdaság (mint a másik szerződéses közvetett

¹⁶³ 2021. évi CXLI. törvény 2. § b) gazdaságátadó: az az öregségi nyugdíjkorhatárt elért vagy a szerződés megkötésétől számítva legfeljebb 5 éven belül elérő mezőgazdasági őstermelő vagy mező-, erdőgazdasági tevékenységet folytató egyéni vállalkozó, aki ba) saját vagy jogelődjének tevékenységi idejével egybeszámítva legalább 10 évig saját nevében és saját kockázatára mező-, erdőgazdasági tevékenységet, illetve kiegészítő tevékenységet folytatott, és ebből igazoltan árbevétele származott, valamint bb) a gazdaságátadási szerződésben meghatározott mező-, erdőgazdasági hasznosítású föld területe több mint háromnegyedének a gazdaságátadás időpontját megelőzően legalább 5 éve tulajdonosi földhasználója – az 5 éven belül szerzett mező-, erdőgazdasági hasznosítású föld kivételével –, vagy más jogcímen a földhasználati nyilvántartásba legalább 5 éve bejegyzett földhasználója, erdőgazdálkodói nyilvántartásba legalább 5 éve bejegyzett erdőgazdálkodója, ezen személy közeli hozzátartozója vagy a földhasználóként vagy erdőgazdálkodóként bejegyzett mezőgazdasági termelőszervezet legalább 25%-ban tulajdonosa. c) gazdaságátvevő: az a gazdaságátadónál legalább tíz évvel fiatalabb, az 50. életévét el nem érő mezőgazdasági őstermelő vagy mező-, erdőgazdasági tevékenységet folytató egyéni vállalkozó, aki az átvenni kívánt gazdaság működtetésére a jogszabályban előírt feltételeknek megfelel és aki ca) a gazdaságátadóval a családi gazdaságról szóló törvényben meghatározott hozzátartozói láncolatban áll, vagy cb) a gazdaságátadóval legalább 7 éve munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban áll.

¹⁶⁴ 2021. évi CXLI. törvény 9. § (2).

¹⁶⁵ 2021. évi CXLI. törvény 3. § (6).

¹⁶⁶ 2021. évi CXLI. törvény 10. §.

tárgy),¹⁶⁷ és az alimentációs szolgáltatásnyújtásért (mint a szerződés közvetlen tárgyáért) kapott ellenszolgáltatás a gazdaság tulajdonjogának és a hozzá kapcsolódó más vagyoni értékű jogoknak az átruházása.

Megválaszolatlan kérdés, hogy a jogalkotó miért nem gondolkodott a gazdaságátadás öröklési szerződési altípusában is, ha egyébként ösztönzi az agrárgazdaság közös működtetését és a szerződő felek abban való együttműködését; ráadásul a törvényben külön részletezett jogutódlás kérdése¹⁶⁸ a Ptk. öröklési szerződésre vonatkozó szabályai alapján megoldott lenne.

A gazdaságátadási tartási és életjáradéki szerződések közvetlen alimentációs funkciót tudnak betölteni.

A joggyakorlatban alimentációs célra is használt, kötelmi jogi jogalapú, jogszabályban nem szabályozott jogügyletek

A gondozási szerződés. A gondozási szerződés elnevezéséből adódóan egyetlenfajta, közvetlen alimentációs szolgáltatásnyújtásra terjed ki, élők közötti jogügyletként. Mivel a Ptk.-ban nem nevesített szerződés, ennek köszönhető, hogy eltérő megközelítések, értelmezések kapcsolódnak hozzá:

¹⁶⁷ 2021. évi CXLI. törvény 2. § a) gazdaság: a gazdaság működtetését szolgáló, aa) a gazdaságátadó tulajdonában vagy használatában álló mező-, erdőgazdasági hasznosítású föld – ideértve a tanyát is – a 3. § (3) bekezdésének figyelembevételével, ab) a gazdaságátadó tulajdonában vagy használatában álló, mező- és erdőgazdasági tevékenység folytatásához szükséges egyéb ingatlanok, ac) a gazdaságátadó tulajdonában vagy használatában álló, mező- és erdőgazdasági tevékenység folytatásához szükséges ingó dolgok, amelyekre nézve a gazdaságátadót megilleti a termelés szervezésének, valamint – a vetőmag-bértermelés, a bérnevelés, a bérhizlalás és a kihelyezett állat tartása kivételével – a termelés eredménye felhasználásának a jogosultsága, ad) a gazdaságátadót illető vagy terhelő, mező- és erdőgazdasági tevékenységhez kapcsolódó vagyoni értékű jogok, ae) a gazdaságban végzett mező- és erdőgazdasági tevékenységhez kapcsolódó gazdasági társaság vagyonából való részesedés, szövetkezetben szövetkezeti részesedés, erdőbirtokossági társulatban való társulati érdekeltség, valamint af) aa)–ae) pontokban meghatározott vagyonelemekhez kapcsolódó jogok és kötelezettségek.

¹⁶⁸ 2021. évi CXLI. törvény 13–15. §§.

- a) Jójárt Eszter véleménye szerint a tartási szerződés Ptk.-beli fogalmában¹⁶⁹ szereplő „illetve” szócska azt jelenti, hogy tartási szerződés csak gondozásra is létesíthető, azaz a szerződő felek csak tartási részkötelezettség teljesítéséről állapotodnak meg,¹⁷⁰ így vélhetően a gondozási szerződést a tartási szerződés részalakzataként fogja fel (Fuglinszky Ádám ezt részszolgáltatási tartási szerződésnek tekinti);¹⁷¹
- b) a bírói gyakorlatban akad arra példa, hogy atipikus szerződésnek minősítik:¹⁷² helytelenül,¹⁷³ ahogy arra is, hogy helytállóan csak „a Ptk. által nem nevesített ún. gondozási szerződésneként” említik;¹⁷⁴
- c) Kőrös András azokat a gondozásra irányuló kontraktusokat sorolja ide, amelyekből folyó szolgáltatást a tartásra jogosult saját költségén veszi igénybe;¹⁷⁵
- d) a gondozást nyújtó szociális intézmény által gondozásra rászoruló személlyel kötött szerződés is idetartozik.¹⁷⁶ Ez utóbbit értékeli Fuglinszky Ádám professzionális gondozási szerződésnek,¹⁷⁷ Ribai Csilla pedig otthonházban nyújtott gondozásnak;¹⁷⁸ mindketten abban látják a tartási szerződéshez képesti különbségeket, hogy
- a jogosultnak olyan összetett szolgáltatást nyújtanak, amelynek szabadidős programok szervezése és orvosi ellátás biztosítása is a része;
 - a jogosult rendelkezik a létfenntartásához szükséges vagyoni háttérrel, és pénzbeli ellenszolgáltatást fizet (szerződéskötéskor egy nagyobb összeget, majd időszakonként visszatérően díjat:

¹⁶⁹ 6:491. § [Tartási szerződés] (1) Tartási szerződés alapján a tartásra kötelezett a tartásra jogosult körülményeinek és szükségleteinek megfelelő ellátására, illetve gondozására, a tartásra jogosult ellenérték teljesítésére köteles.

¹⁷⁰ JÓJÁRT 2021: 2211; 2017: 29.

¹⁷¹ FUGLINSZKY 2018: 790; utal: BH 2000. 14; BDT 2013. 2997.

¹⁷² BH 2002. 399; BH 1998. 273; BH 1997. 436; ZSÍROS 2014: 1272.

¹⁷³ Az atipikus szerződések mibenlétére lásd: PAPP 2019a: 29–164.

¹⁷⁴ BH 2013. 286; BH 2010. 274; BH 2004. 59; BH 1997. 592; BH 1995. 23.

¹⁷⁵ KÖRÖS 2013: 387.

¹⁷⁶ BH 2008. 305; BH 2004. 409; BH 1998. 273; BH 1997. 592.

¹⁷⁷ FUGLINSZKY 2018: 789.

¹⁷⁸ RIBAI 2010: 23.

- nem kerül sor dolog tulajdonjogának vagy jognak az átruházására ellenértékként);
- a kötelezett jogi személyként üzletszerűen végzi tágan értelmezett gondozási tevékenységét.¹⁷⁹

A gyakorlatban magánszemélyek közötti gondozási szerződés általában lakhatás biztosítására, rászorultság esetén gondviselésre¹⁸⁰ és gyógykezelésre irányul,¹⁸¹ és gyakran kiterjed a gondozott illő eltemettetésére is.¹⁸²

A fentiek alapján a gondozási szerződés három formája körvonalazható: a résztartási szerződés-változat (a), az önállósult fajta¹⁸³ (b, c) és a vegyes szerződési verzió (amelyben bérleti, vállalkozási, megbízási, egészségügyi kezelési szerződési elemek is megjelennek, d).

A tartási szerződéshez hasonlóan¹⁸⁴ a magánszemélyek közötti gondozási szerződés¹⁸⁵ is átalakítható életjáradéki szerződéssé azzal a feltétellel, hogy a bíróságnak különös gonddal kell vizsgálnia azt, hogy a szerződés betöltheti-e eredeti célját és rendeltetését¹⁸⁶ az életjáradék fizetésével.¹⁸⁷

Biztosítási jellegű életjáradéki szerződés. Magyarországon már a 19. század végén megjelent a biztosítási jellegű életjáradéki szerződés: a szerződés kötelezettje részéről kockázatviselés és járadékfizetési kötelezettség állt

¹⁷⁹ FUGLINSZKY 2018: 789–790; RIBAI 2010: 23–24.

¹⁸⁰ Gondviselési elnevezés is felmerült a gondozási szerződésre: BH 1984. 450, valamint előfordult, hogy az ápolást is a szerződés közvetlen tárgyának tekintették: BH 1968. 5608.

¹⁸¹ BH 2013. 286; BH 2004. 409; BH 1995. 23.

¹⁸² BH 2010. 274; BH 2004. 59.

¹⁸³ A Ptk. rekodifikációja során Jójárt Eszter megfontolandónak tartotta a gondozási szerződés Ptk.-ba illesztését, a tartási szerződésre utaló szabállyal együtt, lásd: JÓJÁRT 2007: 20–21.

¹⁸⁴ FUGLINSZKY 2018: 807–808; Ptk. 6:495. § (2); BH 2007. 444; BH 2005. 552; BH 2001. 419; BH 2001. 215; BH 1997. 189; BH 1984. 20; BH 1983. 281; BH 1967. 5298.

¹⁸⁵ BH 2013. 286; BH 2002. 399.

¹⁸⁶ BH 1971. 6879: Az eltemettetésre is kiterjedő tartási szerződésnek életjáradéki szerződésre való átváltoztatása – ellenkező rendelkezés hiányában – az eltemettetési kötelezettséget nem szünteti meg.

¹⁸⁷ BH 1978. 23; BH 1977. 277; BH 1977. 561; BH 1976. 213.

fenn.¹⁸⁸ Néhány kommentár¹⁸⁹ kitér arra, hogy napjainkban elterjedt az, hogy a pénzintézetek és biztosítók ingatlan tulajdonjogának átruházása fejében vállalnak életjáradék-fizetési kötelezettséget a szerződő fél vagy a szerződésben megjelölt kedvezményezett javára.

A „lakásért életjáradék” programok 2005 végén jelentek meg Magyarországon, az életjáradékra szoruló lakóingatlana tulajdonjogának átruházásáért életjáradék nyújtásával vagy életjáradék és egy egyszeri nagyobb összeg fizetésével.¹⁹⁰ Kezdetben az Első Életjáradéki Zrt., az FHB Életjáradék Zrt., az OTP Életjáradék Zrt. és az Örökjáradék Zrt. (Hild) nyújtott ilyen szolgáltatásokat,¹⁹¹ azonban jelenleg üzletszerűen végzett járadékszolgáltatás nyújtására irányuló tevékenység csak a biztosítási tevékenységről szóló 2014. évi LXXXVIII. törvénnyel (a továbbiakban: Bit.) összhangban folytatható¹⁹² (biztosítók által és MNB-engedély birtokában). Az azenpenzem.hu megkeresésére a Magyar Nemzeti Bank jelezte, hogy a megkereséskor (2021. október) üzletszerű járadékszolgáltatásra engedélye egyetlen piaci szereplőnek sem volt, és ilyen eljárás sem volt folyamatban.¹⁹³ A jogszabályi környezet megváltozása folytán az OTP Életjáradéki Zrt. a korábbi járadékosok ingatlanjainak üzemeltetését, bérbeadását és hasznosítását végzi,¹⁹⁴ az FHB Életjáradék Zrt. jogutódja, a NET Életjáradék Zrt. szintén ilyen tevékenységet folytat az elhunyt járadékosok ingatlanjai értékesítésével egybekötve,¹⁹⁵ a HILD is csak „a már szerződött ügyfelek kiszolgálására fókuszál,”¹⁹⁶ az Első Életjáradéki Zrt. pedig életjáradéki szerződések közvetítésére szűkítette portfólióját (azonban „extra kombinált tartási csomag” igénybevehetőségét biztosítja).¹⁹⁷ A törvényi feltételek

¹⁸⁸ JÓJÁRT 2007: 24.

¹⁸⁹ OROSZ [é. n.]: 1361; ZSÍROS 2014: 1286.

¹⁹⁰ KUN 2008: 91, 93.

¹⁹¹ KUN 2008: 93.

¹⁹² Bit. 448. § (1).

¹⁹³ B. VARGA 2020.

¹⁹⁴ Lásd: <https://www.otpbank.hu/portal/hu/Rolunk/OTPCsoport/OTPEletjaradek>

¹⁹⁵ Lásd: <https://neteletjaradek.hu/>

¹⁹⁶ Lásd: <https://www.hild.hu/cegismerteto.html>

¹⁹⁷ Lásd: https://elsoeletjaradeki.hu/?gclid=CjwKCAiAjs2bBhACEiAwALTBWZbQj8xms-w4eH2jdix59wjZGis_wNNtudc2qwi_HVr-y8EvY-2geukhoCYXUQAvD_BwE

és az MNB üzletszerűen végzett járadékszolgáltatással kapcsolatos állásfoglalása¹⁹⁸ ellenére 2021 első felében még voltak lakásért életjáradékot jogszerűtlenül ajánló cégek.¹⁹⁹

A Bit. 2. melléklete [1. b) pont] értelmében az életjáradékok az életbiztosítási tevékenységek közé tartoznak, és ehhez kapcsolódóan az MNB részletes leírást ad a fogyasztók számára a járadék típusú életbiztosításokról.²⁰⁰ A biztositasifeltetelek.hu honlapon hatályos életjáradék-biztosítási általános szerződési feltételek a Groupama²⁰¹ és az Allianz²⁰² biztosítók módozatai között találhatók csak, egyösszegű biztosítási díjfizetés ellenében (és nem lakóingatlan tulajdonjogának átruházásáért) kínálva a járadékszolgáltatást; az e tárgyú csekély kínálat az ilyen típusú biztosítási szerződések nem nagy elterjedtségére utalhat.

Vegyes formációk

A tartási, gondozási és életjáradéki szerződések egymással és más szerződésekkel keveredése is megfigyelhető a joggyakorlatban, típuskombinációs vegyes szerződések formájában:²⁰³ például ajándékozással és tartással vegyes adásvételi szerződés.²⁰⁴ De kötöttek tartással vegyes életjáradéki szerződést²⁰⁵ is: életjáradék folyósítása mellett rászorultság esetén gondo-

¹⁹⁸ Lásd: [https://alk.mnb.hu/data/cms2463406/tmpCE1C.tmp\(17357470\).pdf](https://alk.mnb.hu/data/cms2463406/tmpCE1C.tmp(17357470).pdf)

¹⁹⁹ CSABAI 2021: Országos Életjáradéki Hivatal, Időskori Életjáradék Zrt., Rest & Providence Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. (Nyugalom & Gondviselés Életjáradék-közvetítő), Nurse Humánegészségügyi és Szolgáltató Kft.

²⁰⁰ Lásd: <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/biztositasok/életbiztositasok/jaradektipusu-életbiztositasok>

²⁰¹ Lásd: https://biztositasifeltetelek.hu/Groupama/groupama_0036.pdf

²⁰² Lásd: https://biztositasifeltetelek.hu/Allianz/allianz_0688.pdf, https://biztositasifeltetelek.hu/Allianz/allianz_0055.pdf

²⁰³ PAPP 2019a: 46.

²⁰⁴ BH 1997. 480.

²⁰⁵ BH 2002. 14.

zás, ápolás és életvitelbeli segítség kötelezett vállalásával; ahogy tartási és gondozási elemeket is tartalmazó életjáradéki szerződést²⁰⁶ is: a kötelezett havi pénzösszeg fizetése mellett az eltartott betegsége esetén gondozásra, továbbá takarításra, mosásra, ápolásra, az eltartott orvosi kezeltetésre, gyógyszerrel ellátásra és egyházi szertartás szerinti eltemettetésre szerződött. Előfordult ajándékozással vegyes gondozási szerződés is:²⁰⁷ amely keretében a gondozott által nyújtott készpénzszolgáltatás olyan mértékben haladta meg a gondozók által ténylegesen teljesített és reális számítások szerint a jövőben még előreláthatóan nyújtható gondozási jellegű szolgáltatások összértékét, ami önmagában is részbeni ajándékozási szándékot tükröz, annak ellenére, hogy a szerencsejellegből adódóan az értékarányosság követelménye főszabály szerint nem érvényesülhet.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A magyar magánjogi szakirodalomban elsőként rendszereztem teljességre törekvően, átfogó jelleggel, speciális megközelítésben az alimentációs szolgáltatásokra lehetőséget biztosító magyar jogügyleteket, és csoportosítottam többféleképpen a vonatkozó szerződéseket.

A tartási, életjáradéki és öröklési szerződések kapcsán hat évtizednyi feldolgozott bírói gyakorlatból jól körvonalazhatóan visszatükröződnek a társadalmi és gazdasági körülményváltozások (népességi korfa alakulása, szétaprózódott családmódel, megélhetési és munkavállalási nehézségek, egészségügy helyzete etc.): az együtt élő, többgenerációs családon belül nyújtott tartástól az alimentációs kötelemek fejlődése eljutott a gondozásra specializálódó kontraktusokig, amelyeket döntően nem családtagok kötnek egymással, általában az egyik fél gondozást nyújtó jogi személy. A szűk értelemben vett alimentációs kontraktusok tekintetében jelenleg az érintettek nehezen hoznak döntést, mert

- az otthonápolás a megszokott környezet és a kényelem biztosítása, valamint az elengedhetetlen lelki többlet pozitívumai ellenére

²⁰⁶ BH 2001. 158.

²⁰⁷ BH 2010. 274.

- az inflációs és rezsiköltségek, továbbá az otthonápolási díj minimális összege, a családtagok szakképzetlensége miatt nagy terhet jelent;
- ♦ a tartási és életjáradéki szerződések bizonytalansága (aleatórikusság: az eltartott halálának időpontja, az eltartó egészségi és anyagi állapota), a bizalmi viszony megromlásának gyakorisága, az alimentációs szolgáltatások részleteinek kapcsán kialakuló viták miatt egyre népszerűtlenebbek;
 - ♦ az idős-/szociális otthonok a megnövekedett rezsiköltségek okán pedig egyre kevésbé megfizethetők.

Az egyre inkább az önálló életvitelt és a személyes szükségleteket előtérbe helyező alimentációs igények megfelelőbb kielégítést nyernek az összetett szolgáltatásokat (gondozást, orvosi ellátást, szabadidős programokat etc.) vállaló, erre szakosodott szervezetek révén, a közeli hozzátartozók közötti tartási szolgáltatásoknak pedig inkább az öröklési szerződés nyújt aktuális keretet.

A közvetlen alimentációs szolgáltatások palettájának valós bővítését jelentené, ha a biztosítók vállalkoznának a „lakásért életjáradékot” konstrukció jogszerű tartalommal való megtöltésére,²⁰⁸ valamint az életjáradék-biztosítások piacképessé tételére. A „lakásért életjáradékot” mechanizmus vonatkozásában a budapesti V. és XIII. kerületi önkormányzatok jó példával tudnak szolgálni: előbbi 23 idős személlyel szerződött le, utóbbinak pedig 12 ilyen szerződése volt még hatályban 2023-ban (az előbbi eddig 2 lakás, az utóbbi pedig 64 lakás tulajdonjogát szerezte már meg); havi életjáradék nyújtása, közös költség, lakásbiztosítási díj, társasházi célbefizetések viselése mellett személyes problémák megoldásában is segítenek az önkormányzatok az életjáradékosaiknak.

²⁰⁸ Ahogy azt már említettem, az üzletszerűen végzett járadékszolgáltatás nyújtására irányuló tevékenység csak a biztosítási tevékenységről szóló 2014. évi LXXXVIII. törvénnyel összhangban folytatható (biztosítók által és MNB-engedély birtokában). Az *az enpenzem.hu* megkeresésére a Magyar Nemzeti Bank jelezte, hogy a megkereséskor (2021. október) üzletszerű járadékszolgáltatásra engedélye egyetlen piaci szereplőnek sem volt, és ilyen eljárás sem volt folyamatban.

Az alimentációs jellegű segítség, támogatás funkciója továbbra is jelentős, tekintettel arra is, hogy az Emberi Erőforrások Minisztériuma kidolgozta²⁰⁹ a tartós ápolás-gondozásra vonatkozó stratégiát 2030-ig, ebben véleményem szerint az alimentációs kötelmeknek is szerep juthat a nonformális/formális ápolás és gondozás biztosításában az ápoló családtag modell és a lakhatási programok kialakításának keretében,²¹⁰ és alkalmasak is ilyen rendeltetés betöltésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANKA Tibor (2014): Az öröklési szerződés. In OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. IV. kötet. Budapest: Opten, 586–612.
- B. SZABÓ Gábor et al. (2023): *A bizalmi vagyongkezelés*. Budapest: Orac.
- B. VARGA Judit (2020): Sokan vetnek szemet a nyugdíjasok lakására? *Az én pénzem*, 2020. október 26. Online: <https://www.azenpenzem.hu/cikkek/sokan-vetnek-szemet-a-nyug-dijasok-lakasara/8090/>
- BARTA, Judit (2024): The Importance of Intergenerational Transfer of Family Farms and a Specific Hungarian Solution. *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 19(37), 7–25. Online: <https://doi.org/10.21029/jael.2024.37.7>
- BARZÓ Tímea et al. (2016): *Öröklési jog*. Miskolc: Novotni Alapítvány.
- BOÓC Ádám (2011): A tartási és életjáradéki szerződés. In SÁNDOR István (szerk.): *Előadássorozatok a kötelmi jog különös részéből*. Budapest: Patrocinium, 161–168.
- BOÓC Ádám (2022): Észrevételek a tartási és életjáradéki szerződés fogalmához a magyar jogban, rövid kitekintéssel a COVID-19 vírushatás hatásaira. *Közjegyzők Közlönye*, 26(3), 22–32.
- CSABAI Károly (2021): Szabályosak a nyugdíjasok lakásáért cserébe kötött életjáradék-szerződések? *Privátbankár.hu*, 2021. április 19. Online: https://privatbankar.hu/cikkek/szemelyes_penzugyek/szabalyosak-a-nyugdijasok-lakasaert-cserebe-kotott-élet-jaradek-szerzodesek.html
- CSEHI Zoltán (2021): A megbízási típusú szerződések. In CSEHI Zoltán (főszerk.): *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 1812–1916.

²⁰⁹ Lásd: Emberi Erőforrások Minisztériuma 2021.

²¹⁰ Lásd: Emberi Erőforrások Minisztériuma 2021: 48.

- DÚL János (2023): Az agrárgazdaságok átadásáról szóló törvény egyes magánjogi aspektusai. *Debreceni Jogi Műhely*, 20(1–2), 65–97. Online: <https://doi.org/10.24169/DJM/2023/1-2/4>
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (2021): *Tartós ápolás-gondozásra vonatkozó stratégia 2030*. Online: <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/c/c6/c68/c68381aaf-390e0744e99b10df3a98b3bd67ce67.pdf>
- EÖRSI Gyula et al. (1991): *Kötelmi jog, Különös rész (Egyes szerződésfajták)*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- FABÓ Tibor (2020): Az öröklési jog alapvetése. In BENKE József (szerk.): *A magyar magánjog alapvetése*. Pécs: PTE ÁJK, 151–158.
- FUGLINSZKY Ádám (2018): A tartási és életjáradéki szerződés. In FUGLINSZKY Ádám – TÓKEY Balázs: *Szerződési jog, Különös rész*. Budapest: ELTE Eötvös, 781–816.
- GELLÉRT György szerk. (1998): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest: KJK.
- JOBBÁGYI Gábor (2014): *Orvosi jog*. Budapest: Szent István Társulat.
- JÓJÁRT Eszter (2007): Javaslat a tartási és életjáradéki szerződés jogi szabályozásának változtatására. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 9(3), 19–29.
- JÓJÁRT Eszter (2017a): Lehetséges-e az eredeti állapot helyreállítása tartási, életjáradéki és öröklési szerződés érvénytelensége esetén? I. rész. *Családi Jog*, 15(2), 24–31.
- JÓJÁRT Eszter (2017b): Lehetséges-e az eredeti állapot helyreállítása tartási, életjáradéki és öröklési szerződés érvénytelensége esetén? II. rész. *Családi Jog*, 15(3), 14–20.
- JÓJÁRT Eszter (2021): A tartási és az életjáradéki szerződés. In CSEHI Zoltán (főszerk.): *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2209–2226.
- JUHÁSZ Ágnes (2018): A tartási jogviszonyok módosításai. *Jog – Állam – Politika*, 10(4), 29–45.
- KAPRINAY Zsófia (2020): *A polgári jogi gyakorlatban leggyakrabban előforduló szerződések. Tartási és életjáradéki szerződés. Polgári jog kötelmi különös rész*. Szeged: SZTE. Online: <https://eta.bibl.u-szeged.hu/3691/76/EFOP362%20Olvasolecke%11%20Tartas%CC%81s%20e%CC%81s%20e%CC%81etja%CC%81rade%CC%81k%20Kaprinay.pdf>
- KISS Ferenc Kálmán (2021): A biztosítási szerződés. In CSEHI Zoltán (főszerk.): *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2115–2209.
- KOVÁCS Bálint (2008): Az alimentációs szerződések. In NOCHTA Tibor – KOVÁCS Bálint – NEMESSÁNYI Zoltán: *Magyar polgári jog. Kötelmi jog, Különös rész*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus, 204–208.
- KÖRÖS András (2013): A tartási és életjáradéki szerződés. In PETRIK Ferenc (főszerk.): *Polgári jog. Kötelmi jog, Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész, Az új Ptk. magyarázata*. VI./VI. Budapest: HVG-Orac.

- KÖRÖS András – OROSZ Árpád (2023): Az öröklési szerződés. In WELLMANN György (főszerk.): *Polgári jog – új Ptk. Kommentár a gyakorlat számára*. I–IV. kötet. Budapest: Orac, 219–224.
- KUN János (2008): A „lakásért járadék”-programok (Értékek és kockázatok – nemzetközi kitekintés). *Hitelintézeti Szemle*, 7(1), 91–115.
- MAGYAR-CSATLÓS Judit – MAGYAR Csaba – SÁNDOR István (2021): *Vagyontervezési labirintus. Útmutató a bizalmi vagyongazdálkodás, a vagyongazdálkodó alapítványok és a magántőke alapok világához*. Budapest: HVG-Orac.
- MICZÁN Péter (2014): A bizalmi vagyongazdálkodás egyes kötelmi jogi jellemzői. *Jogtudományi Közöny*, 69(12), 579–589.
- MICZÁN Péter (2015): A bizalmi vagyongazdálkodás a kötelmi jogi dogmatika térvében. *Jogtudományi Közöny*, 70(2), 100–110.
- NAGY Györgyi (2020): A családi vállalkozások fenntartásának alternatív jogi eszközei. Bizalmi vagyongazdálkodás – családi alkotmány – family office. *Családi Jog*, 18(4), 1–9.
- NOVOTNI Zoltán szerk. (1992): *Magyar polgári jog. Kötelmi jog, Különös rész (Egyes szerződésfajták)*. 2. változatlan kiadás. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 466–467.
- OLAJOS István (2022): Át kell-e alakítani a mezőgazdasági cégeket? Avagy a családi gazdaságokra vonatkozó jogalkotás hatása a mezőgazdasági termelőszervezetekre. *Miskolci Jogi Szemle*, 17(4), 56–75.
- OROSZ Árpád (2014): A tartási és életjáradéki szerződés. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvről*. II. kötet. Budapest: Wolters Kluwer, 2179–2194.
- OROSZ Árpád [é. n.]: A tartási és életjáradéki szerződés. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Nagykommentár a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Kluwer online kommentár.
- PAPP Tekla (2019a): *Atipikus szerződések*. Budapest: HVG-Orac.
- PAPP Tekla (2019b): Társasági szerződés (létesítő okirat). In DÜL János et al. (szerk.): *Társasági jogi lexikon*. Budapest: Dialóg Campus, 266–268.
- PAPP Tekla (2023a): A tartási és az életjáradéki szerződések dinamikája. *Opuscula Civilia*, 8(4), 2–20.
- PAPP Tekla (2023b): A tartási és életjáradéki szerződések statikája. In BENKE József (szerk.): *H TEXNH MAKPH. Ünnepi tanulmányok Kecskés László 70. születésnapja tiszteletére*. Pécs: Magánkiadás, 297–310.
- PAPP Tekla (2023c): Variációk alimentációs kötelmekre. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 11(1), 118–135. Online: <https://doi.org/10.32575/ppb.2023.1.7>
- PAPP Tekla (2024): Az öröklési szerződés jellegzetességei az alimentációs jogügyletek között. In BARNA Attila et al. (szerk.): *Laudator temporis acti. Ünnepi tanulmányok a 65 éves Horváth Attila tiszteletére*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 519–527.
- RIBAI Csilla (2010): A tartási szerződés. *Fogyasztóvédelmi Szemle*, 7(4), 19–25.

- SÁNDOR István (2014): A bizalmi vagyongazdálkodási szerződés. In OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. III. kötet Budapest: Opten, 786–812.
- SÁNDOR István (2015): A bizalmi vagyongazdálkodási szerződés szabályozásának értékelése a külföldi minták alapján. *Jogtudományi Közlöny*, 70(1), 49–58.
- SÁNDOR István (2016): A trusthoz hasonló bizalmi vagyongazdálkodási konstrukciók egyes közép- és kelet-európai jogrendszerekben. *Állam- és Jogtudomány*, 57(2), 40–64.
- SÓTH Lászlóné (2004): Az öröklési szerződéssel kapcsolatos néhány időszerű kérdéssről. *Családi Jog*, 2(1), 10–14.
- SZEGHŐ Ágnes (2015): Az egészségügyi kezelési szerződés. In PAPP Tekla (szerk.): *Atipikus szerződések*. Budapest: Opten, 427–458.
- SZILÁGYI János Ede (2022): A magyar földjogi szabályozás egyes sarkalatos kérdései. *Miskolci Jogi Szemle*, 17(1), Különszám, 402–411.
- TAKÁTS Péter (2024): A biztosítási szerződések. In WELLMANN György (szerk.): *Polgári jog – új Ptk. – Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest: Orac.
- TÓKEY Balázs (2015): Az egészségbiztosítási szerződés. Budapest: ELTE Eötvös.
- TÓKEY Balázs (2018): Egészségbiztosítás a Ptk.-ban. A magán-egészségbiztosítás jelene és perspektívái. *Biztosítás és Kockázat*, 5(1), 62–69.
- TÓKEY Balázs (2021): Öröklési szerződés. In CSEHI Zoltán (főszerk.): *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2396–2407.
- TÖRÖK Károly (1965): *Orvosi polgári jogi viszony*. Budapest: KJK.
- VÉKÁS Lajos (2019): *Öröklési jog*. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- WEISS Emília (1997): Az öröklési szerződés – az öröklési jog és a szerződési jog határán. *Közjegyzők Közönye*, 44(4), 2–7.
- WEISS Emília – VÉKÁS Lajos (2014): Az öröklési szerződés. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. II. kötet. Budapest: Wolters Kluwer, 2428–2438.
- ZSÍROS Gábor (2014): A tartási és életjáradéki szerződés. In OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. III. kötet. Budapest: Opten, 1271–1286.

Jogszabályok

1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról
1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítási nyugellátásról
1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
2006. évi X. törvény a szövetkezetekről (Szövi tv.)

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.)
 2014. évi LXXXVIII. törvény a biztosítási tevékenységről (Bit.)
 2021. évi CXLI. törvény az agrárgazdaságok átadásáról

Európai uniós joganyagok

- A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az európai gazdászati stratégiáról. Brüsszel, 2022. szeptember 7. COM(2022) 440 final
- A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a mentális egészség átfogó megközelítéséről. Brüsszel, 2023. június 7. COM(2023) 298 final
- A Régiók Európai Bizottsága véleménye – Európai gazdászati stratégia (2023/C 157/06)
- A Tanács ajánlása (2023. november 27.) a szociális gazdaság keretfeltételeinek fejlesztéséről (C/2023/1344)
- Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Az európai gazdászati stratégia [COM(2022) 440 final] (2023/C 140/07)
- Az Európai Parlament és a Tanács 650/2012/EU rendelete (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről
- Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2016/C 202/02)
- Európai Parlament (2020): *EU taxonómia: zöld beruházások a fenntartható finanszírozás fellendítésére*. Online: <https://www.europarl.europa.eu/topics/hu/article/20200604STO80509/eu-taxonomia-zold-beruhazasok-a-fenntarthato-finansziroz-as-fellenditesere>
- Európai Unió (2020): *Környezeti szempontból fenntartható befektetések értékelése*. Online: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/assessing-environmentally-sustainable-investments.html>

Kovács Tamás¹

A MÖGÖTTES FELELŐSSÉG
A TÁRSASÁGI JOGBAN, A KÖLTSÉGVETÉSI
ÉRDEKEK ÉRVÉNYESÍTÉSE

A NAV BÉKÉS VÁRMEGYEI ADÓ-
ÉS VÁMIGAZGATÓSÁGA MEGÁLLAPÍTÁSI
ÉS MARASZTALÁSI PEREI

MÖGÖTTES FELELŐSSÉG, JOGÁLLAMISÁG

Ahogy Kulcsár Kálmán *A jogfejlődés sajátosságai: a jog mint eszköz* című akadémiai székfoglalójában idézi Goethe sorait: „Cselekedni könnyű, gondolkodni nehéz; gondolkodva cselekedni kényelmetlen.”² Ezt a kényelmetlenséget azonban mindenkinek vállalnia kell, aki a társadalmi viszonyokon változtatni kíván.

A jelenleg hatályos társasági jogi szabályaink a rendszerváltás óta rengeteg átalakuláson mentek keresztül. Az utóbbi években a mögöttes felelősség szabályai is nagymértékben változtak, bővültek a társadalmi, gazdasági változásokhoz igazodva. A gazdasági környezet egyre bonyolultabb és összetettebb, a gazdaság szereplői olyan döntéseket hoznak, olyan megállapodásokat kötnek, amelyek nem illeszthetők be a korábbi jogi vagy számviteli kategóriákba. Az életviszonyok és technológiai változások üteme, tempója jóval meghaladja a jogalkotás reagálóképességét. Sokszor panaszkodunk jogalkalmazóként, hogy a nap mint nap megjelenő jogszabályok szinte átláthatatlan hálózatot alkotnak, azonban nekünk alkalmazkodnunk kell ezen új körülményekhez. Mindemellett nagyon gyorsan történnek a gazdasági események, nem években, hanem másodpercekben mérhető

¹ Igazgató, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Békés Vármegyei Adó- és Vámigazgatósága.

² „Handeln ist leicht, Denken schwer; nach dem Gedanken handeln unbequem” (Goethe: *Wilhelm mester tanulóiévei*), lásd: KULCSÁR 1983: 35.

egy-egy komoly gazdasági manőver lebonyolítása. Ez egyben azzal is jár, hogy egyre szélesebb körben és leplezetten történik a gazdálkodók vagyongazdálkodásának kimentése is. Az elérendő gazdasági cél vagy profit sok esetben átrobbog a törvényesség határain, amely határok egyébként nem könnyen állapíthatók meg.

A mögöttes felelősség szabályainak szűk szegmenséről írok a tanulmányban, amely az adóhivatal Békés vármegyei igazgatósága által indított megállapítási és marasztalási perek tapasztalatait taglalja. A mögöttes felelősség szabályainak hagyománya van a jogalkotásban, most a napjainkban hatályos szabályozást vizsgáljuk néhány rövid történelmi előzménnyel. Ahhoz, hogy a mögöttes felelősség kérdéséről teljesebb képet kapjunk, kitekintést teszünk az európai uniós tagállamok és más külföldi országok példáira, azonban ezt nagyon szűk körben tesszük a területi korlátok miatt.

Az Európai Unió a jogállamiságon, valamint az egyén jogainak és szabadságának tiszteletben tartásán alapul. Ezeket az értékeket az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) a legelején rögzíti. Az EUSZ 2. cikke szerint az unió az emberi méltóság, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul.

Ezek az értékek közősek az uniós tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az *igazságosság*, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában. A szerződést valamennyi uniós tagállam elfogadta és megerősítette. A tagállamok – az uniós intézményekkel együtt – kötelesek előmozdítani az EU célkitűzéseit és megvédeni annak értékeit.

Sok esetben nagyobb figyelem nélkül maradnak egy-egy szövegből azon részek, amelyekkel nem foglalkoznak aktuálisan, ilyen az igazságosság alapértéke. Az igazságosság mint etikai alapelv kapcsán a felelősség is a jogállamiság egyik fő pillére. Erkölcsei és jogi kategória, ami megmutatja, hogy egy-egy cselekménynek van-e következménye. Felelős-e valaki számot adni a tetteiért? Van-e az esetleges jogsértő magatartásoknak következménye? Az utóbbi években a jogállamiság sok szempontból átpolitizálódott, azonban elsősorban alkotmányjogi kategória, jogok és kötelezettségek,

kontrollmechanizmusok rendszere. Egy ország működése során – többek között – fontos, hogy:

- A vezetők (és ez alatt minden vezetőt érték az állami szférától a versenyszféráig) jól vezetik-e a rájuk bízott szervezetet, működtetik-e a vezetéssel, menedzseléssel, fejlesztéssel, kontrollal kapcsolatos kötelezettségeket?
- A munkavállalók, foglalkoztatottak vajon ténylegesen elvégzik-e feladataikat, és a szükséges mértékben rendelkezésre állnak-e munkahelyükön? (Az utóbbi években erősödő „home office” munkavégzés miatt ez nagyon komplex téma.)
- Az emberek állíthatnak-e a személyes kommunikációjukban vagy a közösségi médiumokban bármit másokról, jogi következmények nélkül? (A vélemény és szólásszabadság nem a beszólás szabadságát jelenti.)
- A vállalkozások tulajdonosai, vezető tisztségviselői milyen körben és meddig felelősek döntéseikért?

Magyarországon 1989-ben volt a rendszerváltás, amely az államot az államszocializmusból demokráciába, a gazdaságot a tervutasításos rendszerből a piacgazdaságba vezette át. Hogy ez hogyan sikerült, arról igen széles körben megoszlanak a vélemények. Mivel korábban az emberek megszokták, hogy többségében megmondják nekik, mit tegyenek, mit gondoljanak, furcsa helyzettel találták magukat szemben: ölükbe hullott a vállalkozás szabadsága vagy a gondolkodás, világnézet szabadsága.

Sok szemponttól zavaros időszak volt, azonban a vizsgált témában is a legnagyobb zavart az okozta, hogy a hosszú évtizedekig tartó „gondnokság” után nem igazán adtak hasznos iránymutatást, vezetést, tanácsokat az új játékszabályokhoz, nem határozták meg a kereteket. A vállalkozás szabadsága csak egy lehetőség, a tulajdonosnak, vezető tisztségviselőnek tisztában kell lennie a vállalkozáshoz fűződő jogaival, kötelezettségeivel és felelősséggel is. Még ma sem ismert széles körben (valószínű, hogy ez más országokban is így van), hogy egy társaság tulajdonosának, vezetőjének mögöttes felelőssége is van, döntéseikért, cselekményeikért későbbi időpontban, akár a szervezet megszűnése után is felelhetnek. Ez is a vállalkozói kultúra része. Ugyanez a helyzet a pénzügyi kultúra területén, sokat kell tennünk,

hogy a felnövekvő generáció rendelkezzen azon tudással, képességekkel, amelyek biztos fogódzót adnak a pénzügyek intézése vagy az adózás területén. Ez a tudás teszi képessé arra az embereket, hogy optimális döntéseket hozzanak, ne váljanak egy döntés miatt kiszolgáltatottá.

A mögöttes felelősség olyan járulékos jellegű, másodlagos, közvetett *helyállási kötelezettség*, amely alapulhat szerződésen (például szerződéses egyszerű kezesség) vagy törvény rendelkezésén (törvényi kezesség, valamint a mögöttes felelősség egyéb törvényi esetei). A mögöttesen felelős ugyanazon kötelezettség teljesítéséért felel, mint a főkötelezett.³

KÜLFÖLDI PÉLDÁK

Különböző országok különböző módon kezelik a mögöttes felelősséget, de megfigyelhető, hogy minden ország egyre szélesebb körben törekszik ezen szabályok pontosítására, ugyanis a vagyonkimentés és felelősség alól kibújás, mint motiváció, mindenhol ugyanaz.

Lengyelországban a tőketársaság vezető testületének tagjai egyetemlegesen felelnek minden vagyonukkal a társaság adóhátralékáért abban az esetben, ha annak behajtása teljesen vagy részlegesen eredménytelennek bizonyult. A lengyel Btk. 84. § (1) bekezdése szerint bárki, aki nem teljesíti vagy megszegi a rábízott felügyeleti kötelezettséget egy cég vagy szervezet működési szabályainak betartásával kapcsolatban, adóügyi bűncselekmény miatt bírsággal büntethető, még akkor is, ha ezt nem szándékosan teszi. Érdekes szabályozás, amely szerint akár gondatlanságból is el lehet követni adóval kapcsolatos bűncselekményt. Amennyiben ez tudatos gondatlanság, a szabályozás logikusnak tűnhet. Megjegyzem, a magyar büntetőjogban az eshetőleges szándék és tudatos gondatlanság elhatárolása ilyen esetben nagyon nehéz lenne.

Csehország széles körben alkalmaz jogszabályon alapuló kezesi felelősséget, megelőzve ezzel sok későbbi jogvitát.

³ Legfelsőbb Bíróság 1/2007. Polgári jogegységi határozat a mögöttes felelősségről.

Az *Egyesült Királyságban* a vagyonkimentés eseteire fókuszálnak, és ezzel kapcsolatban alkalmaznak széles körben mögöttes felelősségi szabályokat.

Spanyolország igen részletesen szabályozza az úgynevezett Általános Adótörvényben a mögöttes felelősség formáit. Széles körben szabályozzák azon gazdasági döntéseket, amelyek kreatív vagyonkimentési módszerekben testesülnek meg. A zavaros háttérű vagyonkivonásnál, vagyonelterelésnél az adós akkor mentheti ki felelősségét, ha észszerű, logikus magyarázatot tud adni a gazdasági döntésre, azonban ha ezt nem tudja teljesíteni, a felelősségét megállapítják. A követelés egyetemlegessé válhat, és kötelezett lehet azon személy is, aki a behajtási fázis alatt vagyon eltitkolásában, átruházásában részt vesz.⁴ A felelősség tehát beáll azon személynél is, aki ugyan nem vesz részt a tartozás felhalmozásában, de később a következmények törvénysértő elhárításában gégédkezik.

TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

Magyarországon a Kádár-korszakban, 1968-ban a gazdaság működésének megújítására törekedtek a központi tervezés súlyának csökkentésével és a vállalatok önállóságának fokozásával. Ez már egyfajta törekvés volt az önálló gazdálkodó szervezetek létrehozására. Az 1980-as évek első felétől volt lehetőség gazdasági munkaközösség alapítására, de a nagy változást a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény (a továbbiakban: első Gt.) hozta. A hatálybalépéstől, 1989. január hó 1. napjától lehetett vállalkozási tevékenységet folytatni több társasági formában. A rendszerváltást követően a csődeljárásról, a felszámolási eljárásról és végelszámolásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (a továbbiakban: Csődtv.) csak 1992. január hó 1. napján, azaz az első Gt.-t követő harmadik évben lépett hatályba. A jogalkotó is észlelte, hogy a likviditási problémákkal küzdő vagy egyenesen fizetéseképtelenné vált, illetve tevékenységüket befejezni kívánó társaságok sorsát jogszabályi szinten kell rendezni, ehhez már nem elegendők a polgári jog általános szabályai. A Csődtv. ekkor még nem tartalmazott szabályokat a mögöttes

⁴ Nemzeti Adó- és Vámhivatal Központi Irányítás Nemzetközi Főosztály megkeresései.

felelősségre vonatkozóan. Ez jelentős joghézag volt, lehetőséget adva a vagyoni elemek kimentésére, eltüntetésére.

A gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény (a továbbiakban: Gt.) úgy fogalmazott, hogy a vezető tisztségviselő feladatát önállóan látja el. Azon kötelezettség, amely szerint a vezető tisztségviselő a társaság ügyvezetését a gazdasági társaság érdekeinek elsődlegessége alapján önállóan látja el, későbbi szabály, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) pontosítása.⁵ A társaságok működése során egyértelműen meg kellett fogalmazni, hogy a vezető tisztségviselő a társaság érdekeinek megfelelően (nem más/mások vagy saját érdekei alapján) köteles eljárni. A jogalkotó már szabályozta a vezető tisztségviselők felelősségének kérdését fizetéseképtelenség esetére. A Gt. 30. § (3) bekezdése szerint:

„A gazdasági társaság fizetéseképtelenségével fenyegető helyzet bekövetkeztét követően, a vezető tisztségviselők ügyvezetési feladataikat a társaság hitelezői érdekeinek elsődlegessége alapján kötelesek ellátni. Külön törvény e követelmény felróható megszegése esetére, ha a gazdasági társaság fizetéseképtelenné vált, előírhatja a vezető tisztségviselők hitelezőkkel szembeni helytállási kötelezettségét.”

A Csődtv. 33/A. § beiktatása összhangban áll a korábbi Gt. rendelkezéseivel, azzal, hogy a vezetőnek a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet bekövetkeztét követően *az ügyvezetési feladatokat a hitelezők érdekeinek elsődlegessége alapján kellett ellátnia*, azonban emellett, hogy az elsődleges szempont a hitelezők érdeke lett a korábbi társasági érdekekkel szemben, megjelent a felelősség konkrét formája is a megállapítási per lehetőségével. Lényeges a hatályos szabályozásban, hogy ez a fajta mögöttes felelősség nemcsak a gazdasági társaságok, hanem a gazdálkodó szervezetek vezető tisztségviselői feladatait ellátókra is vonatkozik. A jogalkotó szándéka szerint a szabályozás mintájául az angol jogban alkalmazott *wrongful trading* (szó szerint jogtalan/törvénytelen kereskedés) esete szolgált, azonban a magyar szabályozás és a kialakult gyakorlat inkább a csalárd jellegű magatartásokra

⁵ Ptk. 3:112. § (2).

vonatkozik.⁶ Az utóbbi években bekerült a 33/A. § rendelkezései közé az is, hogy ha valaki környezetvédelmi kötelezettségeinek nem tesz eleget, az is hitelezői érdeket figyelmen kívül hagyó tevékenységnek minősül, ez hangsúlyos megjelenése a környezetvédelem európai követelményeinek.

A szabályozás, a kialakított gyakorlat meglehetősen bonyolult volt, ennek tisztázására hozták létre a Kúria Polgári Kollégiuma Joggyakorlat-elemző Csoportját, amely 2016.El.II.JGY.G.2. szám alatt 2017. február 6-án fogadta el összefoglaló véleményét. A csoport felmérte a jogszabályok időállapotát, struktúráját, a rendelkezések elhelyezését és gyakorlatát. A vélemény 11. számú tanulmánymelléklete részletesen elemzi a 2006-os Gt., a Ptk., valamint a Csődtv. és a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (a továbbiakban: Ctv.) vezető tisztségviselők hitelezőkkel szembeni szabályainak kapcsolatát.⁷ Mivel ezen felelősségi szabályok több alkalommal is módosultak, jelen tanulmány csak a hatályos szabályozással foglalkozik, illetve olyan eseti döntéseket említ, amelyek értelvése ma is alkalmazható, vagy a mai jogértelmezés kialakulásához vezetett.

A Ptk. 2014. március 15. napi hatálybalépésével a Gt.-t hatályon kívül helyezték. A gazdasági társaságokra vonatkozó szabályok bekerültek a Ptk. 3. könyvébe. A hatálybalépéssel az új Ptk. 3:112. § alapján a vezető tisztségviselő a társaság ügyvezetését a gazdasági társaság érdekeinek elsődlegessége alapján önállóan látja el, csak a jogszabályoknak, a létesítő okiratnak és a társaság legfőbb szerve határozatainak van alávetve. A Ptk. 3:118. § speciális szabályokat állapít meg a társaság jogutód nélküli megszűnésének esetére. Eszerint, ha a gazdasági társaság jogutód nélkül megszűnik, a hitelezők kielégítetlen követelésük erejéig kártérítési igényt érvényesíthetnek a társaság vezető tisztségviselőivel szemben a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint, ha *a vezető tisztségviselő a társaság fizetéseképtelenségével fenyegető helyzet beállta után a hitelezői érdekeket nem vette figyelembe*. A rendelkezés végelszámolással történő megszűnés esetén nem alkalmazható.

⁶ FABÓK 2017.

⁷ A Kúria Polgári Kollégiuma Joggyakorlat-elemző Csoport 2016.El.II.JGY.G.2. „A vezető tisztségviselők hitelezőkkel szembeni felelőssége” tárgykörben felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatalnak is részletesen kellett foglalkoznia a témával, mert a mögöttes felelősség alkalmazása sok esetben megfelelő eszköz arra vonatkozóan, hogy a költségvetési érdekeket érvényesítsék. A gazdálkodó szervezetek fizetésképtelenségének kialakulásánál viszonylag gyakran fordul elő, hogy közteherfizetési kötelezettségeiknek nem tudnak eleget tenni, ezért alakul ki likviditási probléma. Az sem példátlan, hogy üzleti partnerek felé fennálló tartozás vagy bármilyen más követelés (kártérítés, munkajogi igény stb.) teszi lehetetlenné a közterhek megfizetését. A likviditási nehézségekkel szembesülő gazdálkodó szervezeteknél majdnem mindig felmerül a közterhek, adók megfizetésének problémája. A gazdálkodók ilyen helyzetekben az adóhivatalt is a hitelezők közé sorolják. A közteherfizetési kötelezettségeknek a fizetési nehézségekkel küzdő gazdálkodónak is eleget kell tennie. A sok jogértelmezési és jogalkalmazási probléma feldolgozása során született meg a NAV Központi Irányítás Fizetésképtelenségi és Végrehajtási Főosztály főosztályvezetője által kiadott módszertani segédlet a fizetésképtelenséggel és a végrehajtással kapcsolatos perekhez.

A MÖGÖTTES FELELŐSSÉG PEREINEK SZABÁLYOZÁSA

A gazdasági társaságok vezető tisztségviselői, tagjai döntésükért felelősséggel tartozhatnak a társaság és külső személyek felé is. Az adóhivatal által indított mögöttes felelősségi perek többek között az alábbi jogszabályokon alapulnak:

- Csődtv. 33/A. § (1) bekezdése szerinti megállapítási per;
- Csődtv. 33/A. § (11) bekezdése, a 33/A. § (1) bekezdés szerinti perben jogerősen megállapított felelősség alapján marasztalási per;
- Csődtv. 63/A. § szerint a társasági részesedés rosszhiszemű átruházása miatti felelősség alapján megállapítási per;
- Ctv. 118/A. § (1) és 118/B. § (1) bekezdése alapján a kénysztörölési eljáráshoz kapcsolódó perek.

*a) A Csődtv. 33/A. § (1) bekezdése
szerinti megállapítási perek*

„A hitelező vagy – az adós nevében – a felszámoló a felszámolási eljárás alatt keresettel kérheti a 6. § szerint illetékes bíróságtól annak megállapítását, hogy azok, akik a gazdálkodó szervezet vezetői voltak a felszámolás kezdő időpontját megelőző három évben, a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet bekövetkeztét követően a vezetői feladataikat nem a hitelezők érdekeinek figyelembevételével látták el, és ezzel okozati összefüggésben a gazdálkodó szervezet vagyona csökkent, vagy a hitelezők követeléseinek teljes mértékben történő kielégítése más okból meghiúsulhat. E bekezdés alkalmazásában a hitelezői érdekeket figyelmen kívül hagyó tevékenységnek minősül az is, ha a vezető elmulasztotta a környezetkárosodás megelőzésére, a környezetkárosítás abbahagyására, illetve a kármentesítésre vonatkozó, jogszabályban meghatározott kötelezettségeket, és ennek következtében a hitelezők követeléseinek teljes mértékben történő kielégítése meghiúsulhat. Ha többen közösen okoztak kárt, felelősségük egyetemleges.”⁸

A norma szövegéből is látszik, hogy bonyolult, több tényállási elemből álló szabályozást alkottak, amelynek alkalmazása különös körülményt igényel. A tényállási elemek részletes, alapos vizsgálata vezethet az eredményes jogérvényesítéshez. Korlátozott, hogy ki, mikor, milyen időszak alatt kifejtett magatartás miatt, milyen gazdasági helyzetben hozott döntése alapján vonható felelősségre. A perindítás joga, azaz hogy ki indíthat pert, és milyen időszak alatt (a felszámolási eljárás alatt), konkrétan, egyértelműen meghatározható.

A többi tényállási elem meghatározása bizonyítást, az esetek többségében mérlegelést is igényel.

Lényeges, hogy milyen időszakban kifejtett magatartásra alapít felelősséget a jogalkotó. A Fővárosi Ítéltábla Gf. 40.212/2022/5. számú eseti döntésében kifejtette, hogy csakis az a magatartás eredményezheti a felelősség megállapítását, amelyet az alperes az adós vezetőjeként, a Csődtv. 33/A. §

⁸ Csődtv. 33/A. § (1).

(1) bekezdésében meghatározott, a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet bekövetkezése és a felszámolás kezdő időpontja közötti időintervallumban tanúsít. A felszámolás kezdő időpontja a felszámolás elrendeléséről szóló végzés *Cégközlöny*ben való közzétételének a napja, a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet jellemzően ezt megelőzően már bekövetkezik, ennek bizonyítása tényeken alapuló következtetés alapján lehetséges.

Egyértelműen *vezetőnek számít*, aki vezető tisztségviselőként hivatalos nyilvántartásban szerepel, azonban a Csődtv. 33/A. § (2) bekezdés szerint vezetőnek számít az is, aki a döntések meghozatalára ténylegesen meghatározó befolyást gyakorol. A szakirodalomban ezen személyeket „árnyékvezetőnek” nevezik. A lényeg, hogy olyan személyek számítanak ezen szakasz alapján vezetőnek, akik ténylegesen tudják a döntést befolyásolni, a valóságban sok esetben az árnyékvezető a tényleges vezető. A bíróság mérlegeléssel tudja eldönteni, hogy egy meghatározott adós társaságnál mely személyek tekinthetők „árnyékvezetőnek”. A „háttérből irányító” vezetőknek egyebekben büntetőjogi felelőssége is felmerülhet. A jogalkotó nem véletlenül nem a vezető tisztségviselő fogalmat használja, ugyanis a valóságban éppen a közhiteles nyilvántartásba bejegyzett személynek (például strómanok, családtagok) nincs semmilyen befolyása a döntésekre.

Annak megállapítása, hogy a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet bekövetkezett-e, több szempontot is mérlegelő tényállás alapján történhet meg. Amennyiben a társaság mobilizálható vagyona a tartozásokat fedezi vagy előreláthatóan fedezni fogja (például nincs elegendő pénz a folyószámlán, de egy hamarosan lejáró kötvényből származó pénzzel ki lehet elégíteni a hitelezőket), akkor nem beszélhetünk fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzetről. Azonban megállapítható, hogy ha sem a mai időállapotban, sem pedig a jövőben nincs olyan konkrét vagyoni eszköz (nem lehet hivatkozási alap a lehetséges hitelfelvétel, amelynek a folyamata el sem kezdődött), amely alapot adhat a követelések kielégítésére, az fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzetnek számít.

Azt eldönteni, hogy a gazdálkodó szervezet vagyona csökkent-e, a számviteli törvény rendelkezései alapján lehetséges. Amennyiben a számvitelről szóló 2000. évi C. törvény rendelkezései szerinti befektetett eszközök (immateriális javak, tárgyi eszközök, befektetett pénzügyi eszközök, halasztott

adókövetelés), illetve forgóeszközök (készletek, követelések, értékpapírok, pénzeszközök) állománya csökken,⁹ akkor csökken a gazdálkodó szervezet vagyona. Önmagában a kölcsön nyújtása, akár a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet bekövetkezte előtt, akár utána történik, nem jelenti automatikusan a vagyon csökkenését, illetve a felróhatóság megállapítását. Értékelni kell hogy a kölcsönnek mi a célja, illetve hogy van-e a visszafizetésnek reális esélye. Nem értékelhető reális és gazdaságilag észszerű, a hitelezők érdekeit is figyelembe vevő döntésnek, ha a szervezet nevében a vezető közeli hozzátartozójának ad kölcsön. Ahogyan a NAV egy 2024. évi sajtóközleményében szerepelt:

„Saját fiának fizetett ki tagi kölcsönt, így próbálta kimenteni a vagyont a felszámolási eljárás alatt álló cégből a kft. egykori képviselője. A NAV Békés Vármegyei Adó- és Vámigazgatósága polgári pert kezdeményezett ellene, amelyben a bíróság kimondta: a korábbi képviselő magánvagyonával felel a hitelezőknek.”

A jogszabályi környezetből fakadóan egy likviditási problémákkal küszködő gazdálkodó szervezet vezetőjének a jelenlegi jogszabályi környezetben nagyon szűk körben van lehetősége döntések meghozatalára. Lehetősége van arra, hogy összehívja a legfőbb szervet, és tájékoztassa a pénzügyi, jogi helyzetről, lehetőségekről a jelen lévő tagokat.¹⁰ Lehetősége van arra, hogy pótbefizetést javasoljon, vagy javasolhatja a legfőbb szervnek a felszámolás kezdeményezését. Hatékonyabb lenne a szabályozás, ha a vezetőnek lehetőséget adna olyan döntések meghozatalára, amelyekkel közvetlenül kielégíthetné hitelezőket (akár meghatározott sorrendben), vagy akár észszerű kockázat vállalásával is, de növelhetné a vagyont. A jogalkalmazást jelentősen nehezíti az is, hogy a vezető tisztségviselők konkrét felelősségre vonása kétlépcsős perben történik.

⁹ NAV Központi Irányítás Fizetéseképtelenségi és Végrehajtási Főosztály főosztályvezetője által kiadott 6001/2023. módszertani segédlet a fizetéseképtelenséggel és a végrehajtással kapcsolatos perekhez.

¹⁰ C S Ó K E 2019: A 33/A. § kommentárja.

A jelenlegi szabályozás nem ad rá lehetőséget, hogy a felszámoló aktívabb közreműködéssel próbálja meg a gazdálkodást helyreállítani, a felszámolási vagyon növelésével, szabályozott módon történjen meg a követelések hitelezők közötti szétosztása. Jelenleg a felszámolás során lefolytatott megállapítási perben kell meghatározni azokat a kereteket, amelyek között a felszámolási eljárás befejezését követően a hitelezők, akik nem kapták meg követeléseiket, egy marasztalási perben érvényesíthessék igényeiket a volt vezető tisztségviselőkkel szemben.

A felszámolási eljárás alatt indítható a megállapítási per, és ezen jogerős bírósági megállapításra alapozva lehet indítani a marasztalási pert azon hitelezőknek, akiknek az igénye a felszámolási eljárásban nem térült meg. A megállapítási per a felszámolási eljárás alatt, a marasztalási per a felszámolási eljárás után indítható. Ez a kétlépcsős perlési lehetőség megnehezíti a hitelezők igényének érvényesítését és a kifogásolható gazdasági döntéseket hozó vezetők felelősségre vonását is. A joggyakorlat-elemző csoport összegzése kitér arra, hogy a kialakított szabályozás azoknak a hitelezőknek szól, akik követelésüket nem biztosították. Akik biztosítják a követelést, már a felszámolási eljárás előtt érvényesítik igényeiket, vagy a felszámolási eljárás megindítása után a Csódtv. rendelkezései alapján sokkal előnyösebb helyzetben vannak.

Ahogy a joggyakorlat-elemző csoport felmérte, a 2007. évig jellemző volt, hogy a keleti országrészben az adóhatóság igen aktívan indította a megállapítási pereket, azonban jóval kisebb számban indultak marasztalási perek. A marasztalási perek kisebb volumenben történő indításának okait nem tárták fel részletesen. A Kommentár¹¹ és az adóhivatalnál dolgozó kollégák többségének álláspontja szerint a jelenlegi szabályozáshoz képest jóval egyszerűbb lenne a jogalkalmazás, ha megszűnne a kétlépcsős per, és egyből marasztalási pert lehetne indítani. Továbbgondolva azonban további jogalkalmazási problémákat okozhatna, ha a felszámolás alatt indított és jogerősen befejezett egylépcsős perhez képest a követelésre vonatkozóan más tartalmú döntés születne a felszámolási eljárás lezárásaként (például egy felszámolási eljárás alatt indult és jogerősen befejezett perben nagyobb

¹¹ CSŐKE 2019.

összeget állapítanak meg, mint a felszámolási eljárás során született vagyont sorrendben felosztó jóváhagyó döntésben). Egy felelősségi perben más szempontok alapján állapítják meg a követelések megalapozottságát és a tényállást, mint egy felszámolást lezáró és felosztást jóváhagyó végzésben. Amennyiben a felszámolási eljárás alatt egy hitelező a volt vezető tisztségviselő ellen marasztalási pert nyerne, azonban a felszámolási eljárás lezárásával ugyanezen hitelező hozzájutna a követelése egy részéhez (vagy nem olyan összegben jutna neki a felszámolás lezárásaként felosztott vagyomból), a marasztalási perben megállapítottak már nem vagy nem teljes részben lennének végrehajthatók. Az egylepcsős per indítására álláspontom szerint csak a felszámolási eljárás jogerős lezárását követően kerülhetne sor, hogy az ilyen jellegű problémákat ki lehessen küszöbölni, így a jogalkotásnál kulcskérdés lesz a perindítás joga megnyíltának időpontja.

A magyar szabályozásban komoly joghézag, hogy amennyiben a vezető teljesíti a Csódtv. 33/A. § (4) bekezdésében foglaltakat, akár látszattevékenységgel is kimentheti magát a felelősség alól. Az eljáró bírónak nagyon körültekintőnek kell lennie a bizonyítási eljárás során, hogy átlássa azt, hogy a perelt volt vezető csak a felelősség alóli mentesülés miatt fejtett ki bizonyos magatartásokat, vagy az adott helyzetben minden lehetséges eszközt kihasználta a hitelezők kielégítése érdekében, és ténylegesen volt-e esély a hitelezők kielégítésére.

A joggyakorlat a vezető felelősségét tipikusan a felróható (szándékos vagy gondatlan) vagyont csökkentő magatartásokra alakította ki. Az ilyen magatartásokat teljeskörűen nem lehet felsorolni, de idetartozik a vagyontárgyak eladása, átruházása ellenérték nélkül vagy különösen alacsony ellenérték mellett, kölcsön, előleg fizetése, kirívóan észszerűtlen kockázatvállalás a befektetések során, a felszámolóval kapcsolatos kötelezettségek megszegése, a vagyoni helyzethez képes magas osztalék fizetése, a saját vagy családtagok részére történő vagyónátruházás. Összefoglalva: mindazon magatartások, amelyek a gazdasági észszerűség követelményeivel ellentétesen csökkentik egy társaság vagyonát vagy a hitelezők kielégítésének alapját.

A Csódtv. 33/A. § (5) bekezdése alapján, amennyiben a vezető a felszámolás kezdő időpontját megelőzően neki felróhatóan nem vagy nem megfelelően tett eleget a gazdálkodó szervezet éves beszámolója letétbe

helyezési és közzétételi kötelezettségének, vagy nem teljesíti a felszámoló felé a beszámolóképzési, irat- és vagyónátadási, továbbá tájékoztatási kötelezettségét, megfordul a bizonyítási teher. Ebben az esetben a vezetőnek kell bizonyítania, hogy a vezetői tevékenysége alatt nem következett be fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet, vagy ha ilyen körülmény fennállt, a vezetési feladatai ellátása során a hitelezők érdekeit is figyelembe vette. Fontos kérdés a jogalkalmazás során, hogy a felróhatóságot kinek kell bizonyítania.

A bizonyítási teher átfordulása az alperesre, mint volt vezetőre, akkor is megvalósul, ha az éves beszámolót késedelmesen teszik közzé; ezen álláspontot erősítette a Fővárosi Ítélőtábla Gf. 40.230/2022/6. számú döntése. Akkor is a volt vezetőt terheli a bizonyítás terhe, ha törvényi határidőn belül teszik közzé a beszámolót, de valótlan adatokat tartalmaz, illetve a vezető tisztségviselő az adós iratanyagát, vagyonelemeit hiányosan adja át a felszámolónak. A kialakított joggyakorlat szerint amennyiben az átadott iratanyag vagy vagyon hiányos, az nem számít kimentést megalapozó átadásnak.

Amint arra több eseti döntés is kitért, ha a Csődtv. 33/A. § (5) bekezdésében írt körülmények megvalósulnak, akkor nem a felperesnek kell a hitelezői igények kielégítésének elmaradását eredményező konkrét ügyvezetői magatartást állítani vagy bizonyítani. Tehát nem követelhető meg a felperestől sem a hitelezői érdekeket sértő konkrét vezetői magatartás megjelölése, sem az okozati összefüggés bizonyítása. Erre vonatkozóan fokozatosan alakult ki a ma elfogadott jogértelmezés.

A bizonyítási teher megfordítása több bírói fórum ellentétes jogértelmezését eredményezte. A Pécsi Ítélőtábla döntése (GfV.40.016/2019/4.) szerint a Csődtv. 33/A. §-ra alapított kereset esetén a felperes bizonyítási érdekébe tartozik a vezető tisztségviselő hitelezői érdekeket sértő magatartása (mulasztása) és a hitelezői igények meghíúsulása közti ok-okozati összefüggés bizonyítása. A bizonyítási érdek a Csődtv. 33/A. § (5) bekezdésében írt tényállás esetén sem fordul át az alperesre. Ha az adós iratait a vezető tisztségviselő a felszámolónak nem adta át, a felperes bizonyítási szükséghelyzetben van, aminek következtében azt a tényt, hogy az alperes hitelezői érdekeket sértő magatartása és a hitelezői igények kielégítésének meghíúsulása közt fennáll az ok-okozati összefüggés, valósnak kell elfogadni.

Ezzel szemben a Debreceni Ítéltábla kifejtette (Gf.III.30.289/2021/7.), hogy a jogalkotó az anyagi jogi tényállásban rendezte a bizonyítási kötelezettség kérdését, így nincs helye a hasonló célt szolgáló eljárásjogi szabály, így a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) 265. §-a (bizonyítási szükséghelyzet) alkalmazásának.¹²

Jó támpontot adhat a jogalkalmazáshoz a Szegedi Ítéltábla döntése (Gf. 30.040/2022/9.), amelyben kifejtette, hogy – a Csődtv. 33/A. § (1) bekezdésére hivatkozás esetén – két tényállási elemre a felperesnek csak tényállítást kell tennie:

- a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet fennálltára az alperes vezető tisztségviselői jogviszonya alatt, konkrét időpont megjelölése nélkül, és
- a vezető hitelezői érdekeket sértő magatartására, ezáltal vagyonsökkenést és/vagy a hitelezők teljes kielégítését megghiúsító magatartására általánosságban, a konkrét vagyonsökkenést okozó vagy más, a hitelezők követelésének teljes kielégítését megghiúsító károkozó magatartás megjelölése nélkül.¹³

A Kúria ítéletének (Gfv. 30.198/2021/4.) indokolásában megállapította, hogy a felperes keresetét a Csődtv. 33/A. § (1) bekezdésének nem az első, hanem a második fordulatra alapította, és az (5) bekezdésre is hivatkozott. A szabályhoz kapcsolódó miniszteri indokolás félreérthető megfogalmazása ellenére nem újabb, az (1) bekezdésben foglalttól elkülönülő, ahhoz képest további felelősségi tényállást tartalmaz, hanem a Cstv. 33/A. § (1) bekezdése szerinti felelősségi tényállás egyes elemei vonatkozásában a bizonyítási

¹² NAV Központi Irányítás Fizetéseképtelenségi és Végrehajtási Főosztály főosztályvezetője által kiadott 6001/2023. módszertani segédlet a fizetéseképtelenséggel és a végrehajtással kapcsolatos perekhez.

¹³ NAV Központi Irányítás Fizetéseképtelenségi és Végrehajtási Főosztály főosztályvezetője által kiadott 6001/2023. módszertani segédlet a fizetéseképtelenséggel és a végrehajtással kapcsolatos perekhez.

teher megfordításáról rendelkezik. A Cstv. 33/A. § (5) bekezdése szerint a felperesnek nem kell bizonyítania a vezető tisztségviselő jogellenes magatartását; ilyenkor a vezetőnek kell igazolnia, hogy tisztsége alatt nem volt fizetéseképtelenségi veszély, vagy ha volt, akkor a hitelezők érdekeit is figyelembe vette.

*b) A Csődtv. 33/A. § (11) bekezdése
alapján indítható marasztalási per*

A Csődtv. 33/A. § (11) bekezdése tartalmazza a kétlépcsős perekben a megállapítási perekre épített marasztalási per, azaz a második lépcső szabályait. A felszámolási eljárás jogerős lezárásáról hozott határozat *Cégközönyben* való közzétételét követően bármely hitelező keresettel kérheti a bíróságtól, hogy a 33/A. § (1) bekezdés szerinti perben jogerősen megállapított felelősség alapján, az okozott vagyoni hátrány mértékéig kötelezze az adós volt vezetőjét a felszámolási eljárásban nyilvántartásba vett, de ott meg nem térült követelésének megfizetésére.

A marasztalási per korábban a felszámolási eljárás jogerős lezárásáról hozott határozat *Cégközönyben* való közzétételét követő 90 napos jogvesztő határidőn belül volt indítható. 2020. augusztus 1. napja után a kártérítés esedékessé válásától, vagyis a károsodás bekövetkeztétől, az adós cégjegyzékből való törlésétől számított ötéves elévülési időn belül indítható ilyen per. Lényeges szabály, hogy csak a nyilvántartásba vett, de meg nem térült követelések vonatkozásában lehetséges a perindítás.

A kétlépcsős per sajátossága, hogy az első, azaz a megállapítási per döntése úgy funkcionál, mint egy közbenső ítélet [Pp. 341. § (4) bekezdés], az itt megállapított jogalap, tehát a felelősség nem vitatható a marasztalási perben. Ahogyan a Fővárosi Ítéletábla kifejtette (Gf. 40.171/2022/7.), az adós vezetője felelősségének megállapítására vonatkozó jogerős bírósági ítéletet követően már ismételtelen nem teheti vitássá felelősségét, nem fogadható el a felelősség megállapításának mellőzésére irányuló védekezés.

*c) A Csődtv. 63/A. § szerint a társasági
részesedés rosszhiszemű átruházása miatti
felelősség alapján indított megállapítási per*

„Amennyiben az adósnak – a bíróság által jóváhagyott közbenső mérleg (egyszerűsített eljárás esetén pedig a bíróság által jóváhagyott vagyonfelosztási javaslat) szerint – a jegyzett tőkéjének 50%-át meghaladó mértékű tartozása van, a hitelező kereseti kérelmére a 6. § (1) bekezdése szerint illetékes bíróság megállapítja, hogy a felszámolási eljárás megindítását megelőző három éven belül részesedését átruházó, többségi befolyással rendelkező volt tag (részvényes) korlátlanul felel az adós ki nem elégített kötelezettségeiért, kivéve, ha a részesedését átruházó volt tag bizonyítja, hogy az átruházás időpontjában az adós még fizetőképessé volt, és a fenyegető fizetéseképtelenség vagy a fizetéseképtelenség csak ezt követően következett be, vagy az adós ugyan fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzetben volt vagy már fizetéseképtelen volt, de a tag (részvényes) az átruházás során jóhiszeműen és a hitelezők érdekeinek figyelembevételével járt el. A felszámoló az e bekezdés szerinti felelősséget megalapozó, társasági részesedést átruházó jogügyletre vonatkozó információkról köteles a hitelezői választmányt, a hitelezői képviselőt és a nyilvántartásba vett hitelezőket tájékoztatni. A keresetet legkésőbb a felszámolási eljárás jogerős lezárásáról hozott határozat Cégléteségben való közzétételét követő 90 napos jogvesztő határidőn belül lehet benyújtani.”¹⁴

Az idézett szabályozás a gazdasági társaságokat csalárd módon átruházó, felelősség elkerülésére irányuló magatartást kifejtő volt többségi tulajdonosokkal szemben ad lehetőséget a perindításra. A mindennapokban ez általában úgy valósul meg, hogy nagy tartozással rendelkező társasági részesedést a tag strómannak vagy olyan külföldi személynek ad el, aki elérhetetlen.

Ezen szabály alkalmazása során is több elemből álló tényállást kell bizonyítani. Bíróság által jóváhagyott mérleg (vagy vagyonfelosztási javaslat)

¹⁴ Csődtv. 63/A. §.

szükséges amellet, hogy a jegyzett tőke 50%-át meghaladó mértékű tartozás áll fenn. A részesedést átruházó, többségi befolyással rendelkező tag korlátlanul felel, amennyiben a bíróság megállapítja felelősségét. Lényeges, hogy a részesedés átruházását nem szűkíti le a jogszabály az adásvételre, így bármilyen nemű átruházás szóba jöhet. (Kivéve, ha az alapító okirat/ társasági szerződés kizárja az adásvétel jogcímén kívüli átruházást, mert ebben az esetben a más jogcímen történő átruházás érvénytelen.)

A volt tag mentesülhet a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy az átruházás időpontjában az adós még fizetőképessé volt, és a fenyegető fizetéseképtelenség vagy a fizetéseképtelenség csak ezt követően következett be. Ahogyan azt a bíróság döntésében kimondta, a társasági részesedését átruházó többségi befolyással rendelkező tag, ha a részesedés átruházására a felszámolási eljárás megindítását megelőző három éven belül került sor, a társaság pedig a saját tőkéjének 50%-át meghaladó, ki nem elégített tartozást hagyott hátra, a felelősségátvitel alapján fennálló felelőssége alól csak akkor mentesülhet, ha a részesedés átruházásakor a társaság fizetőképessé volt, ennek hiányában ő maga jóhiszemű volt (Kúria Gfv. 30.337/2023/6.). A tényállásból az a következtetés is levonható, hogy nem áll fenn a tagnak a felelőssége, ha azt bizonyítja, hogy nem rendelkezett többségi befolyással (például törzsbetétektől eltérő szavazati arány).

A jogszabály lényeges része, hogy a felszámolónak tájékoztatási kötelezettsége áll fenn a felelősséget megalapozó, társasági részesedést átruházó jogügyletre vonatkozó információkról. A hitelezői választmánynak tudnia kell azon átruházásokról, amelyek alapján pert indíthat a jogvesztő határidőn belül.

*d) A Ctv. 118/A. § (1) és
118/B. § (1) bekezdése alapján a kényszersztörlési
eljáráshoz kapcsolódóan indítható perek*

A kényszersztörlési eljárás szabályai a Ctv.-be jóval a hatálybalépés után, 2014. július hó 1. napjától kerültek be. A kényszersztörlési eljárás alapvetően a jogszabályokkal ellentétesen működő társaságok megszüntetésére jött létre. Ilyen

eljárás indítható, ha a cégbíróság a céget megszüntnek nyilvánítja, ha a cég a végelszámolást három éven belül nem fejezte be, és a törlése iránt kérelmet nem terjesztett elő, vagy ha a cég jogutód nélkül megszűnt, és végelszámolási eljárás lefolytatásának nincs helye. Ezen szabályok a törvénysértően működő, magukra hagyott, alapvető kötelezettségeket sem teljesítő cégek hivatalos nyilvántartásból való kivezetését szolgálják, így ennek a jogintézménynek egyfajta „adattisztító” funkciója is van a cégnyilvántartásban.

2021 júliusától több tényező is megváltozott a szabályozásban, azóta van lehetőségük a társaságoknak „kijönni” a kényszerszünetből és működőképessé tenni a céget. A lehetőség egyben felelősség is, mert ha elmulasztja a vezető a törvényi kötelezettségeit, vagy nem él velük, a szankciók súlyosak lehetnek (eltiltás, felelősség a hitelezők felé).

A Ctv. 118/A. §-a a tag, a 118/B. § a vezető tisztségviselő felelősségét szabályozza. A két eltérő státusz felelőssége más jogi és ténybeli alapon nyugszik. A cégjegyzékből törölt, korlátozott felelősséggel működő cég tagja, amennyiben visszaél korlátolt felelősségével, korlátlanul felel a cég hitelezőinek kielégítetlen követelése erejéig. Ez a szabály áttöri a korlátlan felelősséget. Korlátozott felelősséggel visszaélésnek azt minősíti, ha a tag tartósan hátrányos üzletpolitikát folytat, a cég vagyonával sajátjaként rendelkezik, vagy olyan döntést hoz, amelyről tudta, vagy tudnia kellett, hogy a cég törvényes működésével ellentétes. A társaság külső képviseletét, a szerződések megkötését, az alapvető operatív gazdasági döntéseket (amennyiben nincs az alapító okiratban/társasági szerződésben vagy jogszabályban korlátozva) a vezető tisztségviselő önállóan látja el. A tag akkor folytathat tartósan hátrányos üzletpolitikát, ha a legfőbb szerv ilyen döntéseket hoz, vagy a vezetőt a legfőbb szervén keresztül ilyen döntésekre utasítja. Hátrányos üzletpolitika folytatásával kapcsolatosan a Ptk. is tartalmaz általános felelősségi szabályokat. A gazdasági társaságok tagjai sok esetben kezelik sajátjukként a cég vagyonát, holott a cég könyveiben szereplő vagyon a cég tulajdona, nem pedig a tulajdonos magánszemélyé. Természetesen lehetséges a tagoknak használni a cég vagyonát, de ehhez valamilyen jogcímnek kell fűződnie, és közteherfizetési kötelezettségeket is eredményezhet (például cégautóadó).

Aki a kénysztörlesztési eljárás megindulása előtt három évvel csalárd módon átruhazza részesedését, szintén korlátlanul felel a cég hitelezőjének kielégítetlen követelése erejéig. Van lehetőség a felelősség alóli mentesítésre, azonban ebben az esetben a tagot terheli a bizonyítás kötelezettsége. A jogszabály úgy rendelkezik, hogy mentesül a tag, amennyiben bizonyítja, hogy az átruházás során jóhiszeműen és a hitelezői érdekek figyelembevételével járt el.

A cég vezető tisztségviselője a taggal szemben „csak” az okozott hátrány erejéig felel, így a felelőssége nem korlátlan, mint a tagnál. Amennyiben a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet bekövetkezését követően az ügyvezetési feladatokat nem a hitelezői érdekek figyelembevételével látja el, illetve a tevékenysége következtében a cég vagyona csökkent, a hitelezők követeléseinek kielégítése meghiúsul, felelőssége megállapítható. Vezető tisztségviselőnek számít a végelszámoló és az a személy is, aki a cég döntéseinek meghozatalára ténylegesen meghatározó befolyást gyakorolt (fentiekben kifejtett „árnyékvezető”).

A KÖLTSÉGVETÉSI ÉRDEKEK VÉDELME

Érdemes megemlíteni, hogy nem csak peres eszközökkel van lehetőség felelősség megállapítására. Nem peres eljárás, de hatékony eszköz az adóhatóság által fogantatosítandó végrehajtási eljárásokról szóló 2017. évi CLIII. törvény 102. §-ának rendelkezése, amely helytállási kötelezettséget állapít meg a végrehajtási eljárással kapcsolatosan kötelezettségét elmulasztó személlyel szemben. Ha az adóhatóság az adósságot megillető jövedelmet, a hitelintézetnél kezelt összeget, illetve követelést vonja végrehajtás alá, a munkáltatónak, hitelintézetnek, valamint más személynek együtt kell működnie. Amennyiben az adóhatóság felhívása ellenére nem nyilatkozik, a levonást, átutalást, megfizetést elmulasztja, vagy nem a jogszabályban előírtaknak megfelelően teljesíti, *határozattal* kötelezi a követelés, illetve az adótartozás megfizetésére. Amennyiben az adóhivatal a hitelintézetnél kezelt összeg zárolását rendeli el, és ennek a hitelintézet nem tesz eleget, bírsággal sújtható.

A NAV Békés Vármegyei Adó- és Vámigazgatósága a 2016. évtől fokozatosan növelte a fentiekben említett perek indításának számát,¹⁵ a bírói gyakorlat által kialakított követelményekhez igazodva. A perek számának fokozásából megállapítható, hogy a mögöttes felelősség érvényesítése egyre hangsúlyosabb szerepet kap, egyre szélesebb körben alkalmazott.

Ezen perekből kettő vesztes per volt, ami 99,25%-os pernyertességet jelentett. Ugyanilyen tendenciák figyelhetők meg az országos gyakorlatban. A pernyertesség magas arányát a fentiekben kifejtett jogszerűségi és célszerűségi szempontok alapján történt perelőkészítő munka eredményezte.

Korábban a marasztalási perek kisebb volumenben történő indításának a magyarázata a követelés behajtásának esélytelensége lehetett, valamint a mai gyakorlatban az okok között kell megemlítenünk azt is, hogy az alperesek a vezetői felelősség megállapítása után peren kívüli megállapodások útján próbálnak helytállni a kielégítetlenül maradt tartozásokért.

ÖSSZEGRÉS

A fizetési nehézségekkel küzdő gazdálkodónak is törekednie kell arra, hogy a közterheket megfizesse, az adóhivatalnak pedig törvényi kötelezettségénél fogva érvényesítenie kell az adók beszedését, amely az ország gazdasági működőképességének alapja. Ennek érdekében az adóhivatal a mögöttes felelősség kérdését hosszú évek alatt kialakított gyakorlat alapján, következetesen kezeli. A perek megindítását megelőzően jogszerűségi és célszerűségi szempontok alapján elemzik az egyes ügyeket.

Fontos, hogy a gazdasági társaság vezetője tudatosan kezelje a működés során felmerült problémákat. A vezetés és a döntések meghozatala során érdemes a lehetséges következményeket számba venni, érdemes a felelősséggel, mögöttes felelősséggel kapcsolatos szabályokkal tisztában lenni. Az ilyen típusú jogvitáknál, pereknél sokszor előfordul a megalapozatlan vagy

¹⁵ A NAV Békés Vármegyei Adó- és Vámigazgatósága által a mögöttes felelősség érvényesítése érdekében indított peres eljárások száma: a 2016. évben 1 db, a 2017. évben 12 db, a 2018. évben 8 db, a 2019. évben 12 db, a 2020. évben 36 db, a 2021. évben 35 db, a 2022. évben 58 db, a 2023. évben 60 db, a 2024. évben 52 db.

a körülmények téves megítéléséből fakadó hivatkozás. Ahogyan Stephen Hawking írta:

„Mit kellene tenned, ha rájössz, hogy hibát követél el? Vannak emberek, akik soha nem ismerik el, hogy tévedtek, és továbbra is új – gyakran egymásnak is ellentmondó – érveket keresnek álláspontjuk alátámasztására, ahogyan Eddington is tette a fekete lyukak elméletével szembeni ellenállásakor. Mások azt állítják, hogy valójában soha nem is támogatták a téves nézetet, vagy ha mégis, akkor csak azért, hogy kimutassák: az ellentmondásos. Úgy tűnik számomra, sokkal jobb és kevésbé zavarba ejtő, ha az ember nyomtatásban ismeri be, hogy tévedett.”¹⁶

Ha ezen rövid tanulmánnyal sikerül elgondolkodtatni a jogász kollégákat, jogalkalmazókat, vagy a gazdálkodó szervezetek vezetőit a korlátozott felelősség áttörésének alkalmazására vonatkozóan, már megérte. Bízom abban, hogy a jogalkotók figyelembe veszik a jogalkalmazók, köztük a bíróságok és az adóhivatal tapasztalatait, a készülő új jogszabály megerősíti és egyszerűsíti a mögöttes felelősség alkalmazásának feltételeit.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CSÖKE Andrea (2019): *Nagykommentár a csődeljárásról és felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX törvényhez*. Budapest: Wolters Kluwer.
- FABÓK, Zoltán (2017): *Wrongful Trading' in England and Hungary. A Comparative Study*. In GANT, Jennifer L. L. (szerk.): *Harmonisation of European Insolvency Law*. Nottingham–Paris: INSOL Europe, 83–111.
- HAWKING, Stephen (2003): *Az idő rövid története*. Budapest: Akkord.
- KULCSÁR Kálmán (1983): *A jogfejlődés sajátosságai: a jog mint eszköz*. Budapest: Akadémiai.

¹⁶ HAWKING 2003: 75.

Jogszabályok

1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról (első Gt.)
1991. évi XLIX. törvény a csődeljárásról, a felszámolási eljárásról és végelszámolásról (Csődtv.)
2000. évi C. törvény a számvitelről
2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról (Gt.)
2006. évi V. törvény a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról (Ctv.)
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.)
2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról (Pp.)
2017. évi CLIII. törvény az adóhatóság által fogatosítandó végrehajtási eljárásokról

A VEZETŐ TISZTSÉGVISELŐ FELELŐSSÉGE A 21. SZÁZADI ELVÁRÁSOK TÜKRÉBEN²

BEVEZETÉS

A tanulmány a vezető tisztségviselő felelőssége változásainak lehetséges értelmezésére tesz kísérletet. A téma aktualitását az Európai Unió fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati átvilágításról szóló, 2024-ben elfogadott CSDDD (vagy CS3D) irányelve³ és annak hazai áttünetése jelenti. Arra keressük a választ, hogy a gazdasági társaságokra vonatkozó CS3D-kötelezettségek megszegéséért való felelősség hogyan illeszkedik a társasági jogi felelősségi rezsimbe, a gazdasági társaságok érderendszerében megjelenő fenntarthatósági szempontok⁴ milyen hatással lehetnek a vezető tisztségviselő felelősségének szabályozására és koncepcionális értelmezésére.

¹ Tanszékvezető, habilitált egyetemi docens, NKE Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Civilisztikai Tanszék; főtanácsadó, Alkotmánybíróság.

² A tanulmány a HUN-REN-PTE–NKE Összehasonlító és Európai Foglalkoztatáspolitikai és Munkajogi Kutatócsoport keretében készült.

³ Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/1760 irányelve (2024. június 13.) a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati átvilágításról, valamint az (EU) 2019/1937 irányelv és az (EU) 2023/2859 rendelet módosításáról. A továbbiakban az irányelv angol nyelvű címéből eredő rövidítést (*Corporate Sustainability Due Diligence Directive* – CSDDD vagy CS3D) használom. A CSDDD elfogadásának folyamatához, a jogalkotás során megfogalmazott álláspontokhoz lásd: PARLAK DE OLIVEIRA SERRA 2025: 50–68.

⁴ A fenntarthatóság fogalmát illetően a tanulmány a CSDDD irányelv rendszerére épít, nem célja a fenntarthatóság általános bemutatása, annak különböző aspektusainak értékelése.

HATÁSOK A TÁRSASÁGI JOGBAN – A FENNTARTHATÓSÁG MINT ÚJ IRÁNYZAT?

A gazdasági társaságok a mai gazdasági berendezkedés megkérdőjelezhetetlen szereplői, aktorai. A gazdaságtudományi és jogtudományi elméleti munkák számos nézetet dolgoztak ki a gazdasági társaságokban fellelhető viszonyok leírására, és a szakirodalom arról is behatóan értekezett, hogy mely álláspont lenne ezek közül a követendő.⁵ A társasági jog szabályozási koncepciójában alapvető kérdés, hogy a társadalom egészében milyen szerepet kapnak a gazdasági társaságok, másként megfogalmazva: hol a helye a gazdasági életben a gazdasági társaságoknak.⁶ Az elméleti diskurzushoz jelen tanulmány ott csatlakozik, ahol az egyes viszonyleírásokban nem a társasági viszonyrendszer, a társasággal kapcsolatban lévő alanyi körök elhelyezése a cél, hanem az, hogy a gazdasági társaságra nézve a társadalmi elvárások milyen jogi kötelezettséget teremthetnek: így két lépésben jutunk el korunk „új” nézetéig, a fenntarthatóság társasági jogi szempontjáiig: elsőként a *corporate social responsibility*, azaz a vállalatok társadalmi felelősségvállalása, majd másodikként a *corporate governance*, a felelős társaságirányítás megjelenése után. Véleményem szerint ezek közül uralkodónak tekinthető nézet nem alakult ki, bár a narratívaképző szerepük jelentős. Ha az első magyar társasági törvény idején előtérbe kerülő fogalmat használjuk a helyzet leírására, akkor a szektorsemlegesség – amely abban az időben a piacgazdasági átmenet miatt mást jelentést hordozott⁷ – azt is jelentheti, hogy mindezen nézetek nélkül is (azaz társadalmi elvárások nélkül) a társasági jog alkalmas arra, hogy a piacgazdaság alapvető egységeinek, a gazdasági társaságoknak a szabályozását nyújtsa. A gazdasági társaságok alapítása, működtetése és megszüntetése modellezhető az előbbi nézetek nélkül is, elviekben a társasági jogi szabályozás „értéksemleges”⁸ is lehet. Az egyes részletszabályokban

⁵ Lásd például: MALLIN 2019; ARMOUR–HANSMANN–KRAAKMAN 2017; PAPP 2024: 4; továbbá FERENCZ 2022, aki átfogóan és kritikusan értékeli ezeket az elméleteket.

⁶ Magyar nyelven meghatározó munkák: KECSKÉS 2011; FERENCZ 2022.

⁷ SÁNDOR 2019; SÁRKÖZY 2009.

⁸ Az értéksemlegesség alkotmányjogi aspektusban megjelenő szempont; e helyütt, ahogy Vékás Lajos az ott hivatkozott forrásokra alapítva, a szerződési szabadság elvét tekintii

természetesen találhatók olyan elemek, amelyek valamely szemlélethez kapcsolódnak,⁹ de domináns nézet, paradigma a magyar társasági jogi szabályozást illetően véleményem szerint nem mutatható ki.

Ha uralkodó nézet nem is alakult ki, de a társasági jogban is tetten érhető egyes álláspontok dominanciája, hangsúlyozása. A jogtudomány oldaláról tekintve ilyen elemnek tekinthető a gazdasági társaságok szerződéses jellegének kiemelése a szabályozás diszpozitivitásának előtérbe kerülésével,¹⁰ a különböző vállalatirányítási technikák kodifikációja,¹¹ az egyes speciális bizottságok előírása (például javadalmazási bizottság¹²) és a különböző szempontok szerint csoportosított jelentéstételek, mint felelős társaságirányítási jelentés, nem pénzügyi adatokra vonatkozó jelentés, fenntarthatósági jelentés.¹³

A fenntarthatóság elvét megelőző meghatározó nézetek

Ha el szeretnénk helyezni a fenntarthatósági szempontok ESG (a fenntarthatóság három dimenziója: Environmental [környezeti], Social [társadalmi], Governance [társaságirányítási], a továbbiakban: ESG) szerinti

értéksemlegesnek, a társasági jogi szabályozásra használok az értéksemlegességet, amely nem közvetíti a szabályozásban a fenti nézetek egyikét sem. Vö. VÉKÁS 2006: 357. Érdekes analógia a Kúria egyik közzétett eseti döntésében megjelent érvelés, amely törvényileg szabályozott szerződést erkölcsi értelemben értéksemlegesnek tekint. BH 2024. 113.

⁹ Így például a hosszú távú részvényesi szerepvállalás ösztönzéséről és egyes törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2019. évi LXVII. törvény rendelkezései, a Ptk. dolgozói részvényekre vonatkozó szabályozása (Ptk. 3:236–237. §§), a javadalmazási politikáról szóló sajátos közgyűlési hatáskorról szóló rendelkezés a nyilvánosan működő részvénytársaság esetén (Ptk. 3:268. §).

¹⁰ Ptk. 3:4. §, lásd: AUER 2017a.

¹¹ Az igazgatóság (Ptk. 3:282. §), igazgatótanács (Ptk. 3:285. §) nyilvánosan működő részvénytársaságoknál.

¹² Például: 2007. évi CXXXVIII. törvény a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól 4. sz. melléklet 6. pont.

¹³ Például: 2000. évi C. törvény a számvitelről 95/B. § a vállalatirányítási jelentésről és a III/A. fejezete (95/D–I. §§).

megközelítését, akkor véleményem szerint három elméleti irány fejlődéséből és összehatásából levezetve a mai fenntarthatósági szempontok egy koherens megoldásnak tűnnek.¹⁴ Az első lépés – kézenfekvően – a részvényesi érdekek elsődlegessége, a *shareholder primacy* elmélet. A részvényesi érdekek elsődlegessége¹⁵ leegyszerűsítve azt jelenti, hogy a gazdasági társaság elsősorban a részvényesek (tagok) érdekében és hasznára működik, azaz a gazdasági társaság célja végső soron a részvényesek vagyoni befektetéseinek növelése, az osztalék fizetése (később ebből fejlődött ki a *shareholder value maximalization*). A szakirodalomban vitatott, hogy ez jogi kötelezettséget¹⁶ is jelent-e egyúttal, így ezt a továbbiakban is a nézetek között helyezzük el, és nem jogi kötelezettségnek tekintjük. Meggyőzők azok az érvek, amelyek történeti kontextusban árnyalják és vitatják a *shareholder primacy* jogi kötelező erejét, visszavezetve a konkrét jogi előírások hiányára, reflektálva a társaságok megváltozott irányítására (menedzseri szemlélet) és a visszaszoruló tagsági szerepvállalásra.¹⁷ A részvényesi érdekek elsődlegessége, ha nem is tekinthető uralkodó nézetnek, számos további elmélet kiindulópontja lett, így többek között a különböző ügynökelméleteknek (*principal-agency theory*), ahol a megbízó (*agent*) a társaságok részvényese, majd Adolf Berle és Gardiner Means többek között a részvényesi elsőbbségre reflektálva fejtették ki máig meghatározó elméleti keretüket a modern társaságokról, rávilágítva a szétaprózott részvényesi kör esetén a tulajdon és az ellenőrzés elválasztására és deficitjére, így a gazdasági társaságok irányításában

¹⁴ A tanulmánynak terjedelmi okokból nem célja minden kapcsolódó nézet bemutatása és értékelése. A továbbiakban csak három domináns és tartós nézetet emelek ki, amely véleményem szerint a CSDDD bevezetéséhez kapcsolódik. Az egyes kisebb hatású nézetek összefoglalására lásd: PAPP 2024.

¹⁵ Amelyet két értelemben is használhatunk, mutat rá Bainbridge. Egyrészt akként, hogy a részvényesek mint megbízók érdekében működik és szerveződik a vállalkozás. Másrészt a végső kontrollt a társaság érdekében ők gyakorolják. Vö. BAINBRIDGE 2023: 13–14.

¹⁶ Ezt támasztja alá empirikus adatokkal és egységes jogelméleti keretben: RHEE 2017: 7–20.

¹⁷ SNEIRSON 2019; valamint FERENCZ 2022: 37–41.

az intézményes kontrollmechanizmusok kidolgozásának szükségességére.¹⁸ A fenntarthatósághoz kapcsolódóan megjelent a felvilágosult részvényesi aktivizmus jelensége, fogalma is, amely azokat a részvényeseket takarja, akik mögött vagyonkezelők állnak; a stratégiájuk nem egy-egy vállalat szintjén, hanem portfólióként értelmezhető, így a részvényesi érdekeket hatékonyan tudják érvényesíteni.¹⁹

A második, véleményem szerint legnagyobb hatást kiváltó nézetrendszer és elvárás a vállalatok társadalmi felelősségvállalása kapcsán alakult ki. A vállalatok társadalmi felelősségvállalásának (*corporate social responsibility*, a továbbiakban: CSR) kiindulópontja, hogy a társaságok mint szociális tényezők felelősek (legalább erkölcsi értelemben) a társadalomért. A CSR szerteágazó tevékenységet és szempontrendszert takar; ha definiálni szeretnénk, akkor nem lehet egységes fogalmat használni.²⁰ A jogtudományi vizsgálathoz több definíciót is érdemes példaként kiemelni, amelyek megmutatják a CSRLényegi tartalmát. Az Európai Unió szerint²¹ a CSR a vállalatok felelőssége a társadalomra gyakorolt hatásaiért,²² Braun Róbert szerint a CSR az érintettek értékeinek és érdekeinek beépítése az üzleti működésbe.²³ A CSR kapcsán kiemelendő elem az, hogy a társaságon kívüli

¹⁸ BERLE–MEANS 1932. Ahogy a kötet bevezetőjében utal rá a szerző, ez az a könyv, amelyet többen idéztek, mint olvastak. Itt most megelégszünk az idézéssel, főbb téziseiről és kontextusba ágyazott jelentőségéről több helyen magyarul is olvashatunk, kiváló értelmezéséhez lásd: FERENCZ 2022: 22. és 37.

¹⁹ FERRAN – SCHILLING DE CARVALHO 2025. Európai szinten a részvényesi koncentrációra vonatkozó adatok alapján állapítja meg, hogy az EU-n belül a tőzsdei társaságok tulajdonosi szerkezete koncentrált. KECSEKÉS–HALÁSZ 2022.

²⁰ BRAUN 2016.

²¹ Előzményeihez lásd: AUER 2012a. Az Európai Unió ezt megerősítette egy későbbi stratégiában. Ma azonban a CSR kérdése a fenntarthatóság részeként jelenik meg. Lásd: https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/corporate-sustainability-and-responsibility_en

²² Lásd: https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/corporate-sustainability-and-responsibility_en

²³ BRAUN 2016.

érintettek érdekeit jelenítette meg,²⁴ és azt az igényt fogalmazta meg, hogy a társaság a társadalomnak, a társaság szempontjából külső szempontoknak is feleljen meg. Ilyen külső felek a munkavállalók, a beszállítók, a helyi közösség, a helyi önkormányzatok, további *stakeholderek*. A lista tovább is bővíthető, a CSR irodalma bőségesen ad ehhez muníciót. A CSR véleményem szerint összefoglalóan a társadalmi, külső elvárásokat fogalmazta meg a társasággal szemben. A szabályozás nem jogi előírások formájában jön létre, hanem *soft law* eszközökön keresztül.²⁵ A CSR jogi kötelezettségment európai szinten a fenntarthatósággal kapcsolódik össze, számos résztema összefoglalásaként.²⁶ Így a közeljövőben a CSR az Európai Unión belül meglátásom szerint már nem a társadalmi, hanem a fenntarthatósági elvárásokat fogalmazza meg, ahogy a 2022/2464/EU irányelv is már ilyen típusú beszámolót követel a hatálya alá tartozó társaságoktól, és az uniós szakpolitikai rendszer is ekként azonosítja ezt a területet.²⁷

A harmadik jelentős nézetrendszer, amely már jogi formában is megjelent, a *corporate governance*, a felelős társaságirányítás volt. A *corporate governance* jogi definícióját a *Cadbury Report* alkotta meg 1991-ben: a felelős társaságirányítás egy társaság irányítására és ellenőrzésére vonatkozó követelmények összességét jelenti.²⁸ A felelős társaságirányítási követel-

²⁴ Akiire egyébként külön elméletet is kidolgoztak: a *stakeholder*-elmélet, amely a társaság érintettjeit vizsgálja. A CSR és a *stakeholder*-elmélet nem azonos, hanem kölcsönösen egymást kiegészítő elméletrendszer, a részletes viszonyára lásd: AWA–ETIM–OGBONDA 2024.

²⁵ Ezek lehetnek ajánlások, különböző magatartási kódexek, átfogó útmutató az ISO 26000:2010 szabványa, amelynek elérhető verziója az eredeti CSR-koncepcióhoz képest egy tágabb kört ölel már fel. Lásd: <https://www.iso.org/iso-26000-social-responsibility.html>

²⁶ Ennek összefoglalását lásd: PAPP 2024: 5–6. Ellenben úgy gondolom, hogy a CSR mint közös eredő annyiban érhető tetten a többi, azután következő nézetben, hogy mindegyik a társadalmi elvárások társasági jogi közvetítését célozta meg, eltérő utakon. A közös ezekben véleményem szerint nem a CSR alapeszméje, hanem a mögöttes elvárás. A mai nézetek – különösen az ESG – eszközrendszere már jelentősen meghaladja a korábbi CSR-kísérleteket.

²⁷ Lásd: https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/corporate-sustainability-and-responsibility_en

²⁸ Lásd: <https://www.jbs.cam.ac.uk/wp-content/uploads/2024/10/cadbury-report.pdf>

ményeket elsősorban az OECD ilyen tárgyú ajánlásai alapján munkálták ki világszerte, a legújabb ajánlásgyűjtemény 2023 őszén jelent meg.²⁹ Magyarországon a felelős társaságirányítás jogi elvárásként az Európai Unió 2006/46/EK irányelvében³⁰ öltött testet, amely előírta, hogy a tőzsdén jegyzett gazdasági társaságok évente bocsássanak ki felelős társaságirányítási jelentést. A *corporate governance* a társaság működését állítja a szabályozás középpontjába, „*ex ante*” eszközökkel elkerülve, hogy a gazdasági társaság megszűnésével indokolatlan, beláthatatlan költségek (társadalmi költségek) jelentkezzenek. A szabályok kialakításának fő indokát olyan korábbi vállalati botrányok (Enron, Vivendi Universal, WorldCom) szolgáltatták, amelyek komoly társadalmi (költségvetési) kiadásokkal jártak, hiszen olyan mértékű kielégítetlen hitelezői követeléseket hagytak maguk után, amelyek állami beavatkozást involváltak. Az ilyen mértékű visszaélések megelőzésére az egyik technika a *corporate governance*, amely a társaság működési mechanizmusaira: az irányításra, ellenőrzésre fókuszál.³¹ Ezzel vélhetően elkerülhető a társaság megszűnése, hiszen a társasági botrányok jelentős része közismerten a vezetés, irányítás, ellenőrzés hibáiból fakadt. Mindezek alapján a felelős társaságirányítás a társasági jog szempontjából, a társaság működése alatt releváns jogi tényeket/érdekeket szabályozza, elsősorban a korlátozott tagi felelősséggel működő gazdasági társaságokra vonatkozóan.³² A felelős társaságirányítási ajánlások az alábbi területekre fókuszálnak: a részvényesekre, az intézményi befektetőkre, a társaság ügyvezetésére, a társaság bizottságaira, a nyilvánossággrahozatali

²⁹ Amelyben már a *stakeholderekre* vonatkozó ajánlásokat átdolgozták a fenntarthatósági szempontokra, így a korábbi *stakeholderekre* vonatkozó ajánlások helyett átfogóan az utolsó, VI. ajánlások összessége a fenntarthatósághoz kapcsolódik. Lásd: OECD 2023.

³⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/46/EK irányelve (2006. június 14.) a meghatározott jogi formájú társaságok éves beszámolójáról szóló 78/660/EGK, az összevont (konszolidált) éves beszámolóról szóló 83/349/EGK, a bankok és más pénzügyi intézmények éves beszámolójáról és konszolidált éves beszámolójáról szóló 86/635/EGK, valamint a biztosítótársaságok éves és összevont (konszolidált) éves beszámolójáról szóló 91/674/EGK tanácsi irányelv módosításáról.

³¹ AUE 2017b.

³² AUE 2017b.

szabályokra, a legújabb ajánlások pedig a fenntarthatóságra.³³ A felelős társaságirányítás eredendően önszabályozó, nem kötelező normákat takar, de Kelet-Közép-Európában ennek kimutatható egy sajátos iránya, amely abban testesül meg, hogy a *corporate governance* szabályok tekintetében a szabályozni kívánt témát nem kódexekben és önszabályozó dokumentumokban, hanem jogszabályban (tipikusan törvényben) határozzák meg. Természetesen ilyen a magyar felelős társaságirányítási gyakorlatban is megtalálható, mint például a köztulajdonban álló gazdasági társaságok esetében a javadalmazási kérdéskör.³⁴ A *comply or explain* rendszer Nagy-Britanniából indult el. A szabályozás indoka, hogy a nyilvánosságra hozatal egy olyan szankció, amely arra biztatja a társaságot, hogy igazodjon a saját maga által választott gyakorlathoz. A *comply or explain* azt jelenti, hogy amennyiben a társaság az adott ajánlást nem alkalmazza, meg kell magyaráznia, hogy miért nem, azaz nyilvánosságra kell hoznia az általa követett gyakorlatot. A *corporate governance* egy új területként indult, de ma már a társasági jog szerves részét képezi.³⁵ Ennek oka véleményem szerint az, hogy a társasági jogi szabályozás hatálya alá kerültek olyan viszonyok is a társaságon belül, amelyek korábban nem rendelkeztek jogi relevanciával, azaz nem minősültek jogilag releváns körülménynek. A *corporate governance* azonban beemelt a társasági jogi szabályok közé olyan területeket is, amelyek a társaság működtetéséhez, irányításához, ellenőrzéséhez szervesen kapcsolódnak. A *corporate governance* a fenti gondolatmenetben annak az állomása, hogy a társaság belső viszonyait helyezte a fókuszba, és a gazdasági társaságok nem kívánt negatív működési eredményeit belső eszközökkel, „*ex ante*” kívánja megelőzni.

³³ OECD 2023; AUER 2017b.

³⁴ 2009. évi CXXII. törvény a köztulajdonban álló gazdasági társaságok takarékosabb működéséről 6. §.

³⁵ Az európai uniós fejlődés összefoglalását lásd: KECSKÉS–HALÁSZ 2022.

A fenntarthatóság és a CSDDD irányelv mint új szintézis

A fenntarthatóság CSDDD-ben megfogalmazott rendszere ezen a ponton véleményem szerint az előzőkben ismertetettek közül az utóbbi kettőt ötvözi.³⁶ Egy, a társaság szempontjából külső, társadalmi elvárást fogalmaz meg, de úgy, hogy annak betartásában a belső eszközöket, a *corporate governance*-t is felhasználja, azaz a társaság irányításában közreműködők nem lehetnek semlegesek e kötelezettségek teljesítésével szemben. A CSDDD a korábbi *soft law* eszközöket meghaladja,³⁷ és nem tekinthető egy újabb olyan jogszabálynak, amely valamely információ közzétételével, valamely nyilatkozat elfogadásával monitorozza a társaságok működését.³⁸ A CSDDD hatálybalépésével eljutottunk oda, hogy a korábbi részvényesi elsődlegesség mint tényhelyzet, majd a társadalmi tényezőket figyelembe vevő társadalmi felelősségvállalás döntően morális elvárásai után, a belső társaságirányítási menedzsmentkérdések sajátos jogi szabályozását követően a fenntarthatóság szempontjai a gazdasági társaságok kötelezettségévé váltak.

A CSDDD beleillik abba a jogi fejlődésbe, amely a *corporate governance* óta – pénzügyi beszámoló korábban is volt – egyre kiterjedtebb eszköz: a társaságok különböző szempontok szerint összeállított nyilatkozatot kötelesek készíteni és közzétenni. A felelős társaságirányítási nyilatkozatok óta ilyen kötelezettséget írt elő a társaság igazgatóinak (beleértve az ügyvezetés mellett a felügyelőbizottság tagjait is)³⁹ a *corporate governance*-t) javadalmazására és a javadalmazási politikájára az Európai Parlament és

³⁶ A tanulmány a CSDDD-t tekinti viszonyítási pontnak annak ellenére, hogy számos ország fogadott már el ilyen tárgyú átvilágítási jogszabályokat az utóbbi években, például Franciaország, Németország. BUENO–NGUEULEU 2025: 316.

³⁷ Ami természetesen nem egyszerű feladat, és kockázatos lehet az eredménye annak, ha a társaságoktól vár el megfelelő intézkedéseket, számonkérhető szempontok nélkül. BUENO et al. 2024: 297.

³⁸ A CSDDD-hez hasonló tárgyú ENSZ- (Sustainable Development Goals, Guiding Principles on Business and Human Rights), OECD-ajánlások (az általános *corporate governance* és a multinacionális vállalatokra irányadó felelős társaságirányítási ajánlások) megmaradnak a *soft law* szintjén, de fontos forrásai az EU fenntarthatósági jogalkotásának.

³⁹ 2019. évi LXVII. törvény 2. § 2. pont.

a Tanács (EU) 2017/828 irányelve.⁴⁰ Az ESG-szemponatoknak megfelelően az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2464 irányelve⁴¹ szerint a társaság működése során a gazdasági, társadalmi és környezeti hatásokat értékelő jelentést kell készíteniük; az implementáló jogszabály, a 2023. évi CVIII. törvény,⁴² valamint a részletszabályokat rögzítő 13/2024. (VIII. 15.) SZTFH rendelet⁴³ egy sokrétű, valóban informatív jelentés összeállítását írja elő a hatálya alá tartozó társaságokra. Ez utóbbi szabályanyag és az ezek alapján készült jelentések a CSDDD fontos alapját képezik, mert ezekből ismerhető meg a társaság ESG-szemponatú tevékenysége, így a szükséges lépések is ennek ismeretében határozhatók meg és kényszeríthetők ki. A jelentéstételi kötelezettség így véleményem szerint a korábbiaknál részletesebb, adatorientáltabb, így folyamatában vizsgálható és összehasonlítható.

A fentiekben a CSDDD által megerősített fenntarthatósági szempontot kötelezettségként azonosítottam. A korábbi társadalmi szempontokat a társaságok működésében elhelyező nézetekhez képest a CSDDD jelentős lépés a jogi kötelezettség előírása felé, amelyet álláspontom szerint a CSDDD két alábbi eleme alapoz meg. Egyrészt a felügyeleti hatóságok kijelölésével, amelyek a fenntarthatósági jelentésben az ESG-szemponatokat részletesen

⁴⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/828 irányelve (2017. május 17.) a 2007/36/EK irányelvnek a hosszú távú részvényesi szerepvállalás ösztönzése tekintetében történő módosításáról. Magyarországon a 2019. évi LXVII. törvény alkotta meg a szükséges szabályokat, lásd 19–22. §§. Előbbi törvény további közzétételi kötelezettséget ír elő a részvényesi képviselői tanácsadókra is, vö. 2019. évi LXVII. törvény 15. § (2).

⁴¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2464 irányelve (2022. december 14.) a 537/2014/EU rendeletnek, a 2004/109/EK irányelvnek, a 2006/43/EK irányelvnek és 2013/34/EU irányelvnek a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás tekintetében történő módosításáról.

⁴² 2023. évi CVIII. törvény a fenntartható finanszírozás és az egységes vállalati felelősségvállalás ösztönzését szolgáló környezettudatos, társadalmi és szociális szempontokat is figyelembe vevő, vállalati társadalmi felelősségvállalás szabályairól és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról (ESG-törvény).

⁴³ 13/2024. (VIII. 15.) SZTFH rendelet a vállalkozások fenntarthatósági célú átvilágítási kötelezettségei teljesítésének részletszabályairól.

közzéteszik,⁴⁴ valamint hatásköreinek megalkotásával.⁴⁵ Másrészt a polgári jogi felelősségi szabályok megalkotásával.⁴⁶ Az ESG-szemponrendszer megjelenése és annak jelenlegi jogi szabályozása – különös tekintettel a tanulmány tárgyát képező CS₃D polgári jogi felelősségi rendelkezéseire – az előbbi paradigmákra építve, de azokon jelentősen túllépve egy új fejezetet jelent a társaságokkal szembeni elvárások között. A jogszabály tagállami végrehajtása folyamatban van, így kérdéses, hogy a CSDDD által megalkotott szempontok valóban végrehajthatóak lesznek-e,⁴⁷ a szakirodalom külön hangsúlyozza a nemzetközi magánjogi és eljárásjogi szabályok harmonizálásának hiányát a CSDDD-ből.⁴⁸ A tagállami jogalkotónak sokrétű feladata van, és végső soron a fenntarthatóság szempontja a társasági jogi paradigma több pontjának átgondolását is szükségessé teszi. A továbbiakban ezek közül a társasági érdekrendszer és a vezető tisztségviselő felelősségét vizsgálom. Ha a CSDDD jelenlegi irányelvi szövege további értelmezési kérdéseket vet is fel, véleményem szerint a jogalkotási irány egyértelmű, és ha a CSDDD nem, akkor a következő irányelv (vagy más jogforrás) teszi még aktuálisabbá majd az alábbiakat.⁴⁹

⁴⁴ A szakirodalomban már megjelent, hogy a társaságok számára a CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) után már egyértelműbb szempont állt rendelkezésre. PARLAK DE OLIVEIRA SERRA 2025: 4.

⁴⁵ CSDDD 25. cikk, különösen (5) bekezdése.

⁴⁶ CSDDD 29. cikk. A polgári jogi szabályok megalkotása nem pontos, az irányelv inkább egy jogalkotási kötelezettségként értelmezhető, és a konkrét felelősségi alakzat megalkotása során a jogalkotó mozgástérrel rendelkezik.

⁴⁷ Lásd analógiaként a nemzetközi jogi kötelezettségek végrehajtásának szempontjait: VARGA 2006; 2013.

⁴⁸ PARLAK DE OLIVEIRA SERRA 2025.

⁴⁹ A 2024. év végén bejelentett Omnibus I jogalkotási javaslat alapján várható az irányelv átültetési határidejének hosszabbítása, így a követelmények érvényesítése is leghamarabb 2028-tól lenne lehetséges. A jogalkotási csomag több ponton – így a tanulmányban tárgyalt polgári jogi felelősségre vonatkozóan is – enyhíteni javasolja az irányelvet.

A VEZETŐ TISZTSÉGVISELŐ ÉS A GAZDASÁGI TÁRSASÁGOKON BELÜLI ÉRDEKRENDSZER

A fenntarthatóság mint szempontrendszer érvényesítésének legalább két alanyi kör tevékenységében meg kell jelennie a társaságon belül. Az egyik ezek közül a társaság tagjai, a másik a társaság ügyvezetését ellátó személy vagy testület. A CSDDD célként mindkét alanyi kört olyannak tekinti, mint amelyek a fenntarthatóságot szempontként figyelembe veszik.⁵⁰ A tagoknak meghatározó befolyása lehet a fenntarthatósági célok követésére elsősorban az alapítás során, a társaság céljának meghatározásakor. Azonban a társaság működésekor már csak egy meghatározott és szükséges⁵¹ többség hozhat olyan döntéseket, amelyek a fenntarthatóságot hatékonyabban érvényesítik. A tagok többségétől elvárt konszenzus nyilvánvalóan megteremtheti a fenntarthatóság szempontjainak fokozását, de ebben a fenntarthatóság már ütközhet a tagok saját érdekével is. Így véleményem szerint a tagoktól elvárható fenntarthatósági szempontok érvényesítése az alapítási szakaszban, a társaság céljának meghatározásakor⁵² a legerőteljesebb.

A társaság működése során a tagok mint megbízók érdekében a vezető tisztségviselők mint ügynökök járnak el.⁵³ A jogi személyek elmélete⁵⁴ szerint a jogi személyek akaratát a természetes személyek artikulálják, azaz a jogi személy képviseletében természetes személyek járnak el.⁵⁵ Így a társasággal szembeni fenntarthatósági szempontok érvényesítése véleményem szerint elsősorban a vezető tisztségviselők feladata lehet, utalhatunk itt

⁵⁰ Például CSDDD (11) preambulumbekkezdés. A CSDDD eredeti javaslata az igazgatók *duty of care* kötelezettségei között nevesítette volna, de végül ez nem került be az irányelvbe. Lásd: https://www.stibbe.com/publications-and-insights/esg-and-potential-directors-liability-taking-the-lead-in-the-transition?utm_source=chatgpt.com; https://sustainability.freshfields.com/post/102j8in/what-to-expect-from-the-eus-csddd-2-civil-liability-and-litigation-risks?utm_source=chatgpt.com

⁵¹ Ha a létesítő okirat módosításához nem elegendő az egyszerű szótöbbség.

⁵² Ehhez lásd Ferencz Barnabás kiváló doktori értekezését a *corporate purpose* történeti, összehasonlító jogi és gazdasági összefüggéseiről: FERENCZ 2022.

⁵³ KRAAKMAN et al. 2017: Chapter 2.

⁵⁴ Összefoglalóan lásd: AUER 2013; PAPP 2018.

⁵⁵ Ptk. 3:16. § és 3:21. §.

a CSDDD címében is megjelenő *due diligence* átvilágítási kötelezettségre, kellő gondosságot jelentő fogalomra.⁵⁶

Ahhoz, hogy a fenntarthatóságot elhelyezzük a vezető tisztségviselő társasági jog által is szabályozott érdekei között, érdemes áttekinteni, hogy mely érdekek mutathatók ki a vezető tisztségviselő működése során, ezek közül melyik az, amely a társasági jog által is szabályozott, és milyen célból. A tanulmánynak nem tárgya a társaságon belüli érdekrendszer teljes elemzése, kizárólag a fenntarthatóság és felelősség összefüggésében szerepet játszó érdekek rendszerét vizsgálom. Az érdekrendszer rövid áttekintését azért tartom fontosnak, mert a fenntarthatóság megfogalmazása egy olyan új szempontként jelenik meg, amely kapcsolódik ezen érdekekhez.

A tagok érdeke

A tagok érdekérvényesítése fontos szerepet játszik, amelyet a társaságban a legfőbb szerven belül gyakorolhatnak. A társasági jogi szabályok rögzítik, hogy a tag nem utasíthatja a vezető tisztségviselőt,⁵⁷ így a tagok – társasági szerződésben meghatározott – többsége rendelkezik döntési lehetőséggel a társaság alapvető üzleti és személyi kérdéseiben. A tagok elemi stratégiai érdeke és valójában releváns társaságirányítási kérdés az, hogy mely hatáskört gyakorolja a legfőbb szerv, és melyet a vezető tisztségviselő, figyelemmel arra, hogy a legfőbb szerv nem vonhatja el a vezető tisztségviselő hatáskörét.⁵⁸ A tagi érdek elsődlegessége markáns álláspont, figyelemre méltó az a szakirodalmi álláspont, amely a fenntarthatóságot kényszerű és a vezető tisztségviselő oldaláról fel nem oldható ellentétként állítja szembe

⁵⁶ Az üzleti jogban e követelmény az 1990-es évek közepén, a 2000-es évek elején jelent meg. A szakirodalom szerint egyik eszköze annak, hogy a társaságok tevékenysége ne legyen sérelmes az emberi jogokra. PARLAK DE OLIVEIRA SERRA 2025: 30. A nemzetközi fejlődéstörténetre általában és a humanitárius nemzetközi jogban: MARTIN-ORTEGA 2014: 49–51.

⁵⁷ Ptk. 3:112. § (2).

⁵⁸ Ptk. 3:112. § (2): ez csak a társasági szerződés módosításával, vagy eseti ügyben legfőbb szervi határozattal lehetséges.

a részvényesi, tagi érdekek elsődlegességével.⁵⁹ A későbbi gyakorlat mutatathatja meg, hogy a jelenlegi szabályok (így köztük a CSDDD) hatásosak lesznek-e, vagy sem, és valóban feloldhatatlan-e az ellentét.

A tag és vezető tisztségviselő viszonyában két nevesített esetet lehet véleményem szerint azonosítani, amely a fenti viszonyrendszertől eltérő: az egyik eset, amikor valamely tag egymaga legalább egyszerű többséggel rendelkezik. A tagok többségi helyzetei közül a minősített többséget biztosító befolyásra és az egyszemélyes helyzetre vonatkozóan további előírások irányadók.⁶⁰ Ennek egyik oka, hogy azok már olyan mértékű befolyást jelentenek a társaság működésére, amely a társaság és a tag egymástól való jogi elkülönültségét teszi viszonylagossá. A tagi érdek – amíg egyetlen tag egyedül vagy szindikátusi szerződésben foglaltak szerint több tag együtt nem szerez egyszerű többséget – nem jelent befolyást a vezető tisztségviselőre, mert a tagi érdekartikulációt a legfőbb szerv működése során szintetizálja. Abban az esetben, amikor legalább egyszerű többsége lesz a tagnak, akkor a vezető tisztségviselő visszahívása, legfőbb szervi határozat útján utasítása már jelentős hatást gyakorol a tevékenységre.

A másik eset a kisebbségi társasági részesedésnél a kisebbségi jogok gyakorlása. A kisebbségi jogok gyakorlása lehetne olyan szempont, amely a fenti modellt megváltoztatja, de ez véleményem szerint nem a vezető tisztségviselőre ható speciális érdekként értelmezhető, hanem a többségi döntés helyett a társaság érdekét kiegyenlítő, árnyaló jogintézménynek. Így jelentősége a legfőbb szerv működése során érhető tetten. Török Tamás szerint a kisebbség érdeke a relatívan gyengébb gazdasági helyzetű tagok vagyoni érdekét, végső soron a tulajdonhoz való jogot védő garanciális jellegű szabályokban ragadható meg.⁶¹ A kisebbséggel szemben az uralkodó tag áll, ami konszernhelyzet Török Tamás szerint. Török Tamás elkülöníti és külön tárgyalja a befektetők érdekét, amely azon hitelezők körére vonatkozik, akik a társaság tagjává válhatnak.⁶² A megkülönböztetés valós,

⁵⁹ BAINBRIDGE 2023; és egy kiváló kritika: LIPTON 2024.

⁶⁰ Ptk. 3:324. § és 3:208–209. §§, 3:323. §.

⁶¹ TÖRÖK 2015: 94.

⁶² TÖRÖK 2015: 103.

de véleményem szerint ennek a körnek az önálló érdeke nem különül el, az vagy tagi érdeknek, vagy hitelezői érdeknek minősül.

A társaság érdeke

A társaság érdeke az, amelyet a Ptk. nevesít, és tradicionálisan a korábbi társasági törvények is rögzítettek, azaz a vezető tisztségviselő az eljárása során a társaság érdekeinek elsődlegessége alapján kell hogy eljárjon.⁶³ A nemzetközi szakirodalom a *duty of loyalty* néven azonosítja ezt a kötelezettséget, másként megfogalmazva a társaság leírható egy megbízó-ügynök helyzetként is, itt a társaság a megbízó pozíciójában szerepel. A vezető tisztségviselő pedig az ügynök ebben az értelemben. A társaság érdeke a tagok érdekével rövid távon összeütközhet Török Tamás szerint, mivel a tag érdeke a vagyoni hozzájárulás arányában az osztalék, a társaságé a vagyon védelme.⁶⁴

A hitelezői érdek

A hitelezői érdek két értelemben is megjelenik. Az egyik általában a hitelező, amely fogalom egy tag alanyi kört takar, lényegében mindenki, akinek valamilyen jogviszonya, kapcsolata van a társasággal. Valójában ez a meghatározás jogilag pontatlan, mert nem konkretizáljuk egy-egy meghatározott alanyi körre vagy körökre. De ez tudatos, és nem öncélú, mert a hitelezői kör jogviszonyra fókuszálásával kizárhatunk olyan alanyokat, amelyek jogviszonyban nem, hanem általában egy nem közvetlen jogi kapcsolatban állnak a társasággal. Ezért indokolt tágan meghatározni ezt az alanyi kört. A hitelezők általános fogalma mellett a másik értelemben egyes pénzügyi tényállásokban, vagy eljárási rezsimekben – például a fizetéseképtelenségi

⁶³ Ptk. 3:112. § (2). Korábban gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény 30. § (2). A követelmény a gazdasági társaságok jogában külön hangsúlyos, mivel a jogi személyek közös szabályai általánosságban a jogi személy érdekeinek megfelelő eljárást rögzítik. Ptk. 3:21. § (2).

⁶⁴ TÖRÖK 2015: 93.

jogban – jelenik meg a hitelezői érdek, amikor már konkrét követelés áll fenn a társaság és a hitelező között.

A munkavállalók érdeke

A munkavállalók a gazdasági társasággal kapcsolatban egy szűk kategóriát képeznek, ezért célszerűbb minden foglalkoztatásra irányuló jogviszonyt ideértünk (atipikus munkaviszonyok, egyéni vállalkozó, polgári jogi szerződéssel munkát végző személy stb.). A munkavállalói érdekek nevesítetten két esetben jelennek meg a társasági jogban: egyrészt a társasági szerződés tartalomszabadsága kapcsán a Ptk.-tól eltérés nem sértheti nyilvánvalóan a munkavállalók jogait,⁶⁵ másrészt a szervezeti jogok tekintetében dolgozói participációként, egyfajta érdekképviselési formaként. A munkajog ennél lényegesen szélesebb körben szabályozza a munkavállalók érdekeinek védelmét, gondoljunk a kollektív munkajogra, a szakszervezetekre, amelyek erősíthetik a munkavállalók, foglalkoztatottak befolyását és erősebb érdekérvényesítést a társaságon belül, így a társasági jogon kívül a kollektív munkajog eszközei árnyalhatják az általános társasági jogi megállapítást. A fenntarthatósági szempontok véleményem szerint ezen a helyzeten jelentősen erősítenek is, így a foglalkoztatással kapcsolatos szempontok markánsak a fenntarthatósági jelentésben.⁶⁶ Azonban az esetfüggő lesz majd, hogy ez az érderendszerben jelentős módosulást eredményez-e, vagy sem. Mindenképpen megállapítható azonban az, hogy a munkavállalói jogok a fenntarthatóságban nem elhanyagolható helyet kaptak.

⁶⁵ Ptk. 3:4. § (3).

⁶⁶ Például az ESG jelentések 13/2024. (VIII. 15.) SZTFH rendelet szerinti 238–396. szempontjai.

A stakeholderek érdekei

A *stakeholderek* vagy érintettek egy tágabb alanyi kört jelentenek. A szakirodalom behatóan tárgyalta a *stakeholderek* különböző kategóriáit.⁶⁷ A tanulmányban ezen elméleti vitákra alapozva tényként fogadjuk el, hogy van egy olyan alanyi, érintetti kör, amelyre a gazdasági társaság működése kihat. A fenti rendszer egésze leírható egyfajta *stakeholderrendszerként* (a munkavállalók, hitelezők stb.), és talán jogilag kevésbé egzaktan határolható el ezen kategória. A továbbiakban azt a jogi megkülönböztetést alkalmazom, hogy az érintetti kör nem egyedi, csak a gazdasági társaságra irányadó jogi kapcsolat, hanem egy olyan alanyi kör, amely akár jogviszonyban is áll a társasággal (például helyi adóztatás esetén a helyi önkormányzat, közszolgáltatást nyújtó szolgáltatók stb.), akár nem (a munkavállalók gyermekei számára létesített oktatási intézmények, szolgáltató egységek stb.), a gazdasági társaság működése hatást gyakorol rájuk.

A FENNTARTHATÓSÁG MINT ÉRDEKIRÁNY?

Ha a fenntarthatóság olyan szempont, amelyet a gazdasági társaságok működése során érvényesít a jogrendszer, azaz tevékenységük során elvárható, hogy a fenntarthatóságra tekintettel legyenek, akkor érdemes azt elhelyezni az előbbi érderendszerben.

A fenntarthatóság CSDDD szerinti megközelítése két markáns jellemzővel rendelkezik: egyrészt a tartalma jelentősen túlterjeszkedik a szoros értelemben vett fenntarthatóságon, és mintegy társadalmi felelősségvállalásként jelentkezik.⁶⁸ A fenntarthatóság ESG-szempontra épül, azaz környezetvédelmi, emberi jogi és szociális jogi követelmények összességét jelenti. Az emberi jogok (itt helyesebben alapjogok) érvényesíthetősége a társasági jogi viszonyrendszerben részét képezi annak a vitának, amely az alapjogok magánjogi (horizontális) jogviszonyokban felhívhatóságát

⁶⁷ CHIKÁN 2020.

⁶⁸ Ahogy ezt az európai uniós szakpolitika is megjeleníti.

vizsgálja.⁶⁹ Az ESG-szabályokban megjelent alapjogi tartalom véleményem szerint a társasági jogi relációban még nem veti fel élesen ezt a kérdést, mert az alapjogi tartalom a társasági jogban elsősorban jogszabályi rendelkezéseken keresztül érvényesül, így az át- vagy kisugárzó hatás eredményeként hívható fel ezekben a jogvitákban. A következő években az ESG emberi jogi vonatkozásai miatt a magyar alkotmányos gyakorlatban is kihívásként jelenhet majd meg, ha ez a paradigma változik.⁷⁰

A másik jellemző, amely eltérést jelent a korábbi helyzettől: a tevékenységi lánc mint a szabályozás „alánya”. Azaz a CSDDD a kötelezettséget nem egy társaságra fókuszálva vizsgálja, hanem a tevékenységi körhöz kapcsolódó teljes tevékenységi láncra vonatkoztatja, azaz a tág alanyi kör, amelyet tekintetbe vesz, normatívan is rögzített.⁷¹

A vezető tisztségviselőnek a fentiekben vázolt érdekrendszerben kell ellátnia tevékenységét, és kérdéses, hogy a fenntarthatóság mint érdek hol jelenhet meg ebben. Véleményem szerint erre a kérdésre két válasz adható. Az első szerint a fenntarthatóság szempontjainak figyelembevételét a gazdasági társaságokra vonatkozó jogszabályok⁷² írják elő, így például a 2023. évi CVIII. törvény (ESG-törvény) 5–6. §§-ai. A gazdasági társaság tevékenységének tekintettel kell lennie a fenntarthatósági célokra, így a fenntarthatóság figyelembevétele, a fenntarthatósági szempontoknak megfelelő működés a gazdasági társaság működésével szemben támasztott jogszabályi kötelezettség. Ennek betartása nem függ a társasági szerződés rendelkezéseitől, a vezető tisztségviselőre vonatkozó társasági jogi szabályoktól. A fenntarthatóság így nem a társasági jogi szabályok értelmezéséből, hanem a jogrendszer által támasztott jogszabályi követelményekből származik, azaz

⁶⁹ GÁRDOS-OROSZ – BEDŐ 2018: 4–6.

⁷⁰ CHRONOWSKI 2023.

⁷¹ A részletes fogalom: CSDDD 3. cikk (1) g) pont. A szakirodalom szerint az Európai Unión belül a CSDDD hatálya alá (a tevékenységi lánc alanyai nélkül) mintegy 5500 társaság tartozik. BUENO – NGUEULEU 2025: 317.

⁷² A jogszabályok alanyi hatálya szerint, de a tevékenységi láncban részt vevő társaságokra is vonatkoznak a fenntarthatósági követelmények, így nem korlátozódik a CSDDD alanyi hatálya: CSDDD 2. cikk.

mint törvényi előírás a gazdasági társaság tevékenységével, működésével szemben támasztott feltételként funkcionál.⁷³

A másik választ az jelentheti a fenti kérdésre, ha a fenntarthatóságot a gazdasági társaság érdekének részeként tekintjük, de csak akkor, ha ezt a gazdasági társaság önként vállalja.⁷⁴ Így a társaság érdekének egyik eleme lesz a fenntarthatóság, az alapítók vagy később a megfelelő tagi többség által megalkotott követelményként. A fenntarthatóság véleményem szerint önállóan, a társasági szerződéstől elszakítva, azaz egyedül a vezető tisztviselő által követett célként aligha tud érvényesülni. A vezető tisztviselő a társaság érdekeinek elsődlegessége szerint kell hogy eljárjon, a fenntarthatóságnak meg kell jelennie nevesített érdekként a társasági szerződésben. Ha ez nincs meg, akkor meglátásom szerint nem azonosítható olyan érdek, amely a vezető tisztviselő eljárása során kellő alappal mérlegelhetővé tesz egy döntést, amely a fenntarthatóság jegyében például pénzügyileg hátrányos a társaságnak. Így a két válasz közül az első az, amely véleményem szerint alkalmazható.⁷⁵

A VEZETŐ TISZTSÉGVISELŐ FELELŐSSÉGÉNEK MODELLJE ÉS JELLEMZŐI

A vezető tisztviselő felelőssége két oldalról is felmerülhet. Egyrészt a társasággal szembeni felelőssége során (belső felelősség), vagy a harmadik személyek oldaláról (külső felelősség). A CSDDD átültetése során tekintettel kell lenni arra, hogy a jelenlegi felelősségi rezsim hogyan szabályozza a vezető tisztviselő felelősségét. A kapcsolódási pont a CSDDD 29. cikkében előírt polgári jogi felelősségi szabály, amely a társaságot kötelezi arra, hogy a CSDDD szerinti lehetséges (10. cikk) és a tényleges káros hatások (11. cikk) bekövetkezése esetén felelősséget viseljen a szándékosan vagy súlyosan gondolatlanul a természetes és jogi személyeknek okozott károkért.

⁷³ A gazdasági társaságok alapítása tárgyi korlátjának egy eleme.

⁷⁴ Ha nem vállalja önként, akkor az első megoldás érvényesül.

⁷⁵ Ezt támasztja alá az is, hogy az Omnibus I jogalkotási csomag épp a polgári jogi felelősségi irányelvi elvárással kapcsolatban is beavatkozást (enyhítést) javasol.

A kártérítésnek feltétele, hogy a CSDDD I. mellékletében a nevesített jog, tilalom vagy kötelezettség a károsult személy érdekét szolgálja, vagy a kötelezettségzegés következtében a természetes vagy jogi személynek a nemzeti jog által védett jogi érdeke sérüljön.⁷⁶ A CSDDD I. mellékletében felsorolt jogok egy lényeges szűkítést tartalmaznak, általában a bekövetkezett kár így nem elegendő, hanem annak nevesített emberi jogokat kell sértenie, mint az élethez való jog, kínzás, megalázó bánásmód tilalma.⁷⁷ Külön csoportot képeznek egyes meghatározott, nemzetközi egyezményben oltalmazott munkavállalói jogok és szintén meghatározott, nemzetközi egyezményekben oltalmazott gyermeki jogok.⁷⁸

A vezető tisztségviselő felelőssége mind belső, mind külső felelősség alapján fennállhat. Az előbbi képzelhető el akkor, ha a társaságnak áll fenn kártérítési kötelezettsége, utóbbi akkor, ha a harmadik személy felelősség-átörésre hivatkozva lép fel a vezető tisztségviselővel szemben.

A CSDDD a polgári jogi felelősséget alkalmas eszköznek tartotta a célok elérésére.⁷⁹ Az új szabályok megalkotása előtt érdemes áttekinteni, hogy jelenleg a vezető tisztségviselők felelőssége milyen felelősségi szabályok szerint állhat fenn. A társasági jogban fokozott kiegyenlítési igény jelentkezett a hitelezők oldaláról az olyan kielégítetlen tartozások kapcsán, amelyek keletkezésében jelentékeny részt játszott az, hogy vagy a tag(ok), vagy az ügyvezetés visszaélészerű magatartást tanúsítottak. Ez az állítás továbbgondolható, így a fenntarthatósági szempontok be nem tartása is ilyen visszaélészerű magatartásnak minősülhet, amelynek bizonyítására, dokumentálására az ESG-beszámoló is adott esetben felhasználható.

Kiindulópontként azt is meg kell állapítani, hogy a társasági jog ezekre különböző megoldásokat nyújthat, aminek egyik eszköze az, ha a jogalkotó

⁷⁶ CSDDD 29. cikk (1) a)–b) pontok.

⁷⁷ Lásd részletesen: CSDDD I. melléklete.

⁷⁸ Előbbire példa: a méltányos munkabérhez való jog, a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 7. cikkével összhangban, vagy a gyermekmunka legrosszabb formáinak tilalma, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet által elfogadott, a gyermekmunka legrosszabb formáiról szóló 1999. évi 182. számú egyezmény 3. cikkével összhangban értelmezve. Vö. CSDDD I. mellékletének I. része.

⁷⁹ Az előkészítő anyagban még csak egy változat volt ez.

felelősségi (vagy helytállási) normákat szabályoz. A tanulmánynak nem célja a vezető tisztségviselő felelősségének átfogó bemutatása, hiszen ez monografikusan és több tanulmányban behatóan tárgyalta kérdéskör.⁸⁰

*A vezető tisztségviselő felelősségének
fokozása, a jelenlegi helyzet⁸¹*

A vezető tisztségviselő felelősségét több törvényi tényállás szabályozza, amelyeket különböző szempontok szerint lehet csoportosítani; nézetünk szerint dogmatikailag konzekvens, ha a gazdasági társaság egzisztálását tekintjük viszonyítási pontnak. Ezek alapján megkülönböztethetjük a társaság bejegyzése előtti, a működés alatti és a megszűnéssel kapcsolatos felelősségi tényállásokat. További, a témához kapcsolódó viszonyítási kérdés, hogy a vezető tisztségviselő harmadik személyekkel szemben vagy a társasággal szemben tartozik felelősséggel.

A vezető tisztségviselők felelősségét két további szempont befolyásolja. Az egyik: milyen jogviszonyban látja el az ügyvezetési tevékenységet, ami érdemi elhatárolást a felelősség szempontjából nem jelent.⁸² A másik ilyen szempont, hogy a felelősségi tényállások az egyszemélyi felelősséget modellezik, azaz jogrendszerünk nem szabályozza speciálisan azt a helyzetet, ha több ügyvezető van, és azt sem, amikor testületi ügyvezetést működtet a gazdasági társaság.⁸³ Ezekben az esetekben a Ptk. általános felelősségi szabályait kell alkalmazni, amely során mérlegelni kell az ügyvezetésre vonatkozó – a társasági szerződésben és az alapszabályban található – rendelkezéseket, így eldönthető, hogy különböző döntési jogkörök esetében kit terhel felelősség. Utóbbi abban az esetben irányadó, amennyiben különböző ügyvezetési feladatokat külön vezető tisztségviselőhöz rendel a társasági szerződés. Az előbbi hiányában a vezető tisztségviselők felelőssége – ahogy

⁸⁰ TÖRÖK 2015; 2016; BARTA 2017; MOHAI 2016; NOCHTA 2013; SZALÓKI 2012a; 2012b; BARTA – UJVÁRINÉ ANTAL 2016; KISFALUDI 2014.

⁸¹ Az alfejezetben felhasználtam korábbi tanulmányom egyes részeit: AUER 2018.

⁸² ÍH 2012. 175.

⁸³ A felelősségi szabályok kialakulásának kiváló összefoglalása: CSÖNDES 2018: 268–271.

több szabály esetén a Ptk. külön is kimondja – egyetemleges, és a Ptk. 6:524. §-a, a többek közös károkozására irányadó szabályok irányadók. A testületi ügyvezetés esetére a korábbi társasági törvény szabályát nem tartalmazza a Ptk., így a Ptk. 6:152. §-a alapján csak a társasági szerződés korlátozhatja vagy zárhatja ki a felelősséget arra az esetre, ha a testületi ügyvezetést gyakorló testület tagja nem vesz részt a döntéshozatalban, vagy nem szavaz.

Röviden ki kell térnünk a társaság működése alatti felelősségre, amelynek jelentősége lehet a társaság megszűnési szakaszában is. A jogerős bejegyzést követően a vezető tisztségviselő felelősségének meghatározó ismérve a betudás elve, azaz a vezető tisztségviselő jogcselekményei főszabály szerint a gazdasági társaságnak tudhatók be. A vezető tisztségviselő mint törvényes képviselő szerződéses jogviszonyban áll a gazdasági társasággal, ezért az ügyvezetési tevékenysége során a gazdasági társaságnak okozott károkért a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályai szerint felel.⁸⁴ A vezető tisztségviselő felelőssége elsődleges, szubjektív jogalapú és rendes fokozatú. Az ügyvezetési tevékenység mint gondossági kötelem megítélése töretlen a bírói gyakorlatban, és egyre erősödik a *business judgement rule* körébe tartozó megítélés. Ez azt jelenti, hogy önmagában a káros gazdasági eredmény további tényállási elem hiányában nem alapozta és nem alapozza meg a vezető tisztségviselő felelősségét.⁸⁵ Más megfogalmazás szerint a sikeres üzleti tevékenység feltétele a bírói úton nem kontrollált gazdasági döntési mozgástér.⁸⁶ Az eddigi bírói gyakorlat ezekben az esetekben nem a káros gazdasági eredményt, hanem a szerződéskötés körülményeit vizsgálta.⁸⁷ A bírói gyakorlat hangsúlyt helyez az észszerű döntések meghozatalára, valamint a társaság érdekeinek elsődleges figyelembevételére.⁸⁸ Egy eseti döntésben ezzel kapcsolatban a döntések rekonstruálhatósága

⁸⁴ Ptk. 6:142. §.

⁸⁵ A *business judgement rule* Németországban (§ 93. AktG) törvényileg szabályozott, hazánkban a bírói gyakorlatban érhető tetten az alkalmazása. A kérdés részletes kibontásáért lásd: CSEH 2012.

⁸⁶ ARDEN 2018: 31.

⁸⁷ Például: BH 2004. 372, BDT 2004. 959, BDT 2012. 3285. Továbbá ami nem esik a *business judgement rule* körébe: BH 2011. 288.

⁸⁸ BDT 2004. 959, BDT 2017. 3718.

és visszakövethetősége is olyan szempontként jelent meg, amely a vezető gondos eljárását bizonyítja, a hiánya viszont a felelősséget alapozhatja meg.⁸⁹ A fenntarthatóság kapcsolatba kerülhet a *business judgement rule*-al akkor, ha a vezető tisztségviselő döntései között legalább két olyan eset volt, amelynek a fenntarthatósági szempontjai eltérők voltak. Véleményem szerint ha ma ez még teoretikus kérdés is, a későbbiekben előfordulhat mint a vezető tisztségviselő döntésének szempontja, amely jogilag is értékelést nyer.

Lehetőség van ugyanakkor arra, hogy a vezető tisztségviselő kérelmére a társaság legfőbb szerve a beszámoló elfogadásával egyidejűleg megállapítsa azt, hogy az előző üzleti évben kifejtett ügyvezetési tevékenysége a társaság számára megfelelő volt (felmentvény). A felmentvény megadása után a társaság a vezető tisztségviselő ellen csak akkor léphet fel az ügyvezetési kötelezettségek megsértésére alapozott kártérítési igényvel, ha a felmentvény megadásának alapjául szolgáló tények vagy adatok valótlanak vagy hiányosak voltak. A fenntarthatóság oldaláról ennek kiemelt jelentősége lehet a belső felelősség megállapítása kapcsán.

A vezető tisztségviselő ügyvezetési tevékenysége során harmadik személynek okozott károkért a társaság áll helyt, a betudás elve alapján. A gyakorlatban komoly gondot okozott annak megállapítása, hogy a vezető tisztségviselő mely esetekben felel közvetlenül harmadik személyekkel szemben, azaz mely esetekben van lehetőség a betudás elvének az áttörésére, azaz felelősségáttörésre.⁹⁰ Ezek közül is a leggondosabb jogalkotói és bírói mérlegelést igénylő kérdés, hogy a még működő gazdasági társaság esetén mely esetben van lehetőség arra, hogy a vezető tisztségviselő felelősségét harmadik személy keresete alapján megállapítsa a bíróság. A Ptk. alapján a vezető tisztségviselő a jogi személlyel egyetemlegesen felel, ha a kárt szándékosan okozta, azaz a szándékos károkozás folytán nem a jogi személy, hanem a vezető tisztségviselő (károkozó) és a jogi személy egyetemlegesen áll helyt.⁹¹ Ez a felelősség elsődleges, szubjektív jogalapú, enyhe fokozatú és deliktuális típusú. A felelősségáttörés kérdését alább külön alponatban tárgyalom.

⁸⁹ BDT 2004. 959.

⁹⁰ Elvi bírói döntés: EBD 2014. G. 3.

⁹¹ Ptk. 3:24. § (2).

A gazdasági társaság jogutód nélküli megszűnésére vonatkozóan a Ptk. az általános szabályokat tartalmazza. A Ptk. a vezető tisztségviselő esetében is korrekciós szabályként felelősségi tényállásokat állapít meg azokra az esetekre, ha a gazdasági társaság jogutód nélkül megszűnik, és a hitelezőknek kielégítetlen követelésük maradt. A hitelezők ezen követelésük erejéig kártérítési igényt érvényesíthetnek a társaság vezető tisztségviselőivel szemben, ha a vezető tisztségviselő a társaság fizetéseképtelenségével fenyegető helyzet beállta után a hitelezői érdekeket nem vette figyelembe. Az általános, generális Ptk.-beli szabályon túlmenően az egyes megszűnési eljárások speciális rendelkezései alapján lehet ezeket az igényeket érvényesíteni. Összefoglalóan ezekben az eljárásokban a társasági jog Ptk.-beli szabályaihoz képest eltérő az alanyi kategória, akit a felelősség terhel, és eltérők a bizonyítási szabályok, továbbá sajátos, hogy a felelősség alapjául szolgáló magatartásra a speciális jogszabályok a bírói gyakorlatban felmerült eseteket is kodifikálták.⁹² A speciális tényállásokat a felszámolási eljárás kapcsán a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (a továbbiakban: Cstv.), a kényszersztörlési eljárással összefüggésben pedig a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (a továbbiakban: Ctv.) tartalmazza. A jogirodalomban vitatott volt a Ptk. és az eljárásjogi szabályok viszonya: a 2017. évi XLIX. törvény⁹³ módosította a Ctv.-t és a Cstv.-t is, így egyértelművé vált, hogy a Ptk. nem önálló felelősségi alakzatot rögzít, hanem a felelősségi tényállások a speciális jogszabályok szerinti tartalommal, az egyes megszűnési eljárásokhoz kapcsolódóan érvényesülnek.

A hatályos jogszabályok szerint a gazdasági társaság három különböző eljárás során zárhatja le vagyoni viszonyait: felszámolási eljárás, kényszersztörlési eljárás és végelszámolás. Utóbbi esetben a vezető tisztségviselő felelőssége nem merülhet fel, mert nem maradnak kielégítetlen hitelezői követelések. A felszámolási eljárás során a vezető tisztségviselők felelőségére külön tényállás irányadó.⁹⁴ A vezető tisztségviselők felelősége

⁹² Lásd: Cstv. 33/A. § környezeti károokra vonatkozó fordulat.

⁹³ 2017. évi XLIX. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény, valamint az azzal összefüggő egyes törvények módosításáról.

⁹⁴ BDT 2012. 2619, BDT 2012. 2782, BDT 2016. 3499, BDT 2016. 3571, BH 2013. 222.

abban az esetben állapítható meg, ha a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet beálltát követően a vezetői feladataikat nem a hitelezők érdekeinek figyelembevételével látták el, és ezzel okozati összefüggésben a gazdálkodó szervezet vagyona csökkent, vagy a hitelezők követeléseinek teljes mértékben történő kielégítése más okból megghiúsulhat. A tényállás alapján minden vezető tisztségviselő felelőssége megállapítható, akik a felszámolás kezdő időpontját megelőző három évben ilyen tisztséget töltöttek be, továbbá azoké is, akik nem voltak vezető tisztségviselők, de a döntések meghozatalára ténylegesen meghatározó befolyást gyakoroltak.⁹⁵ A Cstv. a tényállásban a „vezető” fogalmat alkalmazza, de ez a gazdasági társaságok esetében megegyezik a természetes személy vezető tisztségviselővel; amennyiben az ügyvezetést jogi személy látja el, a kijelölt természetes személy az előbbi kategória alapján vonható felelősségre, továbbá a cégvezető és a vezető állású munkavállaló is vezetőnek minősülhet.⁹⁶ A Cstv. alapján az az időpont, amelytől a felelősség fennáll: amikor a vezetők előre látták, vagy az ilyen tisztséget betöltő személytől elvárható gondosság mellett látniuk kellett, hogy a gazdálkodó szervezet nem lesz képes esedékességgkor kielégíteni a vele szemben fennálló követeléseket. A Kúria gyakorlata alapján: „a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzetben az adós tartozásait likvid vagyon hiányában nem képes kifizetni (objektív feltétel) és erről a vezető tisztségviselő tudomást szerzett, vagy gondos eljárás esetén tudomást kellett volna szereznie (szubjektív feltétel).”⁹⁷ A bírói gyakorlat alapján mulasztás is megalapozza a felelősséget. A fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet nem azt jelenti, hogy a gazdasági társaság a Cstv. alapján fizetéseképtelen. A vezető tisztségviselő mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet beálltát követően nem vállalt az adós pénzügyi helyzetéhez képest indokolatlan üzleti kockázatot, illetve az adott helyzetben

⁹⁵ Cstv. 33/A. §, az árnyékigazgatókra lásd: FARKAS 2025.

⁹⁶ EBH 2011. 2326.

⁹⁷ A Kúria Polgári Kollégiuma Joggyakorlat-elemző Csoport 2016.El.II.JGY.G.2. „A vezető tisztségviselők hitelezőkkel szembeni felelőssége” tárgykörben felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye a Kúria joggyakorlat-elemző csoportja által 2017. január 12-én. A Kúria Polgári Kollégiuma által 2017. február 6-án elfogadott összefoglaló vélemény.

az ilyen tisztséget betöltő személytől elvárható valamennyi intézkedést megtette a hitelezői veszteségek elkerülése, csökkentése, továbbá az adós gazdálkodó szervezet legfőbb szerve (döntéshozó szerve) intézkedéseinek kezdeményezése érdekében. A Cstv. a felelősség megállapítása kapcsán a vélelmek szabályozásával a bizonyítási terhet a vezető tisztségviselő terhére fordítja meg: vélelem szól a felelősség megállapítása mellett, amennyiben a felszámolás kezdő időpontját megelőzően neki felróhatóan nem vagy nem megfelelően tett eleget a gazdálkodó szervezet éves beszámolója – összevont (konszolidált) éves beszámolója – meghatározott létbehelyezési és közzétételi kötelezettségének, vagy nem teljesíti a felszámolási eljárás alatt a beszámolókészítési, irat- és vagyónátadási, továbbá tájékoztatási kötelezettségét. Az igényérvényesítés a Cstv. felelősségi szabályai esetében kétlépcsős: a felszámolási eljárás alatt lehet megállapítási keresetet, majd erre alapozva a felszámolási eljárás jogerős lezárásáról hozott határozat *Cégközlöny*ben való közzétételét követő jogvesztő határidőn belül marasztalási keresetet benyújtani. A marasztalási kereset jogalapja a megállapítási kereset alapján megállapított felelősség, és azon követelések megtérítésére lehet kötelezni a vezető tisztségviselőt, amelyeket a felszámolási eljárás során nyilvántartásba vettek, de ott nem térültek meg. Az első lépcsőt a felszámoló és a hitelező, a második lépcső alkalmazását bármely hitelező kérelmezheti, nem szükséges, hogy az kérelmezze, aki a megállapítási pert. A felelősségi alakzat mögöttes, szubjektív jogalapú, rendes, de emelt fokozatú (mert a Cstv. a Ptk.-val ellentétben nem az általában elvárható, hanem „az ilyen tisztséget betöltő” személytől elvárható gondosságot követeli meg), deliktuális felelősségi alakzat.⁹⁸

A másik, vagyoni viszonyokat lezáró eljárás, amelyhez többletfelelősségi tényállás tartozik: a kénysztörlési eljárás. A kénysztörlési eljáráshoz

⁹⁸ Megfontolandó, hogy a Ptk. felelősségi rezsimjében a vezető tisztségviselői tisztség mint mérce konzekvensen alkalmazható-e, amely kérdés az új Ptk. rendszerében további kutatásokat igényel, ami nem tárgya jelen tanulmánynak. Véleményem szerint a vezető tisztségviselőtől elvárható magatartás és a Ptk. szerinti általában elvárható magatartás között nincs különbség, hanem a Cstv. és a Ctv. valójában a Ptk. általában elvárhatósági követelményét alkalmazza a vezető tisztségviselőre, mint akinek speciális kötelezettségei vannak.

kapcsolódóan a vezető tisztségviselő felelőssége megállapítható a kielégítetlen hitelezői követelések kielégítése kapcsán. Amennyiben a cégbíróság a gazdasági társaságot kényszersztörlési eljárásban törölte a cégjegyzékből, a cég vezető tisztségviselője az okozott hátrány erejéig felel a kielégítetlenül maradt hitelezői követelésekért, ha a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet bekövetkezését követően ügyvezetési feladatait nem a hitelezői érdekek figyelembevételével látta el, és ezáltal a cég vagyona csökkent, illetve a hitelezők követeléseinek kielégítése meghiúsult.⁹⁹ A Ctv. alapján több vezető tisztségviselő esetén felelősségük egyetemleges. A Ctv. kiterjeszti a felelősséget időbeli korlát nélkül a kényszersztörlési eljárás előtt a cégjegyzékből törölt vezető tisztségviselőkre is, valamint a cég által megválasztott végelszámolóra, továbbá arra a személyre, aki a cég döntéseinek meghozatalára ténylegesen meghatározó befolyást gyakorolt. A fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet bekövetkezése – a Cstv.-hez hasonlóan – az az időpont, amelytől kezdve a cég vezető tisztségviselői előre látták, vagy az ilyen tisztséget betöltő személytől elvárható gondosság mellett látniuk kellett, hogy a cég nem lesz képes esedékességgel kielégíteni a vele szemben fennálló követeléseket. A Ctv. meghatározza a kimentés szabályait is: a vezető tisztségviselő mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet nem a vezető tisztségviselői jogviszonya alatt vagy ügyvezetési tevékenysége miatt következett be, a fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzet beálltát követően pedig az adott helyzetben az ilyen tisztséget betöltő személytől elvárható valamennyi intézkedést megtette a hitelezői veszteségek elkerülése, csökkentése, továbbá a cég legfőbb szerve intézkedéseinek kezdeményezése érdekében. A Ctv. 118/B. § (5)–(6) bekezdései a Cstv.-hez hasonlóan vélelmet állítanak fel, amelyek alapján a vezető tisztségviselő nem vette figyelembe a hitelezői érdeket. Ezeknek a vélelmeknek a bizonyítás során van jelentősége, mert ezzel a vezető tisztségviselő hátrányára fordul meg a bizonyítási teher. A felelősség megállapítására irányuló eljárást az a hitelező kezdeményezheti, aki követelését a kényszersztörlési eljárásban szabályosan bejelentette, valamint a követelése jogerős és végrehajtható bírósági, hatósági határozaton vagy más végrehajtható okiraton alapuló,

⁹⁹ Ctv. 118/B. §.

nem vitatott vagy elismert pénz- vagy pénzben kifejezett vagyoni követelés. Az eljárás megindítására a gazdasági társaság törlését elrendelő jogerős határozat *Cégközlöny*ben való közzétételét követő jogvesztő határidőn belül van lehetőség. A felelősségi szabály mögöttes, szubjektív jogalapú, rendes, deliktális felelősségi alakzat.

A megszűnési eljárásokra vonatkozóan megfogalmazott vélelmek, amelyek megfordítják a bizonyítási terhet, a fenntarthatóság egyes részelemeivel (például a már alkalmazott környezetvédelmi felelősséggel) kapcsolatban is felvethető és alkalmazható megoldást jelenthetnek.

A felelősségáttörés és a felelősségátvitel szabályainak alkalmazása

A jogalkotó ezt az eszközt csak kellő körütekintés alapján vezetheti be, hiszen a társaság egyik lényegi elemét, az elkülönült, önálló jogalanyiságot áttörő szabályok alkalmazásáról van szó.¹⁰⁰ A társaságalapítás során a tagoknak, a társaság működése során az ügyvezetésnek és a tagoknak az üzleti kockázatvállalását blokkolhatják ezek a szabályok: így olyan felelősségi szabályokat kell alkotni, amelyek visszaszorítják és reparálják a jogellenes magatartásokat, valamint nem csökkentik a kockázatvállalást vagy a társaságalapítást. A külföldi jogrendszerek megoldásai (*Haftungsdurchgriff*, *piercing of the corporate veil*) után a magyar jogalkotó különböző tényállásokat alkotott ezen magatartások szankcionálására.¹⁰¹ A magyar jogrendszerben a felelősségátvitel és a felelősségáttörés különböző jogi tartalmat takar. A hatályos jogszabályok alapján az alábbi különbségtétel mellett határozható el a két fogalom. Felelősségáttörés áll fenn abban az esetben, ha valamely többléttényállási elem alapján olyan személy felelőssége állapítható meg, aki e többléttényállás hiányában nem felelne. Ez a többléttényállási elem a Ptk. alapján a szándékosság, amely enyhe felelősséget eredményez, ezzel nem a főszabály szerinti felróhatóság miatti felelősség áll fenn, hanem

¹⁰⁰ Még akkor is, ha a felelősségi tényállás nemcsak a működés során, hanem megszűnés után is alkalmazható.

¹⁰¹ Ennek történetéhez lásd: AUER 2012b.

a szándékosan eljáró tag enyhe felelőssége megalapozza a helytállását (több személy esetében egyetemlegesen). Felelősségátvitel ezzel szemben az olyan tényállás (helytállási szabály), amelyben többlettényállási elem nélkül, státuszváltozás (fizetéseképtelenség, jogutód nélküli megszűnés) kapcsán kerül sor helytállásra. Utóbbi esetében a hitelezői érdekek figyelembevétele véleményünk szerint nem olyan többlettényállási elem, amely áttöri a felelősséget, hanem a már megszűnt jogalany ki nem elégített tartozásaiért a felróhatóság keretében értékelt magatartás, amely a felelősség átvitelét eredményezi. Ugyanakkor a Ptk. szabályai között a helytállás konzekvens használata egy további elhatárolást is dogmatikailag tisztáz. A felelősség-helytállás fogalmak konzekvens elválasztásával ugyanis nem felelősségalapú lesz több, a korábbi szabályozás által felelősségnek minősített alakzat. A bt. beltagjainak és a kkt. tagjainak helytállása is dogmatikailag helyesebb irányt követ, hiszen ezen objektív helytállási kötelezettségek – ahogy Miskolczy Bodnár Péter a Ptk. *A jogi személy* című könyve esetében elemzi¹⁰² – nem felelősségi alapúak. Így a fenti fogalompáros mellett harmadikként a helytállás kategóriája is tovább rendszerezi ezeket a szabályokat.

A Ptk. felelősségátörési szabálya a szándékosságot tekinti olyan elemnek, amely a társasági „lepel átszúrásának” feltétele.¹⁰³ A szándékosság mint mérce egy fontos jogalkalmazási kérdést dönt el. A bírói gyakorlatban is töretlen volt az a tétel, hogy önmagában a büntetőjogilag értékelt magatartás még nem alapozza meg az adott személy polgári jogi felelősségét, mert – többek között – a mérce eltérő. Azzal, hogy a szándékosság mint mérce azonos¹⁰⁴ a büntetőjogi és a polgári jogi felelősségre vonatkozóan, fennáll annak a lehetősége, hogy egy büntetőjogilag értékelt magatartás megalapozza a polgári jogi felelősséget.¹⁰⁵ Ennek első esete már nem is elvi vitát indukál, hanem a bírói gyakorlatot mutatja. A perbeli tényállás¹⁰⁶ szerint a felperes mint vállalkozó és a perben nem álló kft. mint megrendelő

¹⁰² MISKOLCZI BODNÁR 2017.

¹⁰³ Ptk. 3:24. § (2), PJD 2024. 20.

¹⁰⁴ Csak a szándékosság, a súlyos gondatlanság már nem.

¹⁰⁵ A bírói gyakorlat szerint is ennek szétválasztása a jellemző jelenleg. BDT 2017. 3718, EBD 2013. G.8.

¹⁰⁶ BDT 2023. 4631. [1]–[4].

között határozatlan időre vállalkozási szerződés jött létre, amelyben a felperes vállalta az alperes szerződéses partnereinél keletkező veszélyes és nem veszélyes hulladék átvételét, elszállítását és ártalmatlanítását. Az alperes a megrendelő kft. ügyvezetője volt. A megrendelő kft. fő tevékenységi köre a hulladék-nagykereskedelem volt, azonban a 2016. évben a veszélyes hulladékok szállítására, kezelésére, kereskedelmére, hasznosítására engedéllyel nem rendelkezett. A megrendelő kft. a 2016. évben különböző gazdasági társaságokkal megkötött szerződésekben veszélyes hulladék elszállítását vállalta. E szerződések alapján a gazdasági társaságoktól elszállított veszélyes hulladék a felperes eszközeinek használatával és alkalmazottainak közreműködésével a felperes telephelyeire került. Az eljáró bíróság megállapította, hogy az alperesnek nem állt szándékában a megrendelő kft. és a felperes között létrejött szerződés teljesítése, a felperessel történő elszámolás, az alperest csalárd megtévesztési szándék vezérelte. Miután pedig a felperes szolgáltatásait a megrendelő kft. az alperes magatartása folytán igénybe vette, az ellenérték megfizetésének elmulasztásával – a Btk. 373. § (7) bekezdésére figyelemmel – az alperes kárt okozott a felperesnek. A Szegedi Ítéltábla a BDT 2023. 4631. számú eseti döntésben leszögezte, hogy amennyiben az elítélt bűnösségét olyan bűncselekményben állapították meg, amelynek tényállási eleme az elkövetési magatartás és a bekövetkezett eredmény közötti okozati összefüggés megléte, a polgári perben a bűncselekményt is megvalósító magatartás és a beállott eredmény közötti okozati összefüggés fennállása már nem vitatható. Az eljáró bíróság fenntartotta továbbra is azt a dogmatikai alaptételt, hogy a büntetőjogilag értékelt magatartás nem alapozza meg a polgári jogi felelősséget.¹⁰⁷ A perben az érvényesíteni kívánt deliktualis kárigény feltételeinek bizonyítása során azonban a büntetőügyben csalás bűncselekményében tett ténymegállapításai kötik a polgári bíróságot.¹⁰⁸ Az ítélet helyesen utal arra, hogy ez a megoldás nem automatikus, esetről esetre kell vizsgálni, hogy a megvalósult bűncselekmény és a polgári jogi jogkövetkezmény között mi a viszony.¹⁰⁹ A szándékosság azonban véleményem szerint egy olyan lényeges közös elem, amely a felelősségtátorés

¹⁰⁷ BDT 2023. 4631. [26].

¹⁰⁸ BDT 2023. 4631. [29].

¹⁰⁹ Lásd: BDT 2023. 4631. [26].

és a szándékos bűncselekmények esetén a felelősség megállapítását, ha a büntetőjogi jogerős értékelés megtörtént, lényegesen könnyebbé teszi.

A felelősségáttörés mércéjének jelentősége általában – és a CSDDD rendszerében is – az, hogy a szándékosság bizonyításában a büntetőjogi értékelés segítség lesz. A CSDDD felelősségi szabályainál a szándékosságot az irányelv szövege tartalmazza, így kérdéses, hogy a hazai átültetésnél ettől eltérő mérce egyáltalán alkalmazható-e.

ÖSSZEGZÉS

A CSDDD irányelvvel – függetlenül attól, hogy a most tárgyalás alatt lévő módosítás enyhíthet a szabályokon – egy új fejezet nyílik meg a gazdasági társaságokra vonatkozó szabályozás történetében. A korábbi döntően *soft law* elvárásrendszer, amely valamely társadalmi érdek meghatározását követelte a társaságokon, az ESG égisze alatt egy új szintet lépett. Mind a jogi szabályozás formájában, mind a szabályozás tartalmában a CSDDD egy hatékony lépés lehet. Véleményem szerint a fenntarthatósági szempontok nem következnek a társaságon belül egyébként is fennálló érdekrendszerből. A fenntarthatóság önkéntes vállalásának illúziójával ellentétben a társadalmi célok akkor érhetők el hatékonyan, ha az azok eléréséhez szükséges lépések megtétele a gazdasági társaság működési feltételeként jogi kötelezettség lesz. A fenntarthatósági szempontok hatósági kikényszerítése, ellenőrzése, kiegészítésképpen a polgári jogi felelősség megfelelő válasz lehet a kitűzött célok elérésére. Kérdéses viszont, hogy a fenntarthatósági szempontokat meg lehet-e úgy jogilag fogalmazni, hogy azok a gazdasági társaságok működésében érdemi változást okozzanak, és ne formailag kötelezettség, a gyakorlatban mégis *soft law* eszköz maradjon.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ARDEN, Julius (2018): *Haftung der Geschäftsleiter und Aufsichtsratsmitglieder bei unklarer Rechtslage*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- ARMOUR, John – HANSMANN, Henry – KRAAKMAN, Reinier (2017): *Agency Problems and Legal Strategies*. In KRAAKMAN, Reinier et al.: *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*. Oxford: Oxford University Press, 29–48. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198739630.003.0002>
- AUER Ádám (2012a): A felelős társaságirányítás és a vállalatok szociális felelősségvállalásának fejleményei az Európai Unióban II. *Céghírnök*, 22(7), 12–14.
- AUER Ádám (2012b): Felelősség a gazdasági társaság egzisztálása alatt. Hiányzó tényállás vagy fortélyos bírói gyakorlat? In MEZEI Péter (szerk.): *Természeti és ipari katasztrófák. Jogi aspektusok a 2010-es ajkai vörösiszap-katasztrófa fényében*. Szeged: SZTE ÁJK, 9–16.
- AUER Ádám (2013): A felelős társaságirányítás hatása a jogi személyek elméletére. *Jogtudományi Közlöny*, 68(4), 193–202.
- AUER Ádám (2017a): „A gép forog” – Kógens társasági jogi szabályok a Ptk. előtt és után. *Polgári Jog*, 2(12). Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1701201.poj>
- AUER, Ádám (2017b): *Corporate Governance. A felelős társaságirányítás jelenkori dimenziói*. Budapest: Dialóg Campus.
- AUER Ádám (2018): Felelősségátörös és felelősségátvitel, különös tekintettel a köztulajdonban lévő gazdasági társaságokra. In BARTA Judit (szerk.): *A fizetésképtelenség aktuális jogi problémái nemzetközi kitekintéssel*. Budapest: Patrocinium, 209–229.
- AWA, Hart O. – ETIM, Willie – OGBONDA, Enyinda (2024): Stakeholders, Stakeholder Theory and Corporate Social Responsibility (CSR). *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 9, 11. Online: <https://doi.org/10.1186/s40991-024-00094-y>
- BAINBRIDGE, Stephen M. (2023): *The Profit Motive*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/9781009025799>
- BARTA Judit (2017): A gazdasági társaság vezető tisztségviselőjének felelősségi rendszere és a vezetői felelősségbiztosítás. In HOMICSKÓ Árpád Olivér – SZUCHY Róbert (szerk.): *Studia in honorem Péter Miskolczi-Bodnár 60*. Budapest: KRE ÁJK, 25–37.
- BARTA Judit – UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2016): A „Janus-arcú” gazdasági társasági vezető tisztségviselői jogviszony (egyes jogkérdések). *Gazdaság és Jog*, 26(4), 3–8.
- BERLE, Adolf A. – MEANS, Gardiner C. (1932): *The Modern Corporation and Private Property*. New York: Macmillan.
- BRAUN Róbert (2016): *Vállalati társadalmi felelősségvállalás*. Budapest: Akadémiai.
- BUENO, Nicolas et al. (2024): The EU Directive on Corporate Sustainability Due Diligence (CSDDD): The Final Political Compromise. *Business and Human Rights Journal*, 9(2), 294–300. Online: <https://doi.org/10.1017/bhj.2024.10>

- BUENO, Nicolas – NGUEULEU, Isidore (2025): Chapter 11. Civil Liability in the EU Corporate Sustainability Due Diligence Directive. A “Brussels Effect” on International Investment Law? In ZIEGLER, Andreas R. – CANAPA Damiano – CARDOZO, Maria Izabel (szerk.): *Business and Human Rights*. Leiden: Brill–Nijhoff, 314–330. Online: https://doi.org/10.1163/9789004715158_013
- CHIKÁN Attila (2020): *Vállalatgazdaságtan*. Budapest: Akadémiai. Online: <https://doi.org/10.1556/9789634545897>
- CHRONOWSKI Nóra (2023): Az alkotmány/bíraskodás potenciálja az üzleti szféra okozta emberi jog sérelmekkel szemben. *Alkotmánybírósági Szemle*, 14(1), 2–14.
- CSEH Tamás (2012): A vezető tisztviselő döntési felelőssége és az üzleti kockázat. *Gazdaság és Jog*, (9), 3–8.
- CSÖNDES Mónika (2018): A Polgári Törvénykönyv kárfelelősségi rendszerének alakulása a kodifikációs folyamat során. In VÉKÁS Lajos (szerk.): *Fejezetek a Polgári Törvénykönyv keletkezéstörténetéből*. Budapest: Magyar Közlönykiadó, 189–281.
- FARKAS Izsák Gábor (2025): Az árnyékigazgató jogintézménye a joggyakorlatban – hitelezői érdekvédelem angolszász mintára. *Opuscula Civilia*, 10(2), 1–31. Online: https://antk.uni-nke.hu/document/akk-copy-uni-nke-hu/Farkas%20Izs%C3%A1k%20G%C3%A1bor_Az%20%C3%A1rny%C3%A9kigazg%C3%B3%20jogint%C3%A9zm%C3%A9nye%20a%20joggyakorlatban_%20hitelez%C5%91i%20%C3%A9rdekv%C3%A9delem%20angolsz%C3%A1sz%20mint%C3%A1ra.pdf
- FERENCZ Barnabás (2022): *A gazdasági társaságok célja a XXI. században – a jogi szabályozás lehetőségei a társadalmilag hasznos működés elősegítése érdekében*. PhD-értekezés. Pécs: PTE ÁJTK. Online: <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/ferencz-barnabas/ferencz-barnabas-muhelyvita-ertekezes.pdf>
- FERRAN, Eilis – SCHILLING DE CARVALHO, Pedro (2025): Reconciling Shareholder Primacy and the Interests of People and Planet. *University of Cambridge Faculty of Law Research Paper*, (1); *European Corporate Governance Institute Law Working Paper*, (825); *Faculty of Laws University College London Law Research Paper*, (1). Online: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5084134>
- GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – BEDŐ Renáta (2018): Az alapvető jogok érvényesítése a magánjogi jogviták során – az újabb alkotmánybírósági gyakorlat (2014–2018). *Alkotmánybírósági Szemle*, 9(1), 3–15.
- KECSKÉS András (2011): *Felelős társaságirányítás (Corporate Governance)*. Budapest: HVG-Orac.
- KECSKÉS András – HALÁSZ Vendel (2022): A felelős társaságirányítási jog európai látképe. *Európai Jog*, 22(6), 8–17.
- KISFALUDI András (2014): A jogi személy vezető tisztviselőinek felelőssége az új Polgári Törvénykönyvben. In CSEHI Zoltán et al. (szerk.): *(L)ex Cathedra et Praxis. Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Budapest: Pázmány Press, 307–337.

- KRAAKMAN, Reinier et al. (2017): *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*. Oxford: Oxford University Press.
- LIPTON, Ann M. (2024): Will the Real Shareholder Primacy Please Stand Up? *Harvard Law Review*, 137(6), 1584–1617. Online: <https://harvardlawreview.org/print/vol-137/will-the-real-shareholder-primacy-please-stand-up/>
- MALLIN, Christine A. (2019): *Corporate Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- MARTIN-ORTEGA, Olga (2014): Human Rights Due Diligence for Corporations: From Voluntary Standards to Hard Law at Last? *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 32(1), 44–74. Online: <https://doi.org/10.1177/016934411403200104>
- MISKOLCZI BODNÁR Péter (2017): Felelősség és helytállás. *Glossa Iuridica*, 4(1–2), 111–145.
- MOHAI Máté (2016): A vezető tisztségviselők felelősségének hitelezővédelmi aspektusairól. *Gazdaság és Jog*, 25(1), 8–14.
- NOCHTA Tibor (2013): A vezető tisztségviselők magánjogi felelősségének mércéjéről és irányairól az új Ptk. alapján. *Gazdaság és Jog*, 22(6), 3–8.
- OECD (2023): *G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023*. Paris: OECD Publishing. Online: <https://doi.org/10.1787/ed750b30-en>
- PAPP Tekla (2018): *A jogi személy*. In BARZÓ Tímea – PAPP Tekla (szerk.): *Civilisztika I.* Budapest: Dialóg Campus, 269–281.
- PAPP Tekla (2024): Út a CS3D-ig. Társasági jogi trendek, vonatkozások. *Gazdaság és Jog*, 32(9–10), 4–12.
- PARLAK DE OLIVEIRA SERRA, Selin (2025): *Corporate Governance and Due Diligence Analysis Under the Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD): Legal and Extraterritorial Challenges*. Online: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5140853>
- RHEE, Robert J. (2017): *A Legal Theory of Shareholder Primacy*. Online: https://scholarship.law.ufl.edu/cgi/viewcontent.cgi?params=/context/working/article/1004/&path_info=Shareholder_Primary__Robert_Rhee_.pdf
- SÁNDOR István (2019): A társasági jog fejlődése az első Gt.-től a Ptk.-ba való integrálásáig. *Gazdaság és Jog*, 27(2), 13–18.
- SÁRKÖZY Tamás (2009): Húsz éves a gazdasági társaságok törvényi szabályozása. *Gazdaság és Jog*, 17(1), 3–9.
- SNEIRSON, Judd F. (2019): The History of Shareholder Primacy, from Adam Smith through the Rise of Financialism. In SJÄFJELL, Beate – BRUNER, Christopher M. (szerk.): *The Cambridge Handbook of Corporate Law, Corporate Governance and Sustainability*. Cambridge: Cambridge University Press, 73–85. Online: <https://doi.org/10.1017/9781108658386.011>
- SZALÓKI Szilvia (2012a): A korlátozott tagi felelősség áttörésének gyakorlata I. *Céghírnök*, 22(10), 10–12.
- SZALÓKI Szilvia (2012b): A korlátozott tagi felelősség áttörésének gyakorlata II. *Céghírnök*, 22(11), 7–8.
- TÖRÖK Tamás (2015): *Felelősség a társasági jogban*. Budapest: HVG-Orac.

- TÖRÖK Tamás (2016): A 2006-os Gt., a Ptk., valamint a Cstv., a Ctv. vezető tisztségviselő hitelezőkkel szembeni felelősségére vonatkozó szabályainak kapcsolata. *Gazdaság és Jog*, 25(11–12), 13–20.
- VARGA Réka (2006): A Római Statútum jelentősége a nemzetközi jogban és a nemzetközi büntetőjogban. *Iustum Aequum Salutare*, 2(1–2), 95–98.
- VARGA, Réka (2013): Collective Responsibility for War Crimes? *Pázmány Law Working Papers*, 4(4), 1–16. Online: <https://plwp.eu/docs/wp/2013/2013-04-Varga-Reka.pdf>
- VÉKÁS Lajos (2006): Egyenlő bánásmód polgári jogi viszonyokban? *Jogtudományi Közöny*, 61(10), 355–364.

JOGSZABÁLYOK

1991. évi XLIX. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról
2000. évi C. törvény a számvitelről
2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról
2007. évi CXXXVIII. törvény a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól
2009. évi CXXII. törvény a köztulajdonban álló gazdasági társaságok takarékosabb működéséről
2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.)
2017. évi XLIX. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény, valamint az azzal összefüggő egyes törvények módosításáról
2019. évi LXVII. törvény a hosszú távú részvényesi szerepvállalás ösztönzéséről és egyes törvények jogharmonizációs célú módosításáról
2023. évi CVIII. törvény a fenntartható finanszírozás és az egységes vállalati felelősségvállalás ösztönzését szolgáló környezettudatos, társadalmi és szociális szempontokat is figyelembe vevő, vállalati társadalmi felelősségvállalás szabályairól és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról (ESG-törvény)
- 13/2024. (VIII. 15.) SZTFH rendelet a vállalkozások fenntarthatósági célú átvilágítási kötelezettségei teljesítésének részletszabályairól
- Aktiengesetz (AktG), 1965

Európai uniós joganyagok

- Az Európai Parlament és a Tanács 2006/46/EK irányelve (2006. június 14.) a meghatározott jogi formájú társaságok éves beszámolójáról szóló 78/660/EGK, az összevont (konszolidált) éves beszámolóról szóló 83/349/EGK, a bankok és más pénzügyi intézmények éves beszámolójáról és konszolidált éves beszámolójáról szóló 86/635/EGK, valamint a biztosítóintézetek éves és összevont (konszolidált) éves beszámolóiról szóló, 91/674/EGK tanácsi irányelv módosításáról
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/828 irányelve (2017. május 17.) a 2007/36/EK irányelvnek a hosszú távú részvényesi szerepvállalás ösztönzése tekintetében történő módosításáról
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2464 irányelve (2022. december 14.) a 537/2014/EU rendeletnek, a 2004/109/EK irányelvnek, a 2006/43/EK irányelvnek és 2013/34/EU irányelvnek a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás tekintetében történő módosításáról
- Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2024/1760 irányelve (2024. június 13.) a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati átvilágításról, valamint az (EU) 2019/1937 irányelv és az (EU) 2023/2859 rendelet módosításáról

A tanulmánykötet a magyar magánjog fejlődésének meghatározó alakja, Nizsalovszky Endre munkássága előtt tiszteleg, egyúttal szellemi örökségét kívánja továbbgondolni, egyfajta hagyományhasználat is. A kötet tanulmányai a magánjog aktuális elméleti és gyakorlati kérdéseit vizsgálják a „Nizsalovszky-módszer” szellemében: a jogintézmények társadalmi alapjainak feltárásával, a szabályozási alternatívák elemzésével, nemzetközi minták figyelembevételével és a dogmatikai koherencia követelményének érvényesítésével. A módszer része a gyakorlati adaptáció nyomon követése, és ha kell, a korrekciók kidolgozása és beépítése. A kollokvium célja a tudományos párbeszéd előmozdítása a magánjogi kérdésekben, valamint a hazai állam- és jogtudományi gondolkodás továbbfejlesztése. A gyulai kollokvium és a kötet egyaránt a magyar magánjogtudomány hagyományának és jövőjének találkozási pontja, amelynek első eredményét az olvasó is kézbe veheti.

